krypto

Mösyö Grescovich'in Orjinal Raporuyla İzmir Yangını Gerçeği...

Küllerinden Doğan Şehir

İZMİR 1922

MURAT KÖYLÜ

2. Baskı

2
Y
0

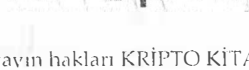
KÜLLERİNDEN DOĞAN ŞEHİR İZMİR 1922

Araştırma&İnceleme Dizisi: 21
Genel Yayın Nu: 28

Yayın Yönetmeni	: Ümit ÇIKRIKCI
Sayfa Düzenlemesi	: Burak YALÇIN
Düzelti	: Mustafa KELLEROĞLU
Kapak	: Repro Karizma
Baskı	: BRC Matbaası
Satış ve Dağıtım	: Hakan MERMİCİOĞLU

1.Baskı: Nisan 2010
2.Baskı: Mayıs 2010

KRİPTO KİTAPLAR
Ziya Gökalp Cad. Kültür Mah. İçel Sokak 6/4
Kızılay – Çankaya – Ankara
Tel: (312) 432 1923 | **Faks:** (312) 432 1933
web:www.kriptokitaplar.com | **e-posta:** kripto@kriptokitaplar.com

Kitabın tüm yayın hakları KRİPTO KİTAPLAR'a aittir.
Ankara – Türkiye'de basılmıştır. Y.S. Nu: 11826
KRİPTO KİTAPLAR, Kripto Bas.Yay.Dağ.Eğt.Dan.Org.San.Tic.Ltd.Şti. Markasıdır.
Copyright © 2010, KRİPTO KİTAPLAR Publishing House

ISBN: 978-605-4125-31-9

ÖZGEÇMİŞ

Aslen Kafkas göçmeni bir ailenin oğlu olarak 1965 yılında Muş'un, Bulanık ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini, 1966 yılında ailesi ve iki ağabeyi ile birlikte göç ettikleri İZMİR'de tamamladı.

1982 yılında girdiği Kara Harp Okulu'nu 1986 Ağustos'unda Levazım Teğmen olarak tamamlayarak 22 yıl süren muvazzaflık dönemine başladı.

En büyük hayali, hukuk fakültesini bitirerek, öncelikle askerî hâkim, sonra da avukat olarak adaletle uğraşmaktı. Bu maksatla, 1993 yılında girdiği ÖYS sınavıyla Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazanarak üç yıl okudu. Ancak, şark hizmeti nedeniyle gittiği Silopi İlçesinden okuluna devam edemediği için ayrılmak zorunda kaldı.

Ankara'da görev yaptığı süre içinde, önce Selçuk Üniversitesi'nde İnsan Kaynakları Yönetimi'nde, sonra da Atılım Üniversitesi'nde İşletme Yönetimi'nde Yüksek Lisanslarını tamamladı. Müteakiben, kazandığı Harp Akademileri'nde bir yıl öğrenim gördükten sonra 2002 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Enstitüsü'nde 'Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı'nda doktora öğrenimine başladı.

2006 yılında tamamladığı doktorasının ardından "Kurtuluşun Gölgedeki Kahramanları" ve "Geriye Dönüş" adlı iki kitabı yayınlanmıştır.

Çok sevdiğim
annem ve ağabeyimin hatırasına...
Mekânları cennet olsun...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞGALE GİDEN YOLDA, YUNANİSTAN 11

İKİNCİ BÖLÜM

YUNAN İŞGALİ VE NEDENLERİ 19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YANGIN GERÇEĞİ: "YANGIN, SAKARYA'DA BAŞLADI" 35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞGALİN SON GÜNLERİ: İZMİR 45

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞI İDDİALAR: "İZMİR'İ TÜRKLER YAKTI" 63

ALTINCI BÖLÜM

TARİHİ GERÇEKLER:
BELGE VE TANIKLARLA "İZMİR YANGINI" 79

YEDİNCİ BÖLÜM

MÖSYÖ GRESCOVİCH, İZMİR SİGORTALARI İTFAİYESİ
KOMUTANI "İZMİR YANGINI HAKKINDA RAPORU" 93

SEKİZİNCİ BÖLÜM

YANGIN SONRASI GERÇEKLER 103

DOKUZUNCU BÖLÜM

FRANSIZ KAYNAKLARININ IŞIĞINDA
1922 İZMİR YANGINI 123

ONUNCU BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL VE İZMİR YANGINI 131

SONUÇ 135

EK - A 143
EK - B 146
EK - C 152

ÖNSÖZ

Ege'deki Yunan işgalinin sona erdiği günlerde, İzmir'de Ermeni mahallesinde başlayan yangın, rüzgârın da etkisiyle kısa zamanda şehrin büyük bir kısmını kül etmiş, büyük zarar vermişti. Yangının en önemli tanıklarından biri olan, o dönemin İzmir Sigortaları İtfaiyesi Komutanı Mösyö Grescovich, yangın hakkında İtfaiye Meclisi Başkanı Mösyö Bon'a verdiği raporda;

"13 Eylül 1338 (1922) saat 10.30'da, evvelden Ermeni mahallesinden ateş zuhur ettiği haberini verdiler; itfaiye ile birlikte giderken Ermeni Kilisesi'nden 50 metre mesafede bir Ermeni hanesinin yandığını gördüm. Hanenin alt katında şiddetli ve sadmeli ateş çıkıyordu. Mecburi biraz geri gittim. O tarafa sirayet etmemesi için söndürmeye uğraşırken Ermeni Kilisesinde yangın olduğunu haber verdiler. Efrad ile kiliseye gittim. Kilisenin bahçe kapısına girmek, imkân haricinde idi. Demir parmaklıklardan atladık ve hortumu geçirdik. Kilisenin binalarında ateş yok idi. Yalnız küçük bir bina civarında, bahçedeki iki yüz kadar bağlı eşya balyası ve paçavralar bir yere toplanmış ve üzerinde iki yüz tüfenk ve kilitli cephane konmuş idi. Ateş de bunların arasından çıkıyor idi. Aynı zamanda ateş içerisinde devamlı infilak işitiliyor idi. Söndürmeye çalıştık."" diyordu.[1]

Mösyö Grescovich,[2] raporunu sunduktan sonra; **"Ermenilerin, yangın çıkarmak amacıyla değil de yalnızca tüfekleri ve cephaneyi yok etmek için bu yola başvurdukları"** yorumunu yapmıştı.

Mösyö Grescovich'in raporu ve o günlerde İzmir'de bulunan objektif yabancı gözlemci raporlarının hepsinin de işaret ettikleri bu gerçeği, tarihi tersten okuyan sözde tarihçilerin fırtınalar koparması, bir-

[1] Raporun Türkçeleştirilmiş tamamı 7. Bölümde sunulmuştur.
[2] Poul Grescovich, İzmir Sigortaları İtfaiyesi Komutanı "İzmir Yangını Raporu"

çok Türk ve İzmirliyi derinden üzmüştür. Bu iftiraların kaynağına inilip de altında yatan nedenler incelendiğinde koparılan yaygaranın, **İzmir'in kurtuluşu** ile hevesleri kursağında kalan Rum, Ermeni ve Yunanlılarla, onların Türk sempatizanlarının yıllarca süren kini, nefreti ile başta Mustafa Kemal olmak üzere, Millî Mücadele kahramanlarına karşı yürütülen **'psikolojik savaşın'** ekilen tohumlarının yeşermesi olarak görülmektedir.

Türk bağımsızlık savaşının en önemli evrelerinden birisini, hiç şüphe yok ki İzmir'in kurtuluşu oluşturur.[3] Türk hâkimiyetinde olduğu her dönem; **dinlerin, medeniyetlerin, toplumların hoşgörü ile yaşadığı**, 15 Mayıs 1919'da sahte iddialarla işgalinden üç yıl üç sonra, 9 Eylül 1922'de, Türk süvarilerinin mağrur bir yürüyüşle tutsaklığına son verilirken, işgalciler ve onların destekleyicileri tarafından kaçarken planlı olarak yakılan **bu kent**, Cumhuriyetle birlikte **küllerinden yeniden doğarak bir cennete dönüşmüştür**. İzmir, sadece sıradan bir şehir değildir. Aynı zamanda asırlardan beri, Türklüğü yok etmeye çalışan güçlerin, bu niyetlerinin tükendiği yer olarak görmek gerekir.

Diğer taraftan İzmir'de yaşayanları, tarihi ile ilgilenenleri, kısaca; İzmir ile gönül bağı olanları derinden yaralayan bu karalama kampanyasının temelinde, Mayıs 1919-Eylül 1922 arasında üç yıldan fazla işgal altında ezilmiş olan bu güzel şehrin kurtuluş gününü, alevler arasında bir **'Türk vahşetine'** dönüştürme çabası yatmaktadır. Alevlerin görevi; sadece İzmir'in kurtuluşunu karalamak değil, Anadolu'daki, başta İngiliz olmak üzere Fransız ve Amerikan destekli Yunan saldırganlık ve mezaliminin etkilerini silmekti.

Sebep ne olursa olsun, başlatılan bu yıkıcı karalama kampanyasına en güzel cevap, yine tarihin kendisiyle verilen olacaktır. **"Doğunun Paris'i"** olarak adlandırılan, tarihin her döneminde Akdeniz'in en güzel bölgesi ve doğal ticaret limanı kenti olan İzmir, 8 bin yıllık medeniyetler beşiği yapısıyla; kim yaparsa yapsın, **hiçbir kötülüğü sindiremeyecek kadar kutsal bir yürek taşımaktadır**. Ancak İzmir'e yapılacak en büyük kötülük, kendisi için **'vatan'** olan, onu işgalden kurtar-

[3] ARI, Kemal, "Üçüncü Kılıç" Zeus Kitapevi, İzmir, 2006, S.5

mak için **canını ve tüm varlığını feda eden Türk milleti için** atılan bu **'asılsız iftiranın'** toplum tarafından kabul görmesidir.

Batı emperyalizmi kalıntıları, işledikleri günahlardan, alevlerin sıcak örtüsüyle halen arınma çabası içindeler. Oysa 15 Mayıs 1919'da İngiliz emperyalizmin desteklediği Yunan Ordusunun, henüz karaya ayak basar basmaz başlattıkları katliam, tecavüz, yağma ve yangınlar dilden dile anlatılmış olup sınırlar ötesinde dahi duyulmuştur. Öte yandan da Osman Nevres (Hasan Tahsin)'in ateşlediği ilk kurşunla başlatılan **'kutsal mücadele'** ile bu kıyıma, zulüme bir an evvel son vermek için canını dişine takarak, yok olan tutsak bir ulustan, bir milletin ve muzaffer bir ordunun doğmasını sağlamıştır.

Batı emperyalizmi kendi günahlarını örtmeye çalışırlarken, yıllardır Türk milletine **'çirkin, alçakça'** iftiralarla yaptıkları saldırılar, bu vatan toprakları üzerinde işledikleri cinayetleri asla unutturmayacaktır.

Batı emperyalizmine göre Türk milleti; **"Orta Asya'nın pis kokulu barbar ırkı olarak, nasıl oluyor da medeniyetin, Hıristiyanlığın doğduğu bu topraklara sahip olmaktadır?"**. İşte, sindirilemeyen ve kabul edilemeyen tek gerçek bu... Türkleri; katil, canavar ve kundakçı göstererek, bulabildikleri tüm faili meçhulleri üstlerine yıkma politikası sürdürüyorlar. Hatta sözde Ermeni soykırımında olduğu gibi, hiç var olmamış, hayali insanları sanal olarak yaşatmak ve sonrada onların Türkler tarafından katledildiği yalanını insanlara yayarak, kin ve nefret duygularını körüklemek, en kolay ve en çok kullandıkları yöntem olmuştur.

Türk Milleti, 1071`den beri Anadolu`da **`işgalci`** olarak görüldü ve görülmeye de devam edecektir. Emperyalist güçler ve onların destekleyicileri, yaptıkları tüm gayri resmi söylemlerde, film ve dizilerde, yazdıkları kitaplarda tarihi delillerden uzak olan bu savı iftiralarla daha da geliştirerek, Dünya Kamuoyu`na haklı bir olgu gibi pazarlamaktadırlar.

Diğer taraftan, tarih boyunca birçok büyük şehir, savaşlarda yanmış yıkılmış harap olmuştur. Ancak İzmir`de ki yangın, Batılılar tarafından bu şehirlerden ayrı tutulmuş ve öne çıkartılmıştır. Yangının is-

mi bile '**Büyük İzmir Yangını**' olarak telaffuz edilerek, dikkat çekmeye çalışılmıştır.

Neden mi?

Türk zaferini kirletmek ve Yunan yenilgisi acısını hafifletmek... Türk`ü Dünya Kamuoyuna, katil, kundakçı, hırsız ve tecavüzcü olarak tanıtarak, haklılıklarını isbat etmek...

Yangının çıkış nedeni ve neden bu kadar büyük bir hasar verdiği konusu, bu kitapta detaylı bir şekilde anlatılacaktır. En önemlisi, bu güne kadar yangın hakkında yazılan yazılarda kaynak gösterilen, **İzmir Sigortalar İtfaiyesi Komutanı Mösyö Grescovich`in Osmanlı Türkçesi ile hazırlamış olduğu 3 sayfalık "orjinal" raporun tamamını, Türkçe ve Osmanlıca olarak görebilecek siniz.**

İzmir, çocukluğumun, gençliğimin geçtiği sıcak insanları, tertemiz havası ile insanı kucaklayan samimiyeti ile güzel yurdumuzun müstesna bir coğrafyasıdır.

Ecdadımızın bize en güzel armağanıdır.

Bu nedenle, bu kitap; haksız yere ecdadımıza yüklenmek istenen iftira ve suçlara, gerçek belgelerle bir cevap olabilecekse büyük onur duyacağım.

Çalışmanın başlamasına vesile olan ve bu konuya gönül veren **Ege Genç İşadamları Derneği (EGİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Cemal Elmasoğlu** ve değerli üyelerine, tarihteki gerçeklere bir mum ışığı tutacak bu kitaba katkılarından dolayı müteşşekkirim.

Ayrıca çalışmamın her aşamasında bana destek olan sevgili dostlarım **Reha Atakan** ve **Kenan Doğan**`a, 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Başkanı Sayın **Prof. Dr. Ümit Özdağ** ve değerli mesai arkadaşlarım ile engin bilgi ve tecrübeleriyle destek olan Gazi Üniversitesi öğretim üyelerinden Sayın **Prof. Dr. Refik Turan**'a, Sayın **Prof. Dr. Ergün Aybars** ve **Servet Yörük**'e, elbette yaşamımın her aşamasında desteğini her an hissettiğim **sevgili ailem ve dostlarıma** teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Murat KÖYLÜ
Nisan 2010

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞGALE GİDEN YOLDA, YUNANİSTAN

1821`de başlayan Yunan ihtilalından sonra 1897'de ve 1912-1913'te Türklere karşı girişilen her savaşta, Yunanlılar Anadolu`da yaşayan Rum ahalinin Yunanistan'a ilhak (ENOSİS) etmek amacı güttüklerini açıkça ortaya koymuşlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda, Ege Bölgesi'ndeki toprakların önemli bir kısmının Yunanistan'a bırakılması konusunda İtilaf Devletleri ile o zamanki Yunan Hükümetleri arasında yapılan anlaşmalar, güdülen amacı açık bir şekilde ispat etmektedir.[4]

Yunanistan'ı, Anadolu macerasına sürükleyen en önemli etken, 1897 Türk-Yunan Harbi'dir. Yunanistan`ın kaybettiği bu harpten sonra Yunan millî uyanışı ve bunun sonucunda da en enerjik 'Millî Makedonya Politikası' doğmuştu. Türklere karşı **kara ve deniz Kuvvetlerini yeniden teşkilatlandırıp, kuvvetlendirdi**. Zaferle sonuçlanan 1912-1913 Balkan Savaşları, Yunan milletine bağışladığı canlılık ve beceriklilik doğal olarak amaçlarına kısa bir süre içinde ulaşabilecekleri inancını sağlamıştı. [5]

---

[4] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, HARP TARİH BAŞKANLIĞI, "Yunan Ordusu İzmir'de", Atina, 1928, s.1

[5] KS. STRATIGOS, "Yunanistan Küçük Asya'da", Atina 1925, S.1

1911'den 1922 yılına kadar Yunanistan için maceralı geçen on yıl içinde, politik dram sahnesindeki en önemli şahsiyet, Venizelos'tu[6]. Karakter ve şahsi isteklerinden ötürü sabırsız, kendisini frenlemekten aciz olan Venizelos, bütün sorunları çabuk çözmeye çalışır, nihai çözümlemeleri de zamanın gereklerine göre ayarlardı. Yarın düşüncesi, onu hiç ilgilendirmiyordu.[7]

Venizelos'un iktidar sahnesine çıkışı, **Goudi İsyanı (1909-1910)** sonrasında ihtilalci subayların devlet yönetimini çıkmaza sokmalarından sonra halkın, memleketi tempolu isyan hareketlerinden kurtarmak amacıyla genç, tecrübesiz bir kurtarıcı olarak kabul etmesi ile olmuştur. Venizelos'un **sakin tavırları, bağışlayıcı özelliği halkın seçkin kesiminin desteğini almasını sağlamış**, bu destekle de 'ülkeyi kalkındırma' işine kendini verebilmiş ve de başarılı olmuştu.

1906 yılından itibaren başlayan yeni askerî teşkilatlanma Venizelos döneminde semeresini vermeye başlamış, depolar cephanelerle dolmuş, silahlar yenilenmiş, sefer planlarını destekleyici yeterli eğitim ve öğretim yaptırılarak ordu, istenilen an göreve hazır hale getirilmişti. Donanma da başta 'Averof' zırhlısı olmak üzere yeni gemilerle takviye edilmişti. Bu dönemde, Bulgarlarla yapılan anlaşmalarla Makedonya Politikası zemin olarak ortak amaçlar için hazırlanmış bulunuyordu.

Birinci Balkan Harbi'nde, Bulgaristan'ın Sırplarla gizli anlaşmalar yaparak, Batı Trakya'nın tamamını ele geçirip Çatalca önlerine kadar gelmesi, İstanbul'un Bulgaristan'ın eline geçme ihtimali, Yu-

---

[6] **Elefterios Venizelos** (23 Ağustos 1864 - 18 Mart 1936) Yunanistan'ın eski başbakanı, Megali Idea (Türkçe: Büyük Fikir, yani tüm Anadolu'nun Yunanlaştırılması fikri)nin mimarı ve modern Yunanistan'ın en önemli siyasetçilerinden biriydi.

[7] KS. STRATIGOS, a.g.e, S.2

nanistan'da büyük tepkilere yol açmış; Bulgarlarla yapılan ittifak bozularak, savaş ilan edilmişti. Bu arada Sırplarla gizli anlaşmalar yaparak Bulgaristan, 29 gün içinde yenilmiş ve barış istemek zorunda kalmıştı. **Bu, Yunanistan için büyük bir zaferdi.** Güçlenen kara ve deniz kuvvetleri, gelecekle ilgili planlarına ulaşabilme açısından önemliydi.

1914 yılına gelindiğinde Türkiye, Midilli ve Sakız adalarının kendi hâkimiyetine terk edilmesini istiyordu. Bununla birlikte, Ege Bölgesinde yaşayan Rumların Yunanistan'da yaşayan Türklerle mübadelesi de başlamıştı. Deniz üstünlüğü Yunanistan'da olmasına rağmen, Türklerin Almanya'dan alacakları iki zırhlının (Midilli ve Yavuz) teslim zamanları yaklaşmakta ve Ege'deki deniz üstünlüğünün Türklerin eline geçmesi olasılığı, Yunan devlet adamlarını endişelendiriyordu. Bu ihtimalin ortadan kalkması için bir an evvel Türklere savaş ilan edilerek, Çanakkale Boğazı'nın işgal edilmesi ve sonrasında ileri harekâtla İstanbul'un işgali düşüncesi gelişmeye başladı. Venizelos, 29 Nisan 1914 günü mecliste yaptığı konuşmasında, bu kararını Yunan halkına açıklamış ancak kısa süre sonra bu kararından vazgeçerek, uygulamaya koymamıştı. Ege'deki üstünlüğü kaybetmemek için hükümet aceleyle iki eski zırhlıyı (Kilkis ve Limnos) donanmaya kattı.

12 Ağustos 1914'de Almanya, **'Goben (Yavuz)' ve 'Breslau (Midilli)'** adlı zırhlıları kamufle ederek, İngiliz ve Fransız Donanmasının takibinden kurtulup, Çanakkale Boğazı'nı geçirip Türkiye'yi, İtilaf Devletlerine karşı Müttefiklerin[8] yanında savaşa sokmuştu. O günlerde, Yunanistan'da bulunan İtilaf Devletlerinin[9] elçileri, Yunan Hükümetine, şu soruyu soruyorlardı: "**Yunanistan, Sırbistan'a**

[8] Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorlukları, Bulgaristan
[9] İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Sırbistan, Yunanistan ve ABD

yardım etmek için Bulgaristan'a hücum etseydi, acaba İtilaf Devletleri tarafından müttefik olarak sayılabilecek mi?"

Venizelos, 18 Ağustos 1914'te vekillere yaptığı konuşmada; **"Savaşın üç hafta içinde biteceğini, Müttefiklerin ağır bir yenilgi alacaklarını, Yunanistan'ın bu fırsatı kaybetmemesi gerektiğini, bu nedenle İtilaf Devletleri tarafında hemen yer alınmasının gerekliliğini"** bildirmekteydi. Vekiller, Venizelos'a engel olmak için ikinci bir toplantı istedilerse de bunda başarılı olamadılar. Venizelos, zaman kaybetmeden İngiliz (Elliot) ve Fransız (Devil) büyükelçilerinin yanlarına giderek; **"Yunanistan'ın tüm kara ve deniz kuvvetleri ile kayıtsız ve şartsız İtilaf Devletlerinin emrinde olduğunu"** bildirmişti. İtilaf Devletleri, memnuniyetlerini hemen Yunanistan Başbakanına bildirdikten sonra, savaşın henüz Balkanlarda genişlemesinin menfaatlerine uymadığını da eklemişlerdi.[10]

1915 yılına gelindiğinde Yunanistan; Balkan Harbi'yle topraklarını Türkiye aleyhine genişletmiş, Bulgarlar bozguna uğratılmış, önünde Marmara ve Karadeniz'e kadar hiç bir engel kalmamış, ordusunu ve donanmasını yenilemiş, güçlendirmiş, özgüveni oldukça yüksek seviyeye gelmiş bir ülke haline gelmişti.

Ancak Yunan kaynaklarına göre "1915 yılına kadar Yunanistan'ın 'Küçük Asya' ile ilgili hiçbir politikası yoktu. 1830'dan beri iç merkezinde ve kıyılarında kuvvet olarak büyümekte, yayılmakta, ilerlemekte ve yıldan yıla gelişmekteydi. Küçük Asya'da bulunan yerli Rumlar Avrupa ve Yunanistan'dan yavaş ve tempolu bir şekilde intikaller ve katılımlar oluyordu. Yunanistan'ın bu şekildeki ilerlemesi, iki veya üç on yıllık zaman zarfında yapılan karşılaştırmalarda belli oluyordu. Örneğin; İzmir 1812'de 60 bin Yunanlı,

[10] KS. STRATIGOS, a.g.e, S.18

gruplar halinde birbirinden uzak mesafelerde yaşarlardı. Yaşadıkları her yerde Yunan gurupları Müslümanlarla karışmış halde idiler. 1915'e gelindiğinde bu nüfus, 450 bin olmuştu."[11]

Buna karşılık Küçük Asya'da yaklaşık yedi milyon Müslüman yaşamakta idi. Bu nüfusun hepsi Türk olmamakla beraber millî düşünceleri ortaktı. Türkler, kıyılardan daha içerilerde yerleşmiş, kıyılarda ise Rumlar sayıca üstün olarak karışık yaşıyorlardı. Bunun ötesinde Türkler, harp sanatı bakımından eğitim görmüş, hepsi orduya hizmet etmiş ve birçok sefere katılmıştı. Diğer taraftan, Batı Anadolu'da yaşayan hiçbir Rum, harple ilgili hiçbir eğitimi olmayıp barış şartlarında yaşıyorlar, ticaret ve sanatla uğraşıyorlardı.[12]

Dönemin Liberal **Parti Başkanı Metaksas, Şubat 1915'de yayınlanan 'Politiya' gazetesine yapmış olduğu değerlendirmede;** 'Küçük Asya'nın paylaşılması ile ilgili olarak bütün incelikleri ile değerlendirmiş ve durumu şöyle açıklamıştı:[13]

> *"Küçük Asya'nın yüz ölçümü takriben 520 kilometrekare olup, Yunanistan'ın üç katını oluşturmaktadır. Ayrıca bir doğru hat olarak 1600 km uzunluğundadır. Kıyıdan iç tarafa geçişi, zor geçitli bir dağ silsilesi ile oluşan ulaşım yolları bakımdan çok fakirdir. Bu şartlar altında Yunanistan, sınırlandırılmış amaçlarını gerçekleştirmek için Türkiye'nin can damarlarını teşkil eden yerlere dokunmayıp, faaliyetlerini daha çok Ege Bölgesi'nin batı kısmına yoğunlaştırmalı, ikinci maksatlar için yararlı olacak bir barışa kavuşturabilmelidir. Türkiye'nin hayati bölgelerine el uzatıldığında, Türkiye buna aşırı direnç gösterecektir. Ordumuz, Türk Ordusundan daha güçlü olsa dahi,*

[11] KS. STRATIGOS, a.g.e, S.9
[12] KS. STRATIGOS, a.g.e, S.10
[13] KS. STRATIGOS, a.g.e, S.11-12

Türk Ordusunu mecburi olarak içlere doğru takip edecektir. Yani düşman nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde harekât yapılacağından, bu bölgelerdeki sayısız ulaştırma yollarının korunması, askerî birliklerinin yanlarının korunması maksadıyla personel ayrılacağından, ordu mevcutlarında devamlı bir azalma ve gücünde bir zayıflama başlayacaktır. Sonuç olarak, iç bölgelerin herhangi bir yerinde bu ordu Türkler tarafından dengelenecektir (Bilindiği gibi bu denge, Sakarya'da meydana gelmiştir). *Denge kurulduktan itibaren Yunan Ordusu savunmaya geçerek, büyük mesafelerde dağılacaktır. O andan sonra Türkler, kendi topraklarında bulunmanın rahatlığı ile Yunan Ordu hattını çevreleyecek, zamanı seçme özgürlüğüne sahip olarak taarruz noktaları seçerek, er-geç Ordumuzu kıyılara doğru çekilmeye mecbur bırakacaklardır. Yani 1812'de Napolyon'un başına gelen, bu defa Yunan Ordusunun başına gelecektir. Napolyon, Rus sınırlarına 500 bin kişilik bir ordu ile girmiş ve ilerledikçe, önceden belirtilen sebeplerden ötürü, zayıflamış ve Moskova sınırlarına 80 bin kişilik bir kuvvetle gelebilmişti. Geri kalanlar ise ulaştırma yollarının korunması, sınırsız yanların korunması ile meşguldü. Ordusunun onda birini yok eden soğuk, Rusları da aynı zayiata uğratmış, kaçınılmaz geri çekilmeyi ise felaket takip etmişti. Rus sınırından Moskova'ya olan mesafe 900 km.dir. Yani yaklaşık, İzmir'den Sivas'a kadar olan mesafe kadar. Sözlerimi bitirirken Bay Venizelos'a sadece maceralı Küçük Asya Harbinden uzaklaşmasını tavsiye ediyorum. Çünkü böyle bir harp, muhakkak başarısızlıkla sonuçlanacaktır."*

Ancak Venizelos, bu uyarıyı dikkate almadığı gibi 17 Şubat 1915 günü Metaksas'ı davet ederek, ona Çanakkale seferi için karar aldığını bu kararını bir mektupla Kral`a da bildirdiğini söylemişti.

Venizelos için Çanakkale seferi çok büyük bir fırsattı. İtilaf Devletlerinin Çanakkale'yi zorlaması ve bu konuda taarruz kararı almış olması, Başbakanı heyecanlandırıyordu. Boğazların ve İstanbul'un ele geçirilmesi Türkler için felaket olurdu. Bu olay onun hayalinde bitmiş olay gibi görünüyor, Boğazların işgalinin birkaç gün içinde gerçekleşeceğine inanıyordu. Yunanistan böyle masrafsız ve kolay teşebbüsten nasıl feragat edebilirdi ki.[14]

Venizelos, Şubat 1915'te iyi donatılmış bir tümenle Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'u ele geçirmenin uzun uzun planlamasını yapıyordu. Ancak Yunan Donamasının bunu başaramayacağı açıktı. Muhalefet bu plana şiddetle karşı çıkıyor, tek hal tarzı olarak Gelibolu Yarımadası'na yapılacak bir çıkarma ile ele geçirileceği düşüncesi idi. Bu plana göre; son derece gizlilik, ani bir çıkarma harekâtı gerekmektedir. Bu planın özelliği 'baskın' şeklinde olmalıdır. Yapılacak çıkarmadan önce harp ilan edilirse Türkiye, zayıf noktalarına yönelik tedbirler alabilecekti.

Ancak 21 Ekim 1914 günü, Çanakkale korumasına görevlendirilen birliklerin İtilaf Devletleri donanması tarafından top ateşi altına alınması, Türkiye'nin bu bölgeye dikkatini yoğunlaştırmasını sağlamıştı. Türkiye'nin ilk dört aylık hazırlık devresinden sonra, Büyük İtilaf Devletleri Donanması, Boğazın girişini koruyan ilk dört muhafızlığı yoğun topçu ateşiyle baskı altına almış, ancak sonradan havanın bozması ile altı gün süresince faaliyetlerine ara vermişti.

[14] KS. STRATIGOS, a.g.e, S.27

Böylelikle Türkler, daima önlem almak için zaman bulabiliyorlardı.[15]

Venizelos'un bitmeyen hırsı, beş yıl sonra başlayan '**Küçük Asya Seferi**' ile zirveye ulaşmış ancak Yunan halkının kaderini değiştiren bu seferle hayaller, tarihin en büyük komutanlarından Mustafa Kemal'in varlığı ile son bulmuştu.

[15] KS. STRATİGOS, a.g.e, S.28

İKİNCİ BÖLÜM

YUNAN İŞGALİ VE NEDENLERİ

Yunan milletine göre " **Küçük Asya'nın batı sahilleri (İzmir ve çevresi) Yunan medeniyetlerinin (Aeoliyan, Dor, İyon), Yunan dilinin bütün Anadolu'ya idari ve ticari bir lisan olarak yayıldığı yerdir."**[16] Atina, **"Türklerin Küçük Asya'ya hâkim olmasından sonra, buralarda yaşayan büyük Yunan kitlelerinin ve milliyetlerini değiştirdikleri"**[17] inancıyla bu sefere hazırlanmıştır.

Diğer taraftan işgalden önce, `işgale zemin hazırlamak için` Yunanistan'da ve Avrupa'da yayılan haberlere göre; sözde körfezde demirli Yunan Leontos gemi kaptanı eline geçen gizli belgelerde; **"Nurettin'in,**[18] **Edimu**[19] **Jandarması ve silahlı Türk gruplarca Hı-**

---

[16] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI , "1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi" Askerî Tarih İdaresi Yayını, Atina, 1967, S.17

[17] YUNAN ERKANİ HARBİYE UMUMİ RİYASETİ " Yunan Ordusu İzmir'de", ATİNA, 1925, S.2

[18] Kurtuluş Savaşı komutanlarından **Nurettin Paşa**, 1873 yılında Bursa'da doğdu. 1893'de Harbiye'yi bitirdi. 9. Piyade Alayı komutanı olarak Balkan Savaşı'na katıldı. I.Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi komutanıydı. İzmir ve Aydın valiliklerinin yanı sıra 17. ve 25. Kolordu komutanlıklarında bulundu. TBMM'nin ilk İstanbul Hükümeti ile Anadolu'yu uzlaştırmaya çalışan Nurettin Paşa, Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere 1920'de Anadolu'ya geçti ve Yunan cephesinin güneyinde, Konya dolaylarına komutan oldu. 1920 yılının sonlarına doğru Orta Anadolu Merkez Ordusu'na komutan olarak atandı. 1922'de 1. Ordu komutanlığına atandı ve bu görevle Büyük Taar-

ristiyanları kesmeye hazırlandıkları öğrenildi"[20]. Bu kışkırtıcı haberler, işgale hazırlanan Yunan askerleri ve halkı arasında coşku ve taşkınlığı körüklüyordu.

O dönemde, Yunanlılar için en önemli hedef, İzmir Valisi Nurettin Paşa idi. Nurettin Paşa, Yunan ve Ermeni tedhişçileri, kargaşa çıkartarak şehrin işgale hazırlanmasını kolaylaştırma faaliyetlerine karşı sert önlemler almış olması rahatsız ediyordu. Müttefik Kuvvetlere yapılan baskı netice vermiş, Mayıs 1919 başında, işgale daha az direniş gösterebilecek İzzet Paşa valiliğe atanmıştı. **Nurettin Paşa, o dönemde Yunan ve Ermenilerin, bütün faili meçhul suçları kolaylıkla üzerine yükleyebileceği bir hedef olmuştu.**

Yunan kaynaklarına göre 15 Mayıs 1919 öncesi İzmir; **"Küçük Asya'nın (Ege Bölgesinin) en büyük ve en zengin ticaret merkezi idi. 370 bin kişilik nüfusunun, 165.000'i Yunan, 80.000'i Türk, 40.000'i Ermeni, 55.000'i Yahudi ve 30.000'i diğer milletlerden"**[21] oluştuğu yazılıydı. **"Yunan unsurunun aritmetiğinin çoğunluğu, sosyal hayattaki yerleri kendilerinden başkalarına da Rumcayı kabul ettirmeleri, temiz bir Yunan havası esmesine ve Türklerin de şehri; 'Gâvur İzmir' olarak isimlendirmesine sebebiyet vermişti"**[22] demektedir.

Ati Gazetesi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden iki gün sonra, **17 Mayıs 1919 tarihinde, Aydın vilayeti ve İzmir Şehri'nin nüfusunu** yayınlamıştır. Gazetede ayrıca bu nüfusların dini dağı-

---

ruz' a katıldı. Zaferden sonra korgeneralliğe yükselen Nurettin Paşa Mudanya Mütarekesi'nin ardından 1. Ordu'yla İzmit'e gitti. İran Barış Antlaşması imzalandıktan sonra, 1. Ordu'nun lağvedilmesi üzerine Yüksek Askerî Şûra üyeliğine 1924'te atandıysa da Bursa milletvekili seçilmesiyle üyelikten çekildi. 1925'te askerlikten istifa etti.1932 yılında hayata veda etti.

[19] İzmir Vilayeti Merkez Sancağı

[20] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, a.g.e, S.27

[21] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, a.g.e, S.29

[22] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, HARP TARİH BAŞKANLIĞI, a.g.e, s.30

lımı bir daire grafiği ile de gösterilmiştir. Buna göre, toplam nüfusu 1.579.006 olan Aydın Vilayeti'nde 223,924 Rum yaşıyordu. Rumların toplam nüfus içindeki oranları ise yüzde 14,18 idi.

İzmir şehrinde 246,179 olan toplam nüfusun 87,497'sini Rumlar oluşturuyordu. Rumların buradaki oranı ise yüzde 35,54 idi.[23]

Yunan belgelerine göre 165 bin olarak gösterilen nüfusun, gerçekte 87 bin dolaylarında olmasının mantıklı tek bir açıklaması vardır; var olmayan insanları yok etmektir. Bu yok etme işleminden de Türkleri suçlu göstermektir.

Ayşe HÜR ise, Yunan kaynaklarından daha insafsızca bu rakamları (kaynak göstermeden) abartarak, Anadolu'daki Rum nüfusunun yok edilişini; "**Türk ordularının önünden İzmir'e doğru sürülen Rum ve Ermeni sayısının İzmir'de yaşayanlarla birlikte 500 bine yakın olduğu, bunların ancak 320 bininin gemilerle tahliye edilebildiği, geri kalan 180 bin kişinin çeşitli biçimlerde yaşamını yitirdiği kabul edilir**. Böylece şehir gayrimüslim ahalisinden bir anlamda kendiliğinden 'kurtulur' " şeklinde asılsız iddiası ile köşesine taşımıştır.[24]

"İzmir'in, Bagos (Kadifekale) diye bilinen yukarı kısmında Türkler, yeni yapılmakta olan Karantina (Güzelyalı)'dan Puntas (Pasaport İskelesi)'a kadar uzanan bölgede Rumlar ve diğer yabancılar ikamet ediyordu." İşgalden önce İzmir, ticaret ve sosyal kültürel hayatıyla oldukça ileri bir yaşam kalitesine sahipti. [25]

15 Mayıs 1919 saat 08.40'dan itibaren, sözde Hıristiyan ahalinin can ve mal güvenliğini korumak için İzmir'e çıkan Yunan askerleri, önlerine çıkan her Türk'ü katletmekten çekinmediler.

---

[23] Ati Gazetesi, 17 Mayıs 1919, 1.
[24] Ayşe Hür, "Güzel İzmir'e kimler kıydı" Taraf Gazetesi, 14.9.2008
[25] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, HARP TARİH BAŞKANLIĞI, a.g.e, s.29

Yunan askerlerinin, bu insanlık dışı hareketlerine Rum ve Ermeni halk da iştirak etti. Hükümet Konağı'ndan ve kışladan esir alınarak çıkarılan sivil memur ve askerlerin rıhtıma götürüldüğü esnada yerli Rumlar; taş, sopa ve demirlerle saldırmışlar ve birçok esiri feci şekilde öldürmüşlerdi. Hızlarını alamayan **Rumlar, öldürdükleri savunmasız insanların bedenlerini parçalayarak vahşi duygularını tatmin etmişlerdir. İçindekilerin esir alındığı kışla, Hükümet Konağı ve diğer resmî daireler talan edilmiş, kalemlere varıncaya kadar hiçbir şey kalmamıştır.**[26] İzmir'in içinde ve dolaylarında, tenha mahallelerde ele geçirilen Türk polis ve jandarmalar katledilmiştir. **İşgalin ilk 48 saatinde,** İzmir ve banliyölerinde, **2.000'den fazla Türk katledildi.**[27] Kordon'da ve rıhtımda öldürülen ve yaralananların çoğu denize atılmıştır. Bu katliamdan on beş gün sonraya kadar körfezden cesetler çıkarılmış hatta zaman zaman birkaç cesedin birbirine zincirle, demir telle bağlı oldukları görülmüştür.[28]

Uygarlığı ve insan haklarına saygısıyla övünen Batılıların teşvik ve onayı ile vahşi hayvan sürüsü gibi İzmir'e çıkan Yunanlılarla, yerli Rumların; işkence, katliam ve yağmalarını İtilaf devletleri askerleri, körfeze demirlemiş gemilerinin güvertelerinden dehşetle izlemişlerdir. Bazı İngiliz ve Amerikan denizcileri, bu hale insanlık adına dayanamayarak, denize atlamış ve Türklerin yardımına koşmak istemişlerdir. Fakat komutanları buna izin vermediği gibi gemilerin şehre bakan tarafına tente çekmek suretiyle bu kanlı manzarayı kendi askerlerinin gözlerinden saklamaya çalışmışlardır.

---

[26] AYIŞIĞI, Metin, Unutulan Soykırım:Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi, http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/

[27] *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü,* www. *acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/3320.pdf*

[28] Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi http://www.tarihsuuru.com/tsrd/haberdetay.asp?ID=4521

Yunanlılar, İzmir'den sonra 19 Mayıs'ta Urla'yı, 20'sinde Çeşme'yi, 21'inde Torbalı'yı, 22'sinde Menemen'i, 25'inde Manisa, Bayındır ve Selçuk'u, 27'sinde Aydın'ı, 28'inde Tire'yi, 29'unda Turgutlu ve Ayvalık'ı, 4 Haziran'da Nazilli'yi, 5'inde Akhisar'ı, 12'sinde Bergama'yı işgal ettiler. Çünkü Yunanlılara göre bölgede tutunmanın tek yolu, buralardaki **Türk gücünü ortadan kaldırarak onların daha doğuya çekilmesini sağlamaktı.** Esasen Megali İdea'nın amacına ulaşabilmesi için de böyle bir hareket tarzı gerekiyordu. [29]

Yunan askerleri, 15 Mayıs 1919`da ki işgalin hemen ardından sergileyecekleri vahşetin hazırlıklarına başladılar. İlk önce Türk ahalinin tamamen silahsız kalması için, silahını teslim etmeyenlerin kurşuna dizileceğini ilan ettiler. Bu şekilde toplanan silahları yerli Rumlara dağıttılar. Müslüman'ların oturduğu semtlerin sularını, **çıkartacakları yangından birkaç gün öncesinden** kestiler; **yangın çıkarmak için belli noktalara gaz tenekeleri koydular.**[30] Gayr-ı Müslim halkı, Müslüman'dan ayırmak maksadıyla, onlara fes yerine zorla şapka giydirerek ev ve işyerlerini işaretlediler. Rum, Ermeni ve Yahudilere şapka giymelerini tembih ederek, bu kimselerin yanlışlıkla yağmalanmasını engellemek için iş yerlerini gösterir levhaların da Rumca yazılmasını emrettiler. Katliam esnasında hiçbir Türkün kurtulmaması için Türklerin, Hıristiyan evlerine sığınıp, korunmaları yasaklandı.[31]

Hazırlıklarını tamamlayan Yunanlılar, Türk halkının ev ve iş yerlerine ateş açmaya başladılar. **Birçok Türk, evi yağma edildik-**

---

[29] AYIŞIĞI, Metin, Unutulan Soykırım:Batı Anadolu`da Yunan Mezalimi, http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/

[30] Anadolu`da Yunan mezalimi, http://turkteam.tripod.com/Yunan/mezalim_2.htm

[31] "Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi II," Başbakanlık Devler Arşivleri Gen. Müd., Osmanlı Arşivi Daire Başk., Yay., Ankara 1996, 263

ten sonra ateşe verildi. Bunu müteakiben, Türk evlerine top atışına başladılar. Evlerin içinde bulunan **Türkler, alevlerden kaçmak için dışarı çıktıklarında, Yunan askerleri tarafından makinalı tüfeklerle öldürülmüşlerdir.** Ayrıca yerli Rumlar da mevcut silahlarıyla bu katliama ortak olmuşlardır. Aydın Merkez Komutanlığı'nın 57. Tümen Komutanlığı'na göndermiş olduğu raporda, Aydın'da cereyan eden olayları şöyle anlatmaktadır:[32]

> *"Hava kararduktan sonra bu büyük evin kapısı kırılarak 14 kadar Yunan Efzon askerleriyle birkaç yerli Rum içeriye girip odada bulunanları soyduktan sonra 10-14 yaşlarında bulunan kızların dördünü ayırıp götürmek istediler. Kızların annelerinin yalvarmalarına karşılık Türkçe olarak edepsizce ve münasebetsiz sözler sarf ederek katliama başladılar. Üç kadınla iki erkeği öldürürken üç kız ve bir erkeği de yaraladılar... Çocukları, anneleriyle birlikte kesmek ve bunların mahrem yerlerini açmak, burun, kulak el ve ayaklarını kesmek gibi vahşet ve cinayetler bu canavarların nazarında hiçbir şey değildir."*

Aydın'da şehri terk etmek üzere olan Yunan kuvvetleri ve yerli Rumlar, 205 kişiyi daha şehit etmişlerdir. Yunan işgalinden kurtularak özgürlüğe kavuşmanın bedeli maalesef Aydın'da da çok ağır olmuştur. Kentte **11.500 ev, 50 cami ve mescit, 400 kadar mağaza ve dükkân, 130 yağ ve pamuk fabrikası, 160 okul ve 20 resmî bina yakılmış ve yıkılmıştır.**[33]

1919 Ağustos'u başında Yunanlılar, **Aydın Ovası'ndaki bütün köyleri yaktıktan sonra Aydın şehir merkezinde de yangınlar çı-**

---

[32] Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi-2, http://www.sosyaldersleri.com/inkilapgenel/

[33] Genelkurmay ATESE Başkanlığı, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Ocak 1992, Sayı.93, Belge No:2372 s.46. Bu olaylardan bazıları için bk. Talat Yalazan, Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi, I, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 1994, Belge no:10

kardılar. Kaçamayan Türkleri, hunharca öldürdüler. Germencik'te, isimleri tespit edilebilen bin sekiz yüz Türk genç öldürüldü. Hızırbeyli köyündeki erkekler, camide toplu olarak şehit edildiler. Katliamın durdurulması ve işgalin kaldırılması için Museviler de dahil Aydın halkının ileri gelenleri, İtilaf Devletleri mümessillerine telgraflar çektiler.

İşgal genişledikçe, katliamlar ve tecavüzler her geçen gün artarak devam ediyordu. Bu durum, **İzmir'de yaşayan diğer Hıristiyan ahalinin vicdanını kanatmış, gözledikleri bu vahşeti Müttefik Karargâhına, Avrupa gazetelerine, bulabildikleri her iletişim aracı ile göndermeye başladılar**.

Avrupa, gözü dönmüş Yunan cellâtlarının bu vahşet hikâyeleri ile sarsılmıştı. Katliam söylentileri, Yunan askerîni Ege'ye çıkartan Müttefik ülkelerini de rahatsız etmişti.

Sadrazam Vekili Mustafa Sabri, 15 Temmuz 1919'da Yunanlıların mezalimde bulundukları yerlere bir tahkik komisyonu gönderilmesi için telgrafla ricada bulundu. [34] Mustafa Sabri'nin bu talebi, İtalya'nın da ısrarı sonucu Paris Konferansı'ndaki Yüksek Konsey'in 18 Temmuz tarihli toplantısında ele alındı. Toplantı sonucunda, tahkik komisyonunun kurulması kararlaştırıldı. Komisyonda **İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan temsilcileri** bulunacaktı. Yunanlılara ve Türklere gözlemci gönderme izni verilmiş olmasına rağmen bu kişilerin, heyetin asıl toplantılarında bulunmalarına izin verilmedi. Amaç, tanıkların korkmadan ifade verebilmelerini sağlamaktı. Bunun yerine heyete, bütün gerekli verilerin yani muhtemelen tanıkların isimleri olmaksızın ifade tutanaklarının gözlemcilere teslim edilmesi talimatı verildi. Türkiye'den Yarbay Kadri,

[34] Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi, II*, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 1994, s.42

Yunanistan'dan da Albay A.Nazarakis, komisyonda gözlemci idiler.

İzmir faciasını araştırmakla görevli komisyon, Amiral Bristol'un başkanlığında çalışmalarına başladı. Komisyon kısa zamanda Batı Anadolu'nun bir kısım şehir ve kasabalarını dolaştı.[35] Cephe gerisinde zulme uğramış Türk köylüsü ile Yunanlıların elinden kaçmayı başarabilmiş Türk insanları ile konuşup şikâyetlerini dinlediler. Yakıp, yıkılan yerleri dolaşıp, gözleriyle gördüler. Tecavüze uğrayan kadın ve kızlarla konuştular. Bütün bu incelemeler sonucunda hazırladıkları geniş kapsamlı raporu 13 Ekim 1919'da, Yüksek Konsey'e sundular. Rapor sadece Yunanlıların yaptıklarını değil, öncelikle İzmir'e asker gönderilmesi kararını itham eden son derece sert bir belgeydi. 12 Ağustos - 6 Ekim 1919 tarihleri arasında yapılan tahkikat, Yunan Hükümetini de rahatsız etmişti.[36]

Yunan görüşüne göre ise İzmir'de, Yunan Ordusunun yapmış olduğu olayları bahane ederek Yunan Ordusu aleyhinde yayın yapan Avrupa gazetelerini susturmak maksadıyla Müttefikler, bir heyetin tahkikat yapmasını istemişti. Ancak (yazara göre) heyetin raporu bariz bir şekilde Türklerin lehine idi. Fransız General Binu, İngiliz Hare, İtalyan Dall'oho ve Amerikalı Amiral Bristol; oluşan bu heyetin raporunu Yunan temsilcisi Albay Aleksandros Mazarakis şiddetle protesto etmişti. Heyetin raporu şöyleydi:[37]

Madde 1: Mütareke (Mondros) imzalandıktan sonra Aydın Vilayetindeki Hıristiyanların emniyeti tehdit edilmemekteydi. 1914`te ve harp esnasında Hıristiyanların eziyet çektiği aşikârdır, ancak Nurettin Paşa'nın yerine geçen İzzet Bey'in valiliği

---

[35]27 Ağustos 1919 tarihli yazı. DH-KMS, D. 54-3, nr. 34

[36] AYIŞIĞI, http://www.turkforum.net/showthread.php?t=759432

[37] Gen.K.Nider, "Küçük Asya Harekâtı" 1. Devre 1919-1920, Yunan Büyük Ansiklopedisi, Cilt II, Atina, 1928, s.81

sırasında, eşit muameleye tabi tutulmuşlardır. Nizam ve asayiş asla sarsılmamıştır. Böylece Hıristiyanların endişeleri yersiz ve haksızdır.

Yapılan araştırma sonucunda, duvarlara yapıştırılmış olan ve Hıristiyanları tehdit eden ilanların, Türk jandarması tarafından yazılmadıkları anlaşılmıştır.[38]

Madde 2: Aydın ve özellikle İzmir`de alınan emniyet tedbirleri yeterli idi. Müttefiklerin İzmir'e çıkarma yapmaları uygun görülmemiştir. Üstelik Yunan kıt'alarının bu çıkarmaya katılmaları, durumu büsbütün karıştırmıştır.

Madde 4: 14 Mayıs 1919 gecesi binlerce Türk, Musevi mezarlığı yakınında bulunan Türk mahallesinde toplanmışlardır. Bu toplantı, Yunan çıkarmasına mani olmak için değil, şehirdeki Türk sakinlerinin çoğunluğunun bulunduğunu göstermek için oraya toplanılmıştı.

Madde 5: İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgali, Sulh Komisyonu (Paris) tarafından emredilmişti. İzmir, 15 Mayıs 1915'de İngiliz, Amerikan, Fransız ve İtalyan deniz kuvvetlerinin yardımı ile Yunan birlikleri tarafından işgal edilmişti. Bu 4 büyük devletin deniz kuvvetleri, birer küçük müfrezeyi karaya çıkartarak, kendi sefarethanelerinin muhafazasına memur etmişlerdir.

Madde 6: Çıkarma esnasında Türkler, en küçük bir mukavemet dahi göstermemiştir.

Madde 8: Yunan Karargâhı, kıt'aları caddeden geçtikleri sırada emniyeti temin için hiçbir ted-

[38] İşgale, bu neden gösterilerek (Paris Konferansında, İngiltere, Yunanların katledildiklerini öne sürerek) mütarekenin 7. Maddesinin ihlal edildiği gerekçesiyle izin verilmişti. Benzer bir durum da Irak'ın 2003'de, ABD tarafından işgalinde vardır; gerçek olmayan bir neden (nükleer tesisin varlığı) ile yapılmış, barış ve huzur getirdiklerini iddia ettikleri Irak'ta bugüne kadar 1,5 milyon insan ölmüştür ve ölmeye devam etmektedir. (Yazarın Notu M. Köylü)

bire başvurulmamıştı. Tümen Komutanlığı, emirlerini Türk makamlarına ulaştırabilmek için bir irtibat şubesi kurulmalıydı.

Madde 9: Yunan askerî, siyasi ve dini makamları Türk halkını teskin edebilecek tedbirlere başvurmamışlardı. Özellikle İzmir Metropolitinin katılması ile yapılan tören, olumsuz bir etki yaratmıştır. Yunan birliklerinin caddeden geçişleri sırasında Hıristiyan halkın takındığı tavır, Türkleri galeyana götürebilirdi.

Madde 10: Çıkarma için verilen emirler harfi harfine uygulanmamıştır.

Madde 11: İlk silah çatışmasından sonra, çarpışma gerçek bir muharebe şeklini almıştı. Konağın bahçesinde bulunan Yunan erleri, kışlayı şiddetli ateş altına almışlardır. Kışlanın karşısında bulunan duvarda mermi izine rastlanmamıştır.

Madde 15: 15 ve 16 Mayıs günleri, şehirde Türk halkına ve evlerine karşı şiddet ve yağma hareketlerine girişilmiştir. Fesler, Türklerin başlarından çekip alınmış ve kendileri bu şapka ile sokağa çıkma cesaretini artık gösteremez olmuşlardır. Birçok kadına tecavüz edilmiş ve cinayetler işlenmiştir. Bu şiddet hareketleri ve yağmalar çoğunlukla şehrin Yunan ahalisi tarafından yapılmış fakat askerlerin de bu hareketlere karıştığı ve askerî makamların da bu hareketleri önleyici tesirli tedbirleri geç olarak aldığı tespit edilmiştir.

Madde 16: İzmir'in, Yunanlılar tarafından işgal edildiği güne ait ölü ve yaralı sayıları, Yunanlılar ve Türkler tarafından değişik miktarlarda tahmin edilmiştir.

Madde 32: Yunan kıtaları, Aydın civarında silâhlı keşiflerde bulunmuşlar ve bu keşiflerin sonunda birkaç köy yakılmıştır. Ayın 27'sinde, bu keşif kollarından biri, çeteler tarafından geri

püskürtülmüş ve Aydın içine kadar kovalanmıştır. Yunan kumandanının ve şahitlerin ifadesine göre, geri çekilmekte olan Yunan kıt'alarının demir yolunun güneyinde bulunan Türk mahallesinden geçişleri esnasında Türk halkı tarafından üzerlerine ateş edilmiştir. 29 Mayıs sabahı, Türk mahallesinde patlak veren yangınlardan birkaçı, bu muharebe esnasında meydana gelmiştir.

Alevler içinde kalan mahalleden kaçmaya çalışan kadın, erkek, çocuk Türklerin büyük bir kısmı, mahalleyi şehrin Kuzey kısmına bağlayan bütün yollan tutan Yunan askerleri tarafından sebepsiz olarak öldürülmüşlerdir. Şüphesiz ki Yunan Kumandanlığı ve askerleri, bütün soğukkanlılıklarını kaybetmişlerdi. Yunanlılar, 29'u 30'a bağlayan gece birçok cinayetler ve suikastlar işledikten sonra şehri terk etmişlerdir.

Madde 35: 29 Haziran ile 4 Temmuz arasında meydana gelen yangınlar, 8 bin Yunanlı ile birlikte nüfusu 20 bin olan Aydın şehrinin 2/3'ünü tahrip etmiştir. Yanmamış olan evler ise yağma edilmişlerdir.

Madde 42: 17 Haziran'da, Bergama'nın tahliyesinden sonra Menemen'de toplanan Yunan kıtaları ciddi bir sebep olmaksızın müdahale edilecek durumda olmayan Türklerin katliamına girişmişlerdir. Belediye makamlarının bildirdiğine göre 1000'den fazla Türk öldürülmüştür.

Yunan mezalimini gayet açık bir şekilde anlatan bu raporu hazırlayan İngiliz, Fransız ve Amerikan yetkilileri, aslında Yunanistan'a işgal izni veren, Lloyd George, Clemenceau ve Wilson'un yani kendi başkanlarının suça ortaklıklarını da ortaya çıkarmışlardır. Çünkü bu başkanların Yunanistan'a işgal izni vermelerinin asıl nedeni, kamuoylarına duydurdukları gibi, **Batı Anadolu'daki Rum-**

ların katledilme tehlikesi değil, burasını Türklerden temizlemek ve İtalyan işgaline fırsat vermemekti.

Yıllar sonra bu gerçekleri kendi yazdıkları kitaplarda inkâr eden Yunanlı generaller, askerlerinin Ermeni ve Rum Palikaryalarla birleşerek yapmış oldukları **'insanlık dışı'** uygulamaları örtbas etmeye çalışmışlardı.

Yunan işgali süresince, Türklerin varlığını yeryüzünden silmek için köy, kasaba, cami, fabrika, ev dinlemeden yakıp yıktıkları, insanları katlettikleri tespit edilmişti. Böylelikle evsiz, yurtsuz bıraktıkları Türkleri, Anadolu'nun içlerine gönderilmesi daha kolay olacaktı.

Yunan kuvvetleri, **'Megali İdea'** düşlerine uyarak etnik temizlik amacını gerçekleştirebilmek için Sivrihisar, Haymana ve Polatlı yörelerine kadar ilerlediler. Ancak 13 Eylül 1921 günü, Sakarya Savaşı'nı hiç ummadıkları bir sonuçla kaybedip, çekilmeye başladıkları andan itibaren de soykırım rüyasından uyandılar. Bilhassa 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruzla beraber **panik halinde çekilmeleri esnasında bu sefer mağlubiyetin vermiş olduğu kin ve korkunun, dehşet ve etkisi altında geçmiş oldukları her yeri yakıp yıktılar.**[39] Önlerine çıkan her Türk insanına akıla gelmeyecek ve hayal edilemeyecek şekilde vahşet, cinayet, işkence ve zulüm yaparak ileri harekât anında yaptıklarının daha da vahşicesine yaptılar.

Yunanlılara son darbe 30 Ağustos 1922'de, Başkumandanlık Meydan Muharebesinde vurularak ordularının önemli bir kısmı imha edilmiştir. Canını kurtarabilen Yunan askerleri ise bütün teçhizatını cephede bırakarak, panik halinde kaçmaya başlamışlardı. Ne var ki cephedeki hezimetin acısını cephe gerisindeki savunma-

[39] AYIŞIĞI, Metin, "Yeni Bin Yıla Girerken Türk-Yunan İlişkileri", http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/yunan.htm

sız Türk halkından çıkaran Yunanlılar kaçarken, yolları üstündeki tüm köy, kasaba ve şehirleri taş üstünde taş, baş üstünde baş kalmayacak biçimde yakmış, yıkmış, harabeye çevirmiştir. **4.500 haneli Alaşehir'de 4 Eylül'de, 15 ayrı yerde aynı anda yangın çıkararak ilçeyi tamamen yakmışlardır.**[40]

Batı Anadolu'dan ümidini kesen Yunan askerleri ve bu askerlerin bütün vahşiliğine iştirak eden yerli Rumlar, canlarını kurtarmak için liman şehirlerine kaçıyorlardı. Ne var ki tahliye ettikleri bütün Türk topraklarını ve buralardaki Türk ahalisini de çeşitli şekillerde imha ediyorlardı. Üstelik bu imha faaliyetleri rastgele değil, işgal ederken yaptıkları gibi planlı bir şekilde komutanların emriyle uygulanıyordu.

Özellikle adına '**Tahrip Taburları**' denilen özel birlikler, aldıkları emir doğrultusunda bu planlı vahşetin uygulayıcısı olmuşlardır. Ayrıca yerli Rumların oluşturduğu ve içinde **Ermenilerin de bulunduğu çeteler** de birer tahrip taburu gibi çalışmışlardır.[41]

Bu şekilde, yüzlerce yerleşim yerini yakıp yıkıp harabeye çevirerek, binlerce insanın canına kıyarak denize doğru kaçan Yunan askerleri ve yerli Rumlar, birbirlerini çiğneyerek, gemilere binmeye çalışmışlardır. 15 Mayıs 1919'da, Megali İdea hayaliyle gemilerden inen askerler ve onları coşkuyla karşılayan yerli Rumlar, şimdi o gemilere binmek için birbirleriyle mücadele ediyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa'nın, 1 Eylül 1922'de ilk hedef olarak Akdeniz'i gösteren ünlü emrini vermesi üzerine, Türk Silahlı Kuvvetleri batıya doğru kaçmakta olan Yunanlıların peşini bir an olsun bırakmadı. Yunan birlikleri kaçarken, **rastladıkları Türk köylerini yakıp yıkıyorlardı.**[42] Yüzlerce yıl rahat ve huzur içinde yan yana kardeşçe yaşadıktan sonra, Yunan Ordusunun gelişi ile canavarla-

[40] AYIŞI, http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/soy2.htm
[41] AYIŞI, http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/soy2.htm
[42] AYIŞI, http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/soy2.htm

şarak, bu ordu ile işbirliği yapan, silahsız Türk halkının boğazına sarılan, binlerce masumu insafsızca katleden, fakat bozguna uğradıkları bu günlerde yaptıklarının hesabını veremeyecekleri için kaçmakta olan Yunan ordusu ile birlikte yerli Rumlar da denize koşuyordu.

Geri çekiliş sırasında birçok yeri ateşe veren ve halkının çoğunu 'camilere ve evlere doldurarak' yakıp, kül eden Yunanlılar[43], çok sayıda silah, cephane, araç-gereç bırakarak, binlerce gencini Anadolu topraklarına gömerek, birçoğunun da esirliğe terk ederek maceralarını sona erdirdiler. 1918'den 1922'ye kadar süren zaman içerisinde Yunan milleti, hayal peşinde koşan kişilerin yönetimi altında çok şey kaybetti, katil ve kanlı bir millet olduklarını tarihe bir kere daha kaydetmiş oldular.

Sonuçta adalet dağıtmak için Batı Anadolu'ya geldiklerini söyleyen Yunanlılar, daha işgalin başladığı gün İzmir'i kana buladılar. İzmir ve art bölgesindeki Türk halkı, yaklaşık 40 ay ızdırap içinde yaşadı. Bu ızdırap, Yunan ordusunun Anadolu içlerine yürümeye karar verdiği dönemlerde daha da arttı. Oysa aynı dönemde, bölgedeki Rum ve Ermenilerin büyük bir kısmı işgalcilerle bütünleşerek Yunan ordusuna maddi ve manevi her türlü yardımı yapıyordu. Ancak Yunan ordusunun bütün çabaları, Ankara'da alevlenen millî uyanışı söndüremedi.

Yunanlıların asıl amacı, bir hayal ürünü olan '**Megali Idea'** hedeflerine ulaşmaktı. Bunun için Anadolu'nun, Ege kıyılarını ele geçirerek hem bölgenin emniyeti ve hem de soykırım girişimleriyle Türk halkının imhası ve kalanların da Doğu Anadolu'ya sürülmesiyle Orta Anadolu'ya kadar uzanan Türk topraklarını ele geçirerek vatanın bu bölümünde Yunan egemenliğini sürdürmekti.[44]

---

[43] Kadir, Mısıroğlu, *"Yunan Mezalimi, Türkün Siyah Kitabı"*, Sebil Yayınları, İstanbul 1969, 130

[44] Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, IV, Ankara 1974, 82

Bu hayali emellerini gerçekleştirmek için yalnız istilâlarla yetinmeyip tek vücut olan Türk halkını da etnik gruplara ayırarak, vatanı içerden de parçalamaktı. Bu düşünceyle aynı bayrak altında, aynı gaye uğruna vatanın bölünmez bütünlüğü için canını feda etmekten kaçınmayan Anadolu halkı arasında bir ayrımcılık yaratarak Türk halkını parçalayıp, zayıflatmak gibi politik eylemlere de başvurmuşlardır.[45]

"Yunanlılar, ileri harekâta başladıkları tarihten itibaren işgal ettikleri tüm sancak ve kazalarda konferans kararlarına ve taahhüt ettikleri şartlara kesinlikle uymamışlardır. Gittikleri her yerde yerleşmek, her türlü zorluğu çıkararak Osmanlı jandarmasının çalışmalarına hiçbir şekilde muvafakat etmemişlerdir. Hükümet konaklarını işgal ve Yunan bayrağı çekerek memurları başka yerlere nakle mecbur etmişlerdir. Hatıra gelmeyen bin türlü oyuna zorlayarak Türkleri ticaretten men ile iktisadi hayatı yalnız Rumlara bırakmışlardır. Hayati ihtiyaç maddelerine narh koymak suretiyle köylünün elindeki bir tutam tereyağıyla yirmi yumurtasını cebren almışlardır. Türk köylerine silahlı müfrezeler göndererek Yunan idaresini istediklerine dair cebren senet imzalatmışlardır. Kuvâyı Milliye'ye mensubiyetleri töhmetiyle hemen her Türk'ü tevkif, darb, nefy ve en nihayet katletmişlerdir. Girdikleri yerden kesinlikle çıkmayacaklarını, çünkü Avrupalıların yardımıyla değil, kendi kuvvetleriyle geldiklerini söyleyerek, Türkleri korkutma maksadıyla propagandalar yaptırmışlardır. Osmanlının bayrağını Türk'ün dinini, milletini alenen tahkir etmişlerdir. Türklerin namuslarına cebren girerek babasının gözleri önünde evlâdının ırzına, namusuna tecaviiz etmişlerdir. Türk'ü ve Türk'e ait her ne varsa imha etmişlerdir.

Bu işgaller ve zulümler sırasında kurtulabilen halk, kendilerini daha emniyetli yerlere atmaya çalışıyorlardı. Hatta bazı

---

[45] Metin Ayışığı, "Millî Mücadelede Manisa", Manisa Dergisi, Yıl:1994, Sayı: 7 s. 12

yerlerde, daha Yunanlılar işgal etmeden köyleri boşaltmak mecburiyetinde kalıyorlardı. İşgal ettikten sonra Yunan zulmüne tahammül edemeyen Türk halkın büyük bir çoğunluğu çareyi kaçmakta buluyordu. Yunanlıların da zaten amaçları buydu. Çünkü bu sayede bölgede Türk nüfus azalacak, yerine Rum göçmenleri iskân edilecekti.

Yunan Başbakanı Venizelos, işgal kuvvetlerini süratle arttırırken, bir taraftan da yerli Rumların yardımını sağlamak amacında idi. Çünkü Balkan Harbinden sonraki gerginlik sırasında ve Birinci Dünya Harbi içinde Batı Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmiş olan Rumları tekrar Anadolu'ya yerleştirmek için de acele ediyordu. Böylece üç yüz bin civarında Rum, Anadolu'ya gönderilerek Batı Anadolu'yu Yunanlaştırmak siyaseti güdülüyordu.

Görüldü ki Yunanlılar, ellerine her ne zaman fırsat geçerse geçsin, Türk'e zulüm yapmaktadırlar. Ellerine geçirecekleri ilk fırsatta düşüncelerini tatbik etmede asla tereddüt etmeyeceklerdir. Onun için Türk insanı olarak her zaman uyanık olmalı dostumuzu düşmanımızı iyi tanımalıyız.

Yunanlıların, Kurtuluş savaşımız döneminde işgal ettikleri, özellikle Batı Anadolu bölgesinde işledikleri, savaş şartları ile hiç mi hiç ilgisi olmayan ve iki yıldan fazla sürdürdükleri insanlık dışı zulüm ve işkencelerle katliamlar konusunda, kendilerine savunma hakkı kazandırabilecek tek noktacık bile yoktur. Bu, artık onların o dönemdeki müttefiklerince de kesin gerçekler olarak kabul görmektedir."

Bu ülke, bu halk; yaşadığı bu topraklardaki **tek çakıl taşına varıncaya kadar bedelini fazlasıyla ödedi.** Fırsat buldukça üstüne çullanan Yunalılar, Ermeniler, hainler, vatansızlar ve bu ülkenin toprağında yetişip de köklerine ihanet edenleri gördü, yaşadı ve halen de yaşamakta...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YANGIN GERÇEĞİ: "YANGIN, SAKARYA'DA BAŞLADI"

Bir ordu düşünün, üç yıldan fazla işgal altında olan vatan parçasını, düşman zulmünden kurtarmak için İzmir'e akın akın gelen Türk süvarileri; şehre girerken halka "**Korkmayın! Korkmayın!**"[46] diye seslenecek, birkaç saat önce savaş meydanında üzerlerine mermi yağdıran yılgın Yunan askerlerini görmezlikten gelerek, gemilere binmesine göz yumacak, üzerine el bombası ve kurşun atılmasına rağmen sükûnetini koruyarak, bunu yapanlara hiçbir şey yapmayacak,[47] gece olunca "**vatanını ve şerefini kurtarmaya çalışan dünyanın bu en cesur ordusu**, canavarlaşarak insanları katledecek, öldürecek[48] ve sonra da tüm şehri yakacaklar!

Bütün tarihi olaylar, bir bütün halinde incelendiğinde, buraya kadar anlatılanlar ile millî mücadele döneminin tamamına bakıldığında, yangının çıkış gününe kadar yaşananlar tüm gerçekleri ortaya koymaktadır.

---

[46] MILTON, a.g.e., S.170
[47] MILTON, a.g.e., s.171
[48] MILTON a.g.e., s.173

Yani, sadece yangın gününe bakarak sebepleri ararsanız, gerçekleri tam olarak göremezsiniz. Şimdi biraz geriye çekilerek, resmin tamamına bakarak, gerçekleri net olarak görmeye çalışalım:

Yunan Ordusu ve politikacılarının 1909'dan itibaren en büyük hedefinin; 'Megalo İdea' adı altında Batı Anadolu'yu işgal etmek olduğu birinci bölümde detaylı olarak anlatılmıştı. Bu fikrin başını çeken ordunun milliyetçi subayları ve 1909'daki darbeyle politika sahnesine getirdikleri Venizelos'tu.[49] Diğer taraftan, yine Anadolu işgalini düşünen ama zamanı gelmediğini yüksek sesle söyleyen diğer bir subay grubu ve politikacıları vardı. Bunlar genellikle 'Kralcı' olarak anılırlar ve İsviçre'de sürgünde bulunan Kral Konstantine etrafında toplanmışlardı.

Bu iki politik karşı görüş, ordu içinde de kendini göstermiş, iktidar durumuna göre birbirleriyle şiddetli mücadele içine girmişlerdi.

15 Mayıs 1919'da Yunan Ordusu ve siyaseti, müttefiklerden aldığı destekle, tarihinin en donanımlı ve güçlü olduğu bir dönemini yaşıyordu. Başbakan Venizelos, kendine bağlı generaller ve subaylarla Yunanistan'ı, 1821'den sonra gelebileceği en iyi yere getirmenin başarısını yaşıyordu.

Diğer taraftan Türk Ordusu ise mütarekenin ağır maddeleriyle terhis edilmiş, memleket içinde büyük bir otorite boşluğu yaşanmaya başlanmış, çeteler ve bozgunculer; köyleri, kasabaları basıyor, adam kaçırıyor, kendilerince vergiler koyuyor ve halka büyük bir korku salıyorlardı.

Osmanlı subaylarının bir kısmı, artık bir yenilgi yaşandığını ve mütarekenin tam olarak uygulanması gerektiğini belki ileride İngiliz veya Amerikan korumasında saltanatın devamı gerektiğini düşünüyordu. Diğer bir kısmı ise "bu durumun kabul edilemez oldu-

[49] KS. STRATIGOS, a.g.e, S.12

ğunu, kurtuluş için çareler aranması gerektiğini, saltanatın ülkenin kurtuluşuna bir katkısı olmayacağının, eğer bir kurtuluş hareketi başlanacaksa bunun Anadolu'da başlaması gerektiğine" inanıyorlar, gizli gizli yaptıkları toplantılarda, çareler arıyorlardı.

İzmir'in işgali, her iki ordu için bir kırılma noktası olmuştu.

Yunan Ordusu için İzmir, zaferlere açılan bir kapı, Büyük İskender hakkındaki kötü kehanetin[50] kırılması ve bereketli Anadolu topraklarında "Pontus" ve "İyon" devletlerinin kurulması anlamına geliyordu. Bu nedenle İzmir'e çıkardıkları orduya "Küçük Asya Ordusu", sefere de "Küçük Asya Seferi" demişlerdi.

Türk Ordusu için ise İzmir, vatanın giriş kapısıydı, namusu ve şerefiydi. İzmir, işgal edildikten sonra hiçbir Türk, huzur içinde uyumamıştı. Her Türk askerî için İzmir'i geriye almak; en kutsal hayaldi, uğruna ölünecek bir ülkü olmuştu. İzmir'in işgalinden altı ay sonra Balıkesir'de çıkmaya başlayan bir gazete, adıyla Anadolu'daki kutsal direnişin hedefi belirtiyordu: İzmir'e Doğru.[51]

Yunan Ordusu için ikinci kırılma noktası, 1920 yılının sonlarına doğru oldu. Bir maymun çıktı sahneye. Yunanistan Kralı Alexander, sarayının bahçesinde maymunları ile oynaşırken, eşini kıskanan bir maymunun saldırısına uğradı. Isırılan genç kral, kan zehirlenmesinden ölünce, İsviçre'de sürgünde bulunan Konstantine, taht üstündeki hakkından vazgeçmediğini açıkladı. İşler yeniden karıştı. Büyük ölçüde su yüzüne çıkan Kralcı- Venizelosçu kavgası, Kral-Venizelos kavgasına dönüştü. Sonunda 5 Aralık 1920 günü, halk oylamasına başvuruldu. Oylamayı kralcılar kazandı, Venizelos Yunanistan'dan

---

[50] Büyük İskender'in ünlü seferinde bir falcı, Ankara yakınlarında, Gordion'daki (Yassıhöyük) düğümü çözerse Asya'da güçlü bir imparatorluk kuracağını söylemiş. İskender, güçlü ordusu ile Gordion'a giderek düğümü çözmek istemiş ama çözememiş, kızarak düğümü kılıcıyla kesmiş. Bu nedenle Anadolu'da bile tutunamadığı rivayet edilir.

[51] MÜDERİSOĞLU, Alptekin, "Sakarya Meydan Muharebesi Günlüğü", Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2004, S.499

ayrılmak zorunda kaldı. Konstantine, yeniden tahtına ve iktidara kavuşunca, üç yıl önceki olaylar tersine işlemeye başladı. Venizelosçu tanınan subaylar ordudan, memurlar yönetimden uzaklaştırıldı. Orduda olmayan 1500 kralcı subay, orduya döndü. Küçük Asya Ordusunun, komutanı dahil üç kolordusunun, dokuz tümeninden yedisinin komutanları değiştirildi. Fakat küçük rütbeli subayların çoğu yerinde kaldı.[52]

Haziran 1921 de Türk Ordusu için bir kırılma noktası olmuştu. Kütahya-Eskişehir muharebelerinde uygulanan yanlış taktikler ve orduda başlayan firar olaylarındaki artış, yeni kurulan Türk Ordusunun Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmesine neden oldu. Bu geri çekilme ile birlikte 30 binin üzerinde silahlı firar ile ordunun morali çok bozulmuştu.

Sakarya kıyıları, Türklerin Viyana önlerinden başlayan geri çekilmeden sonra doğudaki en son geri çekilme noktası idi.

23 Ağustos 1921 günü başlayan ve 22 gün ve gece süren, dönemin en uzun meydan muharebesi olarak anılacak olan "Sakarya Savaşı", her iki ordu hatta iki millet için kesin bir "dönüm noktasıydı". Yunan Ordusunun ilerleyişi durmuş, taarruzdan savunmaya çekilmiş, Türk Ordusu ise artık bir genel taarruzla ülkesinden işgalcileri atmanın hazırlıklarına başlamıştı.

Yunan Ordusunda moral tamamen bozulmuş, küçük rütbeli Venizelosçu subaylar ile yüksek rütbedeki kralcı subaylar arasında iç çekişme ortaya çıkmıştı. Disiplinsizlik, amaca olan inancı zayıflatmış ve silahlı, silahsız firarlar başlamıştı. Ordu, personelini kontrol altında tutmakta zorlanıyordu.

Firar eden Yunan askerleri, geriye işgal altındaki şehirlere, kasabalara giderek yerli Rum ve Ermenilerle birleşerek çeteler kuru-

[52] MÜDERİSOĞLU, a.g.e, S.134

yorlar, otoritenin zayıf olduğu yerlerde halkı soyup, yağmalıyorlardı.

Sakarya'dan sonra Yunan ordusundaki bu azalma, asker yoğunluğunu Doğu cephesindeki savunma mevzilerine yerleştirilmesi, işgal altındaki bölgelerin asayiş ve güvenliğini alma konusunda zafiyetler yaratıyordu.

Eylül 1921 ile 1922 arasında, Batı Anadolu'da asayiş bozukluğu, İzmir şehrine pek yansımıyordu. Yunan Küçük Asya Ordusu Genel Karargâhının ve Müttefik Kuvvetlerin Komuta Gruplarının şehirde olması, Batı Anadolu'nun diğer şehirlerine göre güvenlik ve asayiş daha iyi olmasını sağlıyordu.

Ta ki Yunan Ordusu 30 Ağustos'ta bozularak, düzensiz olarak geri çekilene kadar.

Eylül ayının başından itibaren, İzmir'de bulunan cepheden kaçan Yunan subayları ve eratı, yüksek sesle **"İzmir'i, Türklere bırakmaya mecbur kalacak olursak; yakacağız, yıkacağız"**[53] söylemeleri, her yerde konuşulmaya başlanmıştı.

Askerler, bu düşüncelerini kendi gibi düşünen ve uzun zamandır İzmir'in Türkler tarafından geri alınmasını engellemek için silahlanan Ermeni Hınçak ve Taşnak terör örgütleriyle paylaşıyorlardı.

Plan çok basitti. Türk Ordusu şehre girdiğinde, silahlı direnişte bulunacaklar, bu direnişlerine limanda bulunan müttefik askerlerinin desteği ile yorgun Türk Ordusuna karşı gösterilecek bu dirençle İzmir'in, Türklerin eline geçmesi önlenebilirdi.

Bu nedenle şehirdeki Rum ve Ermeni evlerinin çoğu cephanelik gibiydi. Bu cephane ve silahlar, cepheden kaçan Yunan askerler tarafından getirilenler ile 7-8 Eylül günü, Yunan askerlerinin gemilere binerken geride bıraktıkları depolardan alınanlardı.

---

[53] Mösyö Grescovich'in raporu

"Amaç büyük bir kargaşa çıkartmaktı. Türklere vermektense, yakılması" planlanmıştı.

Aslında Mösyö Grescovich'in raporunda yazdığı gibi, Eylül ayının başından itibaren şehirdeki yangın vakası, diğer yıllara oranla görülmemiş bir artış göstermişti. Bu da dikkat çekiciyiydi. Şehrin kritik her yerine Yunan askerleri tarafından gazyağı ve benzin varilleri ile onları tutuşturacak paçavralar da hazırlanmıştı.

Bu arada tanınmamak için birçoğu ya sivil Türk elbiseleri ya da Türk askerî elbiseleri giymişlerdi.

13 Eylül 1922`de şehre girmesi tahmin edilen Türk Ordusu, herkesin tahmininden daha erken İzmir'e girişi ve asayişi tekrar tesisi için önlemler almaya başlayışı, direniş yapmak isteyen Rum ve Ermenileri telaşa düşürmüştü. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa`nın şehre gelmesiyle, emniyet önlemleri iyice artmıştı.

Ankara Hükümeti, millî mücadele başından itibaren (29 Nisan 1920), TBMM'de kabul ettiği **Hıyanet-i Vataniye Kanunu**[54] ile **"millî hâkimiyete karşı duran, işgal ordularına katılan, bozgunculuk ve casusluk yapan, iç isyanları düzenleyen elebaşları ve yandaşlarının vatan hainliği ile cezalandırılacaktır"** düzenlemesi ile bu suçları işleyenler, İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılanarak, suçlu bulunanlar ağır şekilde cezalandırılıyorlardı.

---

[54] "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" ilk olarak 29 NİSAN 1920'de "Dini kullanarak devletin şeklini değiştirmek ve bozmak isteyenler vatan haini sayılır, saptamasıyla kabul edilmiş. Daha sonra yasada değişikliğe gidilerek, "millî egemenliğe, millî devlete, birlik ve bütünlüğüne, laikliğe karşı durmak, vatana ihanet sayılır" şeklinde son halini almıştır. İstanbul, İngiliz istilası altındayken, Ferit paşa kabinesine karşı konan Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun maddelerine, Türk milletinin namusunu ve şerefini korumak, mevcut bütün kuvvet ve vasıtalarımızı icabına göre kullanarak, bizi yok etmeye çalışan düşmanların, düşmanca emellerini kırmak, işgal altındaki İstanbul'da emperyalizme hizmet eden ve milli hâkimiyete karşı duran, işgal ordularına katılan, bozgunculuk ve casusluk yapan, iç isyanları düzenleyen elebaşları ve yandaşlarının vatan hainliği ile cezalandırılacaktır, şekliyle ilk halini almış ve kabul edilmiştir.

15 Mayıs 1919'dan önce İzmir'de yaşayan ve Osmanlı'nın tebaası olan çok sayıda **Rum ve Ermeni, işgalle birlikte Yunan birliklerine katılmış**, onlarla birlikte hareket ederek, Türk kuvvetlerine karşı savaşmışlardı.

Sonuçta, kaçak Yunan askerlerine göre İzmir, Türklere bırakılacaksa yok olması daha iyidir düşüncesiyle, Rum ve Ermeni bozgunculanında, Türklere karşı hazırladıkları silah ve cephanenin evlerinde yakalanması durumunda "vatana ihanetten" yargılanıp öldürülme korkusu ile 12 Eylül'den itibaren içinde silah ve cephane bulunan evler ve kiliseler ateşe verildi. Ateşe verilen evlerin sahiplerinin varlıklı olduğu düşünüldüğünde, yanmadan önce bu bozgunculer tarafından yağmalanması da doğaldır.

Bu nedenle Mösyö Grescovich[55], evlerde yanan ve sürekli patlayan mühimmatlar yüzünden yangını söndürememişti. Ayrıya yangının söndürülerek, suç kanıtlarının ortaya çıkmasını önlemek için, Mösyö Grescovich'in tulumbasına ve hortumlarına hatta üzerine ateş edilerek, müdahalesi engellenmiştir.

Mösyö Grescovich, yangınların artması üzerine Kazım (Özalp) Paşa'dan istediği erat yardımını hemen almış (30 İstihkâm Eri) ancak yine de yangınları söndürmeye muvaffak olamamıştır. Kısaca, canını zor kurtarmıştır.

Yangındaki hasarın büyük olmasının diğer bir sebebinin rüzgârın şiddetiyle yangının hızla yayılmasıydı.

---

[55] Dönemin İzmir basınının yangın ve yangına ilişkin olarak ele almış olduğu haber ve yorumlara ulaşmak gerçekten çok zordur. Zira yangın, İzmir'in tarihsel ve kültürel belleğini de yok edecek ağır tahribatlar yaratmıştır. Bununla birlikte Grescovich'in İzmir yangınına ilişkin raporu İzmir'de yayımlanan Şark gazetesinde 4 sayı halinde tefrika edilmiştir. Bilindiği gibi Şark gazetesinin imtiyaz sahibi Halil Zeki idi ve gazete Millî Kütüphane karşısında Beyler Sokağı'nda çıkarılıyordu. Gazete, Grescovich'in yangına ilişkin raporunu "İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Grescovich'in İzmir Büyük Yangını hakkındaki raporudur" başlığı altında yayımlanmıştı. Bkz. *Şark*, 21 Kanun-ı Evvel 1338 (21 Aralık 1922), sayı 308.

Gözlemciler, yangının sorumluluğunun Türklere yüklenemeyeceğini açık bir dille ifade etmişlerdir. Örneğin, *"Müslüman Asya'da Güç Mücadelesi"* adlı 1923 yılında yazdığı kitabında E. Alexander Powell;

> *"... Şimdi anlıyorum ki kamuoyuna Türk'ün kötü gösterilmesindeki yanlışlarını ve önyargılarını sistematik olarak yönlendiren gazetelerin hiçbir makul özrü yoktur. Sayfalarını, köşelerini Türk karşıtı saldırılara cömertçe açmışlar ve en serinkanlı düşünen kişilerin dahi gerçeği yansıtmak konusundaki fikirlerine itibar etmemişlerdir. Buna en yakın örnek, Eylül 1922'de İzmir'in yakılması olayıdır. Amerika'da ciddi bir öneme sahip hiçbir gazete, Türkiye'de yaşanan bu dehşeti Türk tarafının görüşlerine yer vermek için beklemedi. Ancak Amerikan, İngiliz ve Fransız kaynaklarınca, görgü tanıklarının ifadesi doğrultusunda ve bir Fransız komisyonun raporuyla, kentin Türklerin ellerine geçmesini engellemek için Rum ve Ermenilerce kasten ateşe verildiği yeminli ifadelerle ortaya çıktıktan sonra bile kaçı satırlarında kısacık da olsa Türklere büyük bir haksızlık yapıldığını kabul edebilme cesaretini gösterebildi"*[56] sözleriyle, aslında 1922'den bu yana, 87 yılda çok fazla bir değişiklik olmadığını neredeyse kanıtlıyor.

Bu iftiralardan içi boş olan en büyük yalan ise (ki yangını Türklerin çıkarttığı konusunda dayandırdıkları en önemli tanık olarak gösteriyorlar) İzmir İtfaiyesinin çalışanları olarak gösterdikleri Çavuş Tchorbadjis'in, (bu şâhısa hiçbir resmî belgede rastlanamadığından tanıklığı şüphelidir. Yazar, bu şahıs hakkında yazdıkları

[56] E. Alexander Powell, The Struggle for Power in Moslem Asia, 1923, The Century Co. Newyork/London, s. 32-33'den aktaran Mehmet Coral, Ateşin Gelini, Gavur İzmir, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 260.

için hiç bir kaynak göstermemiştir) anlattıkları olarak gösterilmektedir.

Çavuş Tchorbadjis'in sözde ifadesine göre; ilk yangın çıktığında kısa bir süre sonra yangın mahalinde olduğunu, yanan evin odalarından birine girdiğini, odada bir Türk askerî gördüğünü, askerîn bir çekmecenin içini tutuşturduğunu, etrafta keskin petrol kokusu olduğunu, diğer bir Türk askerînin evlere petrol döktüğünü, neden bunu yaptığını sorduğunda askerîn, "sen de emir altındasın, ben de" dediğini, anlattığı iddia edilmiştir.[57]

Yazarın diğer bir iddiasına göre "şehrin diğer yerlerindeki itfaiyeciler, yangınla savaşmıyorlardı, çünkü hortumları kesilmişti".[58]

Bütün bunları okurken, bir insanlık trajedisi yaşandığını ve vicdanlarımızın bu acıyla kanadığını hissettirmek için, var olmayan insanların var olmayan acılarını, hayal gücünün derinliklerinde besleyip büyüterek, biraz da kin ve nefretle destekleyip okuyucuya sununcа, elbette fıtratında iyilik ve güzellik olanların içini acıtacaktır. Bu acıma duygusu, karşı tarafa nefret ve tiksintiyle bakılmasına, varlığının sorgulanmasına kadar yol açacaktır.

Türk milleti için yapılmak istenen bu mudur bilmiyorum ama gerçekleri bilmeyen, araştırmayan ve en önemlisi umursamayan yerli ve yabancı herkesin bu masallara inanarak, özüne ve köklerine olan saygısının kaybolacağı muhakkaktır. Kökleriyle bağları kopan bir milleti de kolayca dağılarak, başkalarının egemenliği altına girmesi ve yönetilmesi ile son bulan bir kader beklediğidir.

Bizden ve tüm dünya milletlerinden inanmalarını istedikleri; "Bu trajedilerin yaratıcısının, barbar Türkler" olduğudur. Bu inancı pekiştirmek için yaşamış, yaşamamış bir sürü tanık bulma, bu tanıkların anlattıklarını edebiyatlaştırarak hikâyeleştirme ve dramati-

[57] Milton,a.g.e., s. 201
[58] A.g.e., s.201

ze edilen bu hikâyelerden kamuoylarına anlatılarak, Türklere karşı "nefret" duygusu yaratma.

Eğer siz, bir başka milliyetten örneğin, İngiliz veya Amerikalı olsaydınız ve kendi dindaşlarınıza, soydaşlarınıza yönelik, bu kitaplardaki **"uydurma"** anlatımları okumuş olsaydınız, eminim soydaş ve dindaşlarınıza bu zulmü yapanlara karşı hiç hoş olmayan bir gözle bakardınız.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞGALİN SON GÜNLERİ: İZMİR

İşgalin son günleri için tarihe not düşmek gerekirse, bir milletin doğuşu ile hesapları **"Sakarya'dan"** dönenlerin hezimeti ile İzmir'de yaşananlar anılacaktır. İzmir, Birinci Dünya Harbi'nin bütün yıkıcılığına rağmen, dinlerin, medeniyetlerin ve etnik kökeni farklı toplumların uyum ve kardeşlik içinde yaşadığı **'hoşgörü'** kenti ve limanıyken, 15 Mayıs 1919'da başlayan işgal, tecavüz ve katliamlarla farklı bir boyuta dönüşmüştü.

Bu bölümü yazarken, özellikle Türklerin Batı Anadolu'da büyük katliamlar yaptığını ve İzmir`in Türkler tarafından gayrimüslimleri yok etmek maksadıyla yakıldığını iddia eden dönemin Amerika Konsolosu George Horton`un, **"Asya'nın Belası"** (Türkler) kitabından ve Giles Milton tarafından 2008'de kaleme alınan **"Kayıp Cennet Smyrna 1922"** adındaki çelişkilerle dolu kitabından alıntılarla yaplarak, bu çelişkiler, dip notlarda okuyucuya sunulacaktır.

George Horton, gazetecilikten diplomatlığa geçmiş bulunan ve bütün diplomasi kariyeri Yunanistan ayaklı bir zemine dayanmış (Atina, Selanik ve son olarak da Yunan işgalinde İzmir, ayrıca 1924'de birkaç haftalığına ABD Budapeşte Yardımcı Konsolosluğu yapmış) bulunan George Horton'un eşi (Catherine Sacopoulo) **Yu-**

nan asıllı Amerikalıdır. Horton'un kitabının sansasyonel yankılı tam adı, "An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans and of the Culpability of Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of Smyrna" şeklindedir. Bu şahsın "ön yargısız olduğundan "nasıl" söz edilebilinir? Kendisi bir Türk düşmanı ve Yunan hayranıdır.[59]

> *"26 Ağustos ile başlayan Türk taarruzları sonucunda Yunanistan, iflasın eşiğine gelmişti. Ordunun silah ve cephanesi çiirümenin de ötesindeydi. Kral Konstantine, uzun zaman önce tası tarağı toplamış ve Atina'ya dönmüştü. Onun yerinde yeni atanan Genelkurmay Başkanı General Hatzianestis[60] vardı. General Hatzianestis'in akıl sağlığının pek yerinde olmadığı konuşuluyordu. Ayaklarının camdan yapıldığına inandığı için ayağa kalkmayı reddettiği zamanlar bile oluyordu. George Horton'un herkes tarafından kabul edilen düşüncesi, onun 'bir akıl hastanesine' kapatılması gerektiği idi."*[61]

George Horton ve takipçisi Giles Milton, "**Türkleri, acımasız katiller**" olarak göstermek ve geçmiş üç yıl, üç ay sürede yaşanan vahşeti örtbas etmek gayreti, yazdıkları kitapta çelişkilerle dolu satırlara dönüşmektedir.

---

[59] http://en.wikipedia.org/wiki/George_Horton

[60] General Hatzianestis, Kralın yerine Genelkurmay Başkanı olarak değil, Küçük Asya Ordusu Komutanı olarak General Papulas'ın yerine atanmıştır. Genelkurmay Başkanlığına General Victor Dusmanis atanmıştır. Henüz, doğru isimleri ve görevleri bile tam yerine koyamayan yazardan (George Horton ve Giles Milton) bundan sonra yazdıkları hakkında bir fikir sahibi olmaya başlıyoruz. (Yazarın Notu M.KÖYLÜ)

[61] MİLTON, Giles, "Kayıp Cennet, Smyrna 1922" Şenocak Yayınları, İzmir, 2009, S.150

Savaşın ilk çarpışmasında beş Yunan birliği yok edildi,[62]***50.000'den fazla asker esir alındı.*** *Canlarını kurtarabilen askerler de savaş alanında perişan bir şekilde kaçtılar.*[63]

Aynı kitapta, bir satır sonra ise; ***"Yunan birliklerinin yerleşik bulundukları her yerde aynı şey tekrarlanıyordu, taburlar bir asker bile canlı kalmayacak şekilde yok ediliyordu."***[64] [65]

"Silah ve asker üstünlüğü Türklerde olduğundan Yunanlılar, arkalarına bile bakmadan kaçıyorlar ve kaçarlarken kendileriyle Ege Denizi arasında bulunan bütün şehirleri ve köyleri ateşe veriyorlardı. Eğer Megola İddia çöpe atılacaksa, Yunanlılar arkalarında yok edilmiş ve yakılmış bir alan bırakmaya çalışıyorlardı. **(İzmir'in, Türkler tarafından yakıldığını ispat etmeye çalışan bu kitaptaki en önemli kanıt bu cümle olsa gerek. Yazar, bir şekilde İzmir yangının sebeplerinden birini ortaya koymuştur.)** ***Türk saldırısının başlamasından 48 saat sonra hâlâ dumanı tüten Afyonkarahisar, Türklerin eline geçmişti."***[66]

Sonbaharın başladığı ılık akşamlarda, Yunan ordusunun bu hezimeti İzmir bar ve eğlence yerlerinde kimsenin inanmadığı bir dedikodu şeklinde dolaşmaya başladı. Kimilerine göre bu; taktiksel bir geri çekilme, kimilerine göre ise Yunan askerlerinin bir zaferiydi.

---

[62] Hangi Yunan Birlikleri, çapı ne(manga mı, bölük mü, tümen mi) belli değil. Kaç kişiydiler? Hiçbir açıklama yok! Yuvarlak bir hesapla, "yok edildiler" denilerek olay, abartılmaya devam ediliyor. (Yazarın Notu M.KÖYLÜ)

[63] MILTON,a.g.e.,S, 151

[64] MILTON,A.g.e., 151

[65] Yazar, kitabın 151. Sayfasında General Trikopis'in esaretini dipnot 54'de Generalin anılarına atfen anlatırken 4binden fazla Yunan Askerinin esir olduğunu, Generalin ise Mustafa Kemal tarafından büyük bir saygınlıkla karşılandığını yazmıştır. "Taburlar, bir asker bile kalmayacak şekilde yok edilmesi" söyleminin kocaman bir yalan olduğu, yazmış olduğu kitabın aynı sayfasındaki çelişkilerde ortaya çıkıyordu. (Yazarın Notu M.KÖYLÜ)

[66] MILTON,A.g.e., S,151

Türk süvarileri, taarruzun başından itibaren, Yunan iletişim hatlarını hedef almış, birlikler arasındaki irtibatları yok etmişlerdi. İrtibatsızlık, Küçük Asya Ordusu Karargâhı ile ana ast birlikleri olan A, B ve C kolorduları arasında da olmuştu. Bu nedenle savaşın cereyan tarzı İzmir`de bulunan Ordu karargâhına ve Atina'da bulunan merkez karargâha tam olarak ulaşamıyordu. Yunan birliklerinin ellerinde bulunan telsizlerde uzun zamandır kullanılmamasından dolayı ya arızalı ya da yeterince güçlü değildi. Eylül ayının başında, Orta Anadolu'nun batısında yaşanan çarpışmaların şiddeti, sahil şeridine ulaşmadan kayboluyordu. İşin ciddiyeti, cepheden firar eden ve geri çekilen askerlerin kıyı şeridine doğru takatsizce gelmeleriyle anlaşılmaya başlanmıştı.

6 Eylül sabahı, ilk Yunan askerî birlikleri şehre giriyorlardı. Rıhtım boyunca ilerleyen perişan haldeki Yunan askerleri, hayalet gibiydiler; ne sağa ne de sola bakıyorlardı. Bazen askerlerden biri, gücü kalmamış bir şekilde kaldırıma veya bir kapı eşiğine yığılıp kalıyordu.[67]

Bu görüntüler, şehirde bulunan Yunan ve Ermeniler arasında büyük bir paniğe yol açmıştı. Yine de Kemal'in ordusunun İzmir'e giremeyeceğini düşünmek için insanların geçerli bir başka nedeni vardı. Körfezde 21 yabancı savaş gemisi demirliydi. Bunların arasında 11 İngiliz, 5 Fransız ve bir İtalyan gemisi bulunuyordu. Bu gemilerin çoğu Akdeniz'deydi ve Yunan Ordusunun yenilgi haberi alındıktan sonra İzmir'e doğru yola çıkmışlardı. İki ABD destroyeri, USS Litchfield ve USS Simpson da gelmişti. USS Lawrence'ın da yolda olduğu haberi alınmıştı. Eğer Mustafa Kemal'in ordusu, güç kullanarak şehre girmeye kalkışırsa, bu gemilerin karşılık vereceği duygusu huzursuzluk yaşayan nüfusu rahatlatıyordu.[68]

---

[67] MILTON,A.g.e. s,152
[68] MILTON,A.g.e., s,153

Rum ve Ermeniler, 3 yıl önce başıbozuk olarak gördükleri savaş artığı çeteci Türklerin, muzaffer Yunan Ordusu karşısında bu kadar çabuk toparlanarak, güçlü ve önlenemez bir ordu haline gelmiş olabileceklerine akıl, sır erdiremiyorlar, ihtimal dahi vermiyorlardı. Onlara göre Majestelerin donanması, kapı gibi körfezde demirlemişken, çarıklı erkânı harpler mi ellerini kollarını sallayarak şehre girecekler, bunu düşünenlerin aklından zoru olmalıydı.

7 Eylül sabahı, Rum mültecilerin limana doğru gidişleri artmıştı. Her yerde bir bilgi karmaşası vardı. İç kısımlardan; Alaşehir, Manisa ve diğer şehirlerden gelenler, olayları hep farklı şekillerde anlatıyorlardı. Hepsinin ortak düşüncesi, bezgin ve yıpranmış Yunan ordusunun, Türk süvarilerinin takibini geciktirmek için geçtikleri her yeri ateşe verdikleriydi. Önceden hazırladıkları gaz ve benzin bidonlarıyla yakabilecekleri her şeyi tutuşturuyorlar ve kül ediyorlardı.

"Mültecilerden bir grup, Uşak'ın yerle bir olduğunu ve küller içinde kaldığını anlatmıştı. Diğerleri ise sadece benzin ve gaz depolarının ateşe verildiğini söylüyorlardı."[69]

Sokaklarda yatan **Ermeni ve Rum** ailelerin[70] çoğu, umutlarını körfezdeki Amerikan ve İngiliz gemilerine bağlamıştı. Amerika ve müttefiklerinin, Türk süvarileri şehre girdiği zaman müdahale edeceklerine dair genel bir kanı vardı. Ancak İzmir'e karşı Amerikan politikasını yöneten adamı daha iyi tanısalardı çok farklı düşünürlerdi. İstanbul'da Yüksek Komiser olarak görev yapan Amiral Mark Bristol[71] o kadar vatansever bir Amerikalıydı ki ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutardı. **"Ben"** derdi, **"Amerika için varım."**[72]

---

[69] MILTON,A.g.e., s,157

[70] Yazar, bilinçli olarak bu satırlarda Ermeni ve Rum kelimelerini kullanmıyor "aileler" olarak belirtiyor. Sanki İzmir'de, Ermeni ve Rumlardan başka kimse yok gibi, Türk ve Müslüman aileler hiç yaşamamış, İzmir bir Avrupa şehri ve Türkler tarafından işgal ediliyormuş gibi ön yargılı davranıyor.

[71] Amiral Bristol, 1917-1927 arasında ABD Yüksek Komiseri olarak İstanbul'da görev yapmıştır. Bristol, İzmir'in işgalini Wilson Prensiplerine aykırı olduğunu savunmuştur. Önyargılardan arınmış, ciddi kişiliği ve yakla-

Yunan ordusunun İzmir'e çıkışını destekleyenlerde panik başlamıştı. Bulundukları ülkelerdeki hükümetlere baskı yapıyorlardı. İzmir'in işgaline alkış tutanlar, Türk süvarilerinin Ege kıyılarına yaklaştığını duyduklarından beri rahatsızdılar.

Amerika'daki liberal aydınlar, (Rum ve Ermeni lobilerinin baskılarıyla) bu olaya karşı hükümetin yaklaşımına tepkiliydiler. Özellikle İzmir`den gelen haberler, günlük gazetelerin ilk sayfalarına taşındıkça Amiral Bristol`de gazetecilerin USS Lawrence'ta yolculuk yapmasına izin vermesi için artan bir baskı altında bulmuştu. En sonunda Chicago Tribune'den John Clayton ve Chicago Daly News'ten Constantine Brown'a [73]izin vermişti.

İzmir`de yazan bir gazeteci daha vardı; o da Türk yanlısı Daily Mail'de çalışan George Ward Price idi. Birkaç gün önce Ajax gemisiyle şehre gelmiş ve Londra'ya ilk haberleri geçmeye hazırlanıyordu. Ward Price'ın, Yunanlılara karşı **ön yargısı, en az Bristol'ünki kadar şiddetliydi.**[74]

Şehirde Yunan idaresi yenilmiş ordusunu, Türkler gelmeden gemilere yetiştirebilmek için elinden geleni yapıyordu. Binlerce asker körfezde demirli savaş gemilerine bindiriliyordu. Bu gemiler dolunca da yakındaki Çeşme'ye yönlendiriliyorlardı. Gemilere binme işlemi, doğal olmayan bir sakinlik içinde gerçekleşiyordu. İngiliz Konsolos Yardımcısı Edwyn Hole, o gün öğleden sonra mül-

---

şımı ile çevresinde takdir toplamış, titizlikle muhafaza ettiği yazışmaları ve topladığı diğer dokümanlar, görev yürüttüğü kritik dönemin tarihinin yazılmasında önemli katkı sağlamıştır. Bu belgeler Amerikan Kongre Kütüphanesi'ndedir. Kitabın dipnotunda (56) böyle yazmasına rağmen, Amiral Bristol'un bu belgeleri hiç bir Ermeni ve Rum taraftarı yazar tarafından kabul edilmemiş "**Türk Taraftarı**" olarak suçlanmıştır. (Yazarın Notu M.KÖYLÜ)

[72] MILTON,A.g.e. s.158

[73] Brown, gazetenin Türkiye, Paris ve Londra büro şefiydi ve geçtiği haberler Amerika'da birçok dergi ve gazetede yayınlanırdı.

[74] Yazar Milton'ın en büyük çelişkilerinden birini de burada ifade etmektedir. Kullandığı 56 numaralı dipnotta Amiral Biristol için "**Önyargılardan arınmış, ciddi kişiliği ve yaklaşımı ile çevresinde takdir toplamış**" derken, bu cümlede ise ön yargılarının şiddetinden bahsetmektedir. (Yazarın Notu M.KÖYLÜ)

tecilerle dolu sokaklardan ilerlemeye çalışırken, yenilmiş ordunun disiplinine şaşırmıştı. "Yunan askerleri şehre ulaşır ulaşmaz, taşıtlara bindirilip hemen götürüldüler..." diye yazmıştı. "Şehre girdiklerinde büyük zarar vermelerinden (diğer Anadolu şehirleri Afyon, Uşak, Manisa gibi) korkulmasına rağmen, o kadar çökmüş ve yorgun durumdalar ki tek arzuları bir an evvel şehirden gitmekti."[75] (Çünkü şehirde henüz Türk askerleri yoktu, Türklerin çoğu da yüksek kesimlerde yaşıyorlardı. Bu gün çıkacak bir yangın, hem çekilmekte olan askere büyük zarar verecek hem de suç alenen işlenmiş olacaktı. Oysa askerlerin çekilmesi tamamlandıktan sonra, iyi organize edilmiş (Türk askerî kıyafeti giydirilmiş) Ermeni ve Rumlar tarafından yangın çıkartılabilinirse, Türkler suçlanacağından bu hezimetin etkileri biraz olsun azaltılabilinecek ve ilerideki anlaşmalarda Yunan ve İngiliz tarafının elini güçlendirecekti).

Akşamüzeri şehrin Yunan idarecilerinin çoğu, görevi bırakmıştı. General Hatzianestis, birkaç saat önce bir yolcu gemisine binmiş ve restore etmek üzere olduğu kıyıdaki sarayına son bir kez bakmıştı. Eğer General enerjisini duvar kâğıtları ve mobilya seçimi yerine ordusuna yöneltmiş olsaydı Yunan Ordusunun bu kadar dağınıklık içinde olmayacağı George Horton'nun aklından geçiyordu. (Çok doğal, zira Yunanlıları kendisi gibi görüyor ve kötü yönetimine kızıyordu). Güneş batarken, şehirdeki jandarmalar da eşyalarını toplayıp ayrıldılar. İzmir'de ne bir polis ne de sivil bir koruma görevlisi kalmıştı. Son ayrılan Yunan devlet görevlisi de Stergiadis olmuştu. Horton, "Evinden çıktıktan sonra onu bekleyen gemiye binmek üzere kıyıya ulaşmak için bir kaç adım atması yeterliydi" diye yazmıştı ama bu kısa mesafede bile Yunan nüfusu tarafından yuhalandı.[76]

8 Eylül sabahı, artık şehir tamamen askersizleşmiş gibiydi. Kemalpaşa, Kasaba (Turgutlu), Alaşehir, Manisa alev alev yanıyordu. İngiliz subayları, İzmir'e asker çıkarma konusunda isteksizdiler.

[75] MILTON, A.g.e. 160
[76] MILTON, A.g.e. 160

Yaklaşan Türk Ordusu ile bir çatışmaya girmekten korkuyorlardı. Ayrıca sadece İngiliz mallarını korumak için bile şehre asker göndermelerinin kışkırtıcı olabileceğini düşünüyorlardı. Mustafa Kemal'in müttefik askerlerinin yoğunlukta olduğu İstanbul'a ilerlemesi için bir koz vermek en son istedikleri şeydi. Bornova'da kalan İngilizleri, bu davranış kızdırıyordu. **"Evlerimizi, kızgın Yunan isyancıların insafına bırakıp yakmalarına razı mı olacağız?** [77] Yunanlar, burayı yok ettikten sonra da bu adamların dikkatinden kaçanları yağmalamak için Çerkezleri bekleyeceğiz" diye feryat ediyorlardı.[78]

Yunan gazeteleri, Yunan ordusunun stratejik geri çekilmesi ile ilgili iyimser haberler yayımlamaya devam ediyorlardı. Askerlerin, İzmir'i yaklaşan Türklerden koruyacağını ve şehrin güvende olacağını belirtiyorlardı. Gerçek ise Rum halkı arasında farklı yankılanıyordu. Bu olayın, Yunanistan'da bir devrime neden olabileceğiydi. Orduda, subay kalmadığı, yiyecek ve lüzumlu hiçbir şey bulunmadığı görüşü ağırlık kazanmıştı. Diğer taraftan, Levantenlerin büyük bir kısmı Türklere sempati duyuyorlardı ve İngiltere'nin, Yunan yanlısı politikasının başarısız olacağına uzun zamandır inanıyorlardı. Lloyd George'un burada olup, bütün olanları görmesini ve Mustafa Kemal'in kısa zamanda İzmir'e gelmesini istiyorlardı.[79]

8 Eylül, akşama doğru, Bornova tren istasyonu civarında silah sesleri gelmeye başlamıştı. İstasyonda toplanan Rum ve Ermeniler arasında panik başlamış, sağa sola kaçışıyorlardı. Ateş sesleri hala Venizelos'a sadık askerlere ateş açan Yunanlı Kraliyet yanlıları askerlerden geldiği daha sonra anlaşıldı. Yunan ordusunun son akıntıları şehre girerlerken bazıları, bunları eski hesapları görmek için mükemmel bir fırsat olarak değerlendirmişti.[80]

---

[77] İngiliz siviller ve Levantenler İzmir'i Yunanlılar tarafından yakılacağına o kadar çok inanmışlardı ki bunu sık sık dile getirmekten çekinmiyorlardı. (Yazarın Notu M.KÖYLÜ)
[78] MILTON,A.g.e., s.162
[79] MILTON,A.g.e., s.163
[80] MILTON,A.g.e., s.166

8 Eylül 1922 akşamı, Nif Kazası ve köyler yanıyordu.[81] **Mustafa Kemal Paşa**, yanındakilerle Nif'e gelip, Belkahve üzerinden İzmir'i seyrederek kahve içerken yanındakilere **"...bu güzel şehre bir şey olsaydı, çok üzülürdüm"** demişti.[82] Uzaktan gelen silah seslerine rağmen çok güzel gözüküyordu.

8-9 Eylül, uzun bir bekleyiş gecesiydi. Yunan Ordusunun çözülüşü sonrasında, kaçkın Yunan askerlerinin, iç bölgelerden sökülerek perişan biçimde denkleri ve taşıyabildikleri diğer malları ile İzmir' sokaklarını dolduran perişan Ortodoks halkının kente akışı sürüyordu. Kentte heyecan, korku son haddine ulaşmıştı. Bir boşluk yaşandığı açıkça ortadaydı. Türk Ordusu henüz gelmemiş, Türk idaresi de henüz kurulmamıştı. Belli yerlerde, Rum sivillerce ve onlara destek veren bazı kalıntı Yunan artıklarıyla direniş noktaları oluşturulduğu, kimi yerlerde de bu yönde çabalar olduğu biliniyordu.[83]

İzmir, ana baba günü gibiydi. Limanlarda müttefiklerin savaş gemileri vardı. İskeleye 15 bin kadar göçmen yığılmıştı. Yalnızca Kordon boyundaki **göçmen sayısının o gece için 45 bin** olduğu tahmin ediliyordu. Yunan gemileri öncelikle askerleri almış götürmüşler, göçmenlerle ilgilenmemişlerdi. Zaten Yunan Hükümeti, Anadolu Rumları ile herhangi bir önlem almış değildi.[84]

Hatta ilk başta, göçü önlemek amaçlı girişimleri bile olmuştu; belli yerlere barikatlar kurulmuştu. Ancak bu engellemeler başarısız olunca, daha önce el konulan ve hizmet dışı bulunan deniz araçları devreye sokulmuştu.[85]

İngiliz, Amerikan ve Fransız donanmalarından birkaç yüz asker, kente çıkmıştı. Bu askerlerin önceliği, kendi konsolosluklarının em-

---

[81] ATESE Arşivi, Kls.2267, Dosya 7, Fihrist:3/66
[82] AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam (II.Cilt), 17.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999, s.515
[83] ARI, Kemal, a.g.e., S.76
[84] BERBER, Engin, Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 (Mütareke ve Yunan İşgali döneminde İzmir Sancağı, Ayraç Yay., Ankara, 1997, S.466
[85] BERBER, Engin, a.g.e, S.466

niyeti idi. İzmir Müftüsü, silahsız Türk ahalinin korunması için İngiliz Başkonsolosluğu'na başvurmuş, Türk mahallerinde devriyeler, nöbetçiler dolaşmasını istemişti. Bu talebe olumlu yanıt verilmeyince, kendi olanakları ile önlemler almaya çalışmışlardı. Yunan idaresi artık kentte yok gibiydi. Hâlâ çekilmekte olan Yunan unsurları vardı. Bunlar da bölük pörçük kente akıyordu. Bu askerler ve limana yığılmış olan 45 bin göçmenle birlikte kenti yağmalayabilir, katliamlar yapabilirdiler. Üstelik kalabalık içindeki provokatörler, çok büyük felaketlere neden olabilecek olayları tetikleyebilirlerdi. Kısacası İzmir, kararan geceyle birlikte koyu bir endişenin içine de gömülüyordu.[86]

Hava karardığında, durum daha da kaygı verici olmuştu. Bornova yakınlarındaki Yamanlar Köyü'ne **Çerkezler ve Ermeniler tarafından saldırıldığını** ve **bu gece Bornova'yı yakıp, yıkma niyetinde** oldukları söyleniyordu.[87]

O son gece, korku ve heyecan içinde geçti. Büyük patlamalar, büyük karışıklıklar, yağmalar, yakıp yıkmalar ve toplu öldürmeler olmamıştı. Ama yine de bu olasılıkların yarattığı heyecan vardı.

8-9 Eylül gecesini, İngiliz Daily Mail gazetesinin muhabiri olarak İzmir'e gelen Mr. Parreys, canlı gözlemlerini, anlık notlarla İzmir'den gazetesine göndermekteydi. Onun ilk dikkatini çeken; telaş içinde **Türkiye'den kaçan Ortodoks Rumları ile Türk ordusunun gelişinden korkan sivil ve Türk askerî kıyafeti giyerek saklanmaya çalışan firari askerler ile Ermenilerdi.** Bu arada Parreys, binmiş olduğu vapurla, Çeşme'ye doğru gidiyordu. Parreys, oradan ufak teknelerle, mülteci halkın, karşıdaki Sakız adasına taşındığını öğrenmişti. Kentte tam bir kargaşa hüküm sürüyordu. **Bu arada dikkatini zahire mağazalarının yanışı çekti. Telsiz-Telgraf istasyonu da yakılarak tahrip edilmişti. O, binlerce Yunan aske-**

[86] ARI, Kemal, a.g.e., S.76
[87] MILTON, A.g.e., s. 166

rînin ricat sırasında yollarına düşen köyleri yaktıklarını duymuş ve notlarına eklemişti.[88]

9 Eylül sabahı, şehrin depolarını koruyacak kimse olmadığından, sokaklarda kucaklarında kasalar, çuvallar taşıyan insanlarla dolmuştu. Bu gün yağma günüydü. Kocaman un çuvallarını taşımak için en zavallı hayvanlar ve perişan arabalar bile kullanılmış; zeytinyağı fıçıları yuvarlayarak götürüyorlardı, akla gelebilecek en ufak bebek arabasına bile şeker kutuları yığılmış, kadınlar, erkekler ve çocuklar bulabildikleri her şeyi yüklenmişlerdi. Yağmayı yapanlar sadece ufak tefek suçlular değillerdi; zengin, fakir herkes kendisine bir şeyler aşırıyordu. Bu gıda maddelerinin Türklerin eline geçmesindense, kendilerinde kalmasının daha iyi olacağını söyleyip, kendilerince bir bahanede bulmuşlardı.[89]

Yüzbaşı Şeraffetin[90], müfrezesinin başında İzmir'e girmişti. Böylece, dönemin tanığı bir gazetenin haberine göre; ***"askerlerimiz, 9 Eylül sabahı saat 10.30'da İzmir şehrine galip olarak girmişlerdir."*** [91]

Türk süvarilerinin şehre girişi, buna tanık olan herkeste asla unutamayacağı bir görüntü bırakmıştı. Milton bu konuda şöyle demektedir; `Süvarilerin siyah kalpakları üzerinde kırmızı hilal ve bir yıldız işlenmişti; atları çok bakımlıydı ve uzun, ucu kıvrık kılıçları vardı. Tek kollarını havaya kaldırarak, "korkmayın! korkmayın!" diye sesleniyorlardı. At binmiş ve İzmir rıhtımından geçen bu birlikleri gören herkes, eğer askerî konuda az, çok bir bilgi sahibiyse, bunların sadece asker değil; hayranlık duyulacak subaylar tarafından eğitilen, çok iyi askerler olduklarına şahitlik edebilirlerdi.[92]

---

[88] Şark, 25 Eylül 1922
[89] MILTON, A.g.e., s. 168
[90] Kemal Arı, Üçüncü Kılıç; İzmir'in kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin adlı kitabında İzmir'e ilk giren bölük komutanı Yzb. Şerafettin'i geniş bir şekilde anlatmaktadır.
[91] Vakit, 23.9.1922
[92] MILTON, A.g.e., s.171

Süvariler Alsancak sokaklarında ilerliyorlardı. Sanki düşman bir kentte girmiş gibilerdi. Kapılar, pencereler sıkı sıkıya kapatılmıştı. Sokakların arasında öbek öbek denk yığınları arasında Rum mülteciler vardı. **Firar etmiş Yunan askerleri ya kılık değiştirmiş bu gruba karışmış ya da silahlarını atarak ne yapacaklarını şaşırmış halde, oraya buraya dağılmışlardı.** Şaşkın ve yılgındılar.[93]

Yüzbaşı Şerafettin Bey, Alsancak`a girişini; "9 Eylül sabahının ilk saatlerinde Alsancak sırtlarında idik. Artık Akdeniz'i kucaklamış bulunuyorduk."[94] "Sokaklar Rum muhacirler, içi eşya dolu arabalar, hayvanlar, silahlı ve bombalı sivil, asker binlerce insan sürüleriyle doluydu. Biz bunlarla hiç meşgul olmayarak yıldırım hızıyla yalın kılıç geçip gidiyorduk."[95]

İngiliz Daily Mail gazetesinin muhabiri Mr. Parreys, Kordon'da ilerleyen Türk Süvarilerinin yürüyüşüne de tanık olmuştu. Türk öncü birlikleri henüz kente girmeden, Yunan Karargâhının bir gün önce, orduyla birlikte Çeşme'ye doğru yola çıktığını aktaran Parreys, **Yunanların, çekilişleri sırasında köyleri yaktıklarını haber almıştı. Bu durumun, Türkleri kızdırıp öfkelendirdiği halde, Türk askerînin kente girişinin tam bir düzen içinde olduğunu aktarıyor ve bunu, galip gelen ordunun, gurur ve gücü olarak yorumluyordu. Ona göre, bu düzenli yürüyüşte, Mustafa Kemal Paşa'nın bu yolda verdiği emirlerin etkisi vardı.**[96]

"Limandaki ecnebi gemilerinden bütün nazarlar ve dürbünler Kordon'da ilerleyen Türk müfrezelerine yönelmişti. Pencerelerin aralıklarından gözetleyenler, İzmir'in, Yunanlar tarafından işgal edildiği o feci ve kanlı günü hatırlıyorlar, **Türk Ordusunun da şehre girerken İzmir'i kana bulayacağı hakkındaki önyargılarının if-**

[93] ARI, Kemal, a.g.e., S.97
[94] Cumhuriyet, 3.10.1951
[95] Şerafettin Bey `in hatıralarından: 30 Ağustos Hatıraları, s.104.
[96] Şark, 25.9.1922

las ettiğini görüyorlardı. İzmir'e çıktıklarında, gölgelerinden korkan ve hayaletlere ateş eden Yunan Ordusunun geride kalanları ve silahlı yerli Hıristiyanların titreyişleri arasında, hiç korkmaksızın tam bir düzenle Türk süvarilerini karşılaştırmaktan kendileri alamadıkları şüphesizdir."[97]

Süvariler, rıhtımın orta yerine yaklaşırken çok beklenmedik bir engelin yol ortasında durduğunu fark etmişlerdi. HMS King George V'in kaptanı Thesiger, yollarının üzerine çıktı ve elini kaldırdı. Bir anlık gergin bir sessizlik oldu. Tam o anda süvari alayı, askerî bir şekilde durdu. Birliğin önündeki Binbaşı Atıf Bey atından inerek elini uzattı. Türk Subayı, Thesiger ile Fransızca konuşuyordu ve ona neden süvarilerin rıhtımdaki ilerleyişini engellediğini sordu. Thesiger ise "Ben majesteleri donanmasının bir kaptanıyım ve bu şehrin size teslim edilmesinde yardımcı olmak üzere görevlendirildim" dedi. "Şehrin sakin olduğunu ve hiç kimsenin muzaffer Türklere karşı koymayı düşünmediklerini " ekledi.[98]

Müfreze, Pasaport'un önünden geçerken belinde kayışı ve kasaturası, elinde silahı ve bombası olan **bir Ermeni'yle** karşılaşıldı. **Ermeni, aniden elindeki bombayı müfrezenin başında yol alan Yzb. Şerafettin Bey'in atının altına atıp, gözden kayboldu.** Ermenin attığı bomba kulakları yırtarcasına infilak etmişti. At ölmüş, Yüzbaşı boynundan ve kolundan yaralanmıştı.[99] Bu provokasyonla yaratılmak istenen belki de bir Hıristiyan kıyımıydı. **Yunan Ordusunun düştüğü bu kıyıcı rolü, Türk Ordusunun uyanık süvarileri oynamayacak kadar olgundular.**[100]

---

[97] Akgün, İzmir'in Kurtuluşu, Jandarma Matbaası, 1925, s.20
[98] MILTON, A.g.e., s.171
[99] Vakit, 23.9.1922
[100] Zeki Arıkan, Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları, TTK Yayınları, Ank. 1991. S.91

Bomba olayından birkaç dakika sonra da bir çuval yığını arkasına saklanmış birisi, bir el silah attı ama bu da hedefini bulmadı. Türk subayı, hayranlık uyandırılacak bir sakinlikle atından indi; silahı ateşleyen Yunan'a doğru yürüdü, silahını aldı ve dizlerinin üzerinde kırdı ve de ona ellerini bile sürmeden Yunan'ı geri yolladı.[101]

İzmir'in içinde emniyet ve nizamın yerleşebilmesi için karargâhın birkaç gün Nif'te kalması gerekiyordu. Sokaklar, Kordonboyu, rıhtımlar hınca hınç insan kaynıyordu. Türkler, Rumlar, askerler, esirler ve daha esir edilmemiş, ne yapacaklarını şaşırıp sağa sola seğirten solgun, bitkin Yunan kaçakları!...[102]

Çok açıklarda, Uzunca Ada arkalarında üstlenmiş Yunan harp gemileri ise şehre yaklaşamıyorlardı. Adalardan sokulan bazı küçük Yunan yolcu ve yük gemileriyle bazı İzmirli Rum kayıkçılara gelince, onlar o sıralarda kendi ırkdaşlarını, kendi dindaşlarını, kendi hemşerilerini soymakla meşguldüler! Her kayıkta, her gemide bir karış yer, bir avuç altın pahasınaydı!...[103]

Karşıyaka'ya yerleşen Gazi Başkomutanın, Kordon boyunda da bir çalışma evi vardı. Karargâh, gerçi Bornova'ya yerleşmiştir ama kendisi, merkezdeki bu evden işlerini daha kolay yürütecektir.[104]

Atatürk'ün başyaveri Salih Bozok anlatıyor:

Kollarında ve omuzlarındaki işaretlerden amiral rütbesinde olduğu anlaşılan İngiliz Donanması Komutanı (Sir Hanry Lamb), Hükümet Konağı'nın kapısından girerek Mustafa Kemal Paşa'nın odasına doğruldu. Nazik, fakat öfkeli bir hali vardı. Ruşen Eşref, önüne çıkıp ne istediğini sorunca:

- *Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istiyorum!..* dedi.

Birlikte odaya girdiler, kapı kapandı. Amiral önce:

---

[101] A.g.e., s.171
[102] AYDEMİR, a.g.e s.509
[103] AYDEMİR, a.g.e, s.510
[104] AYDEMİR, a.g.e, s.513

- Çok güç koşullar altında bir savaş kazandınız, sizi asker olarak içtenlikle kutlarım. Çanakkale'deki başarınızı rastlantıya borçlu olmadığınız, kanıtlanmış oldu. Büyük bir askerle tanıştığım için memnunum.

Amiral bir süre sonra konuya girmiş:

- Ülkenin kontrolünüz altında bulunan bölümünde bizim tebamız ve sizin azınlıklarımızdan Ermeniler, Rumlar var. Yeni askerî yönetim altında bu insanların statüsü nedir? Güvende midirler?..

- Hiç kuşkunuz olmasın Amiral!..Türkiye'deki bütün insanlar gibi tebanız ve sözünü ettiğiniz azınlıklar da TBMM Hükümeti'nin eşit koruması altındadır. Suç işlemeyenler, kendilerini bu memlekette benim kadar güvende sayabilirler.

- Suç isleyenler?

- Suç isleyenler Sayın Amiral, dünyanın her yerinde olduğu gibi, ülkemizde de adaletin huzuruna çıkarlar... Suçlu iseler, cezalarını elbette çekeceklerdir...

- Fakat Paşa Hazretleri, fevkalade günler geçirdik. Yunan Ordusundan cesaret alan Rumların bazıları, şımarıklıklar yapmış olabilir. Bugün, bu insanlar yerli halkın düşmanlığı ile yüz yüzedirler. Ermeniler için de başka açıdan aynı şeyleri söyleyebilirim. Biliyorsunuz, arkadaşlarının büyük bir bölümü göçe zorlandı ve önemlice bir bölümü de hayatlarını kaybettiler. Bu ruh tedirginliği içinde Yunan ordusu ile işbirliği yapmış, bazı Türklere zor günler geçirtmiş olabilirler. Bunlar, fevkalade günlerin olaylarıdır. Bağışlanması, hoş görülmesi gerekir. Eğer bu kimseler, halkın husumetine bırakılacak olursa, bütün dünya aleyhinize kıyameti koparır!

Son cümleye kadar Amiral'i gülümseyerek dinleyen Mustafa Kemal Paşa, dünyanın koparacağı gürültü ile' kendini tehdide girişince, sözünü bıçak gibi kesmiş:

- Şu, "Efendi Devlet" rolünü bir kenara koyunuz Amiral! Milletleri de tehdit etmekten vazgeçiniz! İngiltere ve müttefikle-

rinin kıyameti koparıp, koparmayacağını düşünmem! Bunlar memleketimin iç işleridir; kimsenin bu işlere karışmasına müsaade etmem! Majestelerinin devleti, memleketimizin azınlıkları ile uğraşmaktan vazgeçsinler!.. Kim, bize saygı beslemezse, bizden saygı beklemeye hakkı olmaz!..

Amiralin benzi kül gibi olmuş:

- *İngiltere Hükümeti'nin tebasını her yerde koruma hakkı, devletler hukuku teminatı altındadır. Avrupa devletleriyle birlikte arkaladığımız Rum ve Ermenilerin güven içinde bulundurulmasını sadece rica ettik. Yoksa biz, bu güvenliği sağlayacak güçteyiz...*

İşte o zaman Mustafa Kemal Paşa'nın tepesi iyice atmış:

- *Arkaladığımız Yunan Ordusunun denizde yüzen leşlerini herhalde görmüş olmalısınız! Türk Ordusu asayişi sağlayacak güçte olduğu gibi, limanı boşaltacak güçtedir de... İsterseniz, Türk'e ihanet eden tebanızın ve azınlıklarımızın adaletten kaçan sefillerini geminize doldurabilirsiniz!.. Donanmanızın da en kısa zamanda limanı terk etmesini istiyorum!*

Mustafa Kemal Paşa'nın cümleleri, art arda Osmanlı tokatları gibi Amiralin yüzünde şakladıkça, Amiral ne yapacağını şaşırmış ve en sonunda:

- *İngiltere'ye savaş mı açıyorsunuz?* demiş. İşte Paşa, burada son sözünü söylemiş:

- *Savaş açmak mı? Siz, yoksa Sevr Antlaşması'nın hâlâ yürürlükte olduğunu mu sanıyorsunuz? Biz, onu çoktan yırttık... Karşımda oturuşunuzu, sizi konuk saymama borçlusunuz! Fakat görüyorum ki nezaketimizi kötüye kullanmak eğiliminiz var... Buna müsaade edemem. Bizim gözümüzde "barış antlaşması yapmamış" iki devletiz. Savaş hukuku yürürlüktedir. Gemilerinizi derhal karasularımızdan çekmenizi size ihtar ediyorum!*

Bir balmumu heykeline dönmüş Amiral..... gerine gerine girdiği Mustafa Kemal Paşa'nın odasında oturduğu sandalyede küçüldükçe küçülmüş ve sonunda kekeleyerek:

- Afedersiniz!.. demiş ve yerlere kadar eğilerek geri geri kapıya gidip, dışarı çıkmış.

Ruşen Eşref, hem düşünceli hem de gülüyordu:

- *Paşa, Amirali anasından doğduğuna pişman etti. Kendisinin Türk topraklarında bir savaşçı olarak bulunduğunu Paşa'dan öğrendiği zaman sapsarı kesildi... Tutuklanacağını, tutsak edileceğini sandı. İnce dudaklarını ısırıyor, parmaklarını birbirine kenetlemiş titriyordu. Karşısında Babıali Paşası bulacağını sanıyordu herhalde... İngiltere devletini, kendi devletine eşit gören "bir Paşa ile karşılaştığı için ihtiyatsızlık edip karaya çıktığına kim bilir nasıl lanet etmiştir...*

Aradan bir saat geçti, geçmedi... İngiliz gemisinden bir müfreze ve bir teğmen çıktı. Amiralden -devleti adına- bir ültimatom getiriyordu, Başkomutan'a kendi eliyle verecekti. Paşa'ya bildirdim; "*Gelsin*" dedi. Teğmeni içeri aldım. Ruşen Eşref, tercümanlık yapıyordu. İngiliz, çakı gibi bir teğmendi. Paşa'nın karşısında gösterişli bir selam verdi ve Ruşen Eşref aracılığıyla ültimatomu Paşa'ya ulaştırdı. Paşa:

- *Peki Teğmen! Hükümetiniz iltimatomunuzu inceler ve hükümetinize gereken karşılığı verir. Siz geminize dönebilirsiniz...*

Teğmen önce dışarı çıkacakmış gibi bir hareket yaptı, sonra da Ruşen Eşref'e dönüp:

- *Başkomutan, ellerini öpmeme müsaade buyururlar mı?*

Ruşen Eşref, teğmenin dileğini Paşa'ya söyledi, Paşa:

- *Nereden icap etmiş, sor bakalım!..* dedi.

Teğmen:

- *Asker olarak zaferlerine, insan olarak kendisine hayranım... Liitfetsinler...*

Teğmen, Paşa'nın elini öptü, Paşa da Teğmenin yanağını okşadı. Odayı boşalttık. Az sonra Ruşen Eşref'i çağırdı:

- *Metni okudunuz mu? Ne istiyorlar?..*

- *Paşam, Amiral ile görüştüklerinizin yazı ile de pekiştirilmesi isteniyor.*

- *Öyleyse Halide Hanım'ı (Edip Adıvar) bulunuz, hemen tercümesini yapsın ve metin olarak bana getirsin... Öte yandan bir kopyasını şifre ile Dışişleri Bakanlığına gönderin, gerekeni yapsınlar... Durumu, ordu komutanı Nurettin Paşa'ya da bildiriniz. Gerekiyorsa benimle temas etsin...*

Olay, kısa bir süre içinde şehirde duyulmuştu... İngiliz ve Fransızlar, kendi devletlerinin uyruğunda olanları gemilere bindirmeye başlamışlardı. Nitekim birkaç saat sonra da sessizce çekilip, gittiler...

Mustafa Kemal, İzmir'e girişinin ikinci günü, Kordon boyundaki Kramer Oteli'ne geldi. O, burasını Selanik'in Beyaz Kule'sine benzetir; gençliğinin, yüzbaşılığının, kolağalığının biraz haşarı, hayatı boyunca unutamadığı, daima özlediği tatlı günlerine kavuşmuş gibiydi. İşte şimdi Beyaz Kule'de değil, fakat İzmir Kordonunda etrafında arkadaşlarıyla, gene adalar denizine bakan Kramer Oteli gazinosunda, bir pencere yanındaki masasına yerleşip içkisini alırken sanki hep o günleri yaşıyordu. Hatta bir defasında garsona sorar:

- *Kral Konstantin de bu otele gelip, burada bir kadeh rakı içti mi?*
- *Hayır, Paşa Efendimiz!*
- *Öyleyse neden İzmir'i almak istemiş ki!*[105]

[105] Falih Rıfkı Atay: Mütareke Defteri

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞI İDDİALAR: "İZMİR'İ TÜRKLER YAKTI"

Anadolu'yu terkeden Yunan askerînin bu portresi, 3 Kasım 1922'de The Toronto Daily Star gazetesinde, dönemin savaş muhabiri, ünlü romancı **Ernest Hemingway imzasıyla yayınlanmıştı;**

> *"Gün boyunca onlara rastladım; Trakya'nın çıplak arazisinde, kir içinde, yorgun, traşsız, rüzgar yanığı bir halde yürüyorlardı. Bando yok, yardım kuruluşu yok, sadece bit, kirli battaniyeler ve geceleri sivrisinek var. Onlar, adı Yunanistan olan ihtişamın nihayetiydiler. Şimdi ikinci Truva kuşatmasının sonunu yaşıyorlar."*

İstiklal Savaşı'nın zaferle sonuçlandığı Eylül 1922, Yunanistan'ın resmî söyleminde "soydaşları koruma amaçlı, barışçı bir işgalin hezimeti" sayılıyor. Aynı olayın iki milletin hafızasındaki çelişkili izleri, **ABD Kongresi'ndeki karar tasarısıyla güncel siyasete çekiliverdi.** Temsilciler Meclisi'nde imzaya açılan **"Smyrna'nin Tahribatı"** tasarısı, Türkler'in 450 bin Rum'u katlettigi iddiasinda. Dayandığı kaynakların başında, Marjorie Housepian ile o dönemde ABD-'nin İzmir Konsolosu olan George Horton'un, Türkler'in İzmir'i ate-

şe verdiğini ve binlerce sivili "denize döktüklerini" öne suren kitapları geliyor.[106]

Tasarıya karşı, Türk diplomatlarının yararlandığı belgeler ise tam ters yönde. Birçoğu gizli bir Ermeni örgütünün yangını başlattığı, bazıları da Rumlar'ın terkettikleri mahalleleri "servetleri Türkler'e kalmasın diye" yaktığı iddiasında. Lord Kinross, Mustafa Kemal'in Türkler daha İzmir'e girmeden, kiliselerde yangın hazırlığı yapıldığı ve Ermeni evlerinde depolanmış tutuşturucu madde bulunduğunu yönündeki sözlerini yansıtıyor. ABD'li tarihçi Stanford Shaw ise, bir günde 25 bin binanın yanmasından Türk ordusunun sorumlu tutulmasını Batı basınının önyargısına bağlıyor.[107]

Yeni Türk Devleti'nin kurtuluşunu ve kuruluşunu simgeleyen Büyük Taarruz ardından Türk Ordusu tarafından İzmir kurtarıldıktan sonra İzmir'de meydana gelen "**İzmir Yangını Meselesi**" Batı'da ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde uzunca bir zaman büyük bir ilgiyle takip edilmiştir.[108]Gerçekte de gerek Dışişleri Bakanlığı gerekse Savaş Bakanlığı, bu meselenin yansımalarını sadece çok yakından takip etmemekle kalmamış; ayrıca bu işlevi 1931 yılına kadar kesintisiz sürdürmüştür.[109]

Batı'da ve hatta sözlü tarih çalışmaları bakımından Yunan, Ermeni kaynaklarını mahreç göstererek sadece bu kaynaklarla olayı hikâyeleştiren bazı Türk yazarlarında bile, İzmir'in kimler tarafından yakıldığı konusunda Türkler aleyhine ortak bir kanının oluştuğu gözlenmektedir.[110] **Kaynak olarak gösterilen belgelerin çoğun-**

---

[106] Yasemin Çongar, Farklı Belgelerle İzmir 1922, http://www.milliyet.com.tr/1997/10/05/

[107] Yasemin Çongar, Farklı Belgelerle İzmir 1922, http://www.milliyet.com.tr/1997/10/05/

[108] Prof.Dr. Esat ARSLAN, On ikinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, S.447

[109] ABD Ulusal Arşiv Dairesi (National Archives, NARA), Dışişleri Bakanlığı, 23 Ocak 1931, Arşiv Nu.:2044-118-50

[110] ARSLAN, a.g.e., s.447

luğu ya İzmir'in kurtuluşu esnasında kaçamamış Yunan askerleri veya yerli Rumlar ya da Türk Ordusunun şehre girerken direnmeyi düşünen ama sonra vazgeçen Ermeni çetelerin torunları varislerinin, dedelerinin anlattığı hikâyelerden oluşmaktadır. Bu anıların ortak hedefi, İzmir işgalinden önce İzmir Valisi olan Sakallı Nurettin Paşa'nın, işgalden önce işgale hazırlık yapan Rum ve Ermenilere göz açtırmamasından dolayı kendisine duyulan nefretten kaynaklanan intikam hissini sürdürmeleri ve yangın suçunu bu paşaya yüklemek istemesinden kaynaklanıyor olmasıdır.

O dönemde **"Gâvur İzmir'i Türkler yaktı"** biçiminde öylesine sübjektif bir söylem geliştirilmiştir ki bu söylem, ortak bakış açılarının ortak bir özetini simgelemektedir.

Özellikle Yunan ve Ermeni kaynaklarında yer alan, şehri Türklerin yaktığına ilişkin savlar, iki kaynağa dayanmaktadır. Bunlar;

- Yunan işgali döneminde ABD İzmir Konsolosu bulunan ve şehre Türk ordusunun girmesiyle 11 Eylül 1922 günü (yangından önce) İzmir'den ayrılan **George Horton**'un, emekliye ayrıldıktan sonra 1926'da yayınladığı "**Asya'nın belası" (The blight of Asia - Türkleri kastetmektedir:)** isimli kitap, İngiltere'de yayınlanan Byzantine and Modern Greek Studies dergisinde yayınlanan ve konsolos George Horton'un profilini ele alan bir makalede ("George Horton: The literary diplomat)", Brian Coleman, gazetecilik, romantik edebiyatçılık, diplomasi ve kadim bir Yunan dostluğu yönleri bulunan bu şahsiyeti şu ifadelerde tarif etmektedir: "George Horton, bir edebiyatçı, aynı zamanda da derin sosyal değişimlerin cereyan ettiği bir dönemde Yunanistan ve Türkiye'de ABD Konsolosuydu. Eylül 1922'de İzmir'in Türk ordusu tarafından geri alınışı hakkında bir kitap yazmıştır. Ancak konuyu anlatış tarzı, kabahatin kimlerde olduğu boyutunun ötesine gitmekte, genelde Müslümanların, özelde de Türklerin şeytani yaratıklarmış gibi okura sunulması şeklini almaktadır. Daha Eylül 1922 olaylarından yirmi yıl ön-

ce yazdığı birkaç romanında, Türk'ü, Batı uygarlığının demirbaş kötü adamı olarak çoktan tanımlamıştı. İzmir olaylarını hikâye edişinde, tarihçi gibi değil, halkla ilişkiler uzmanı olarak yazmıştır."[111]

• Ermeni asıllı Amerikalı yazar **Margaret Housepian (Hovsepyan)** Dobkin'in 1971'de yayınladığı, yazarın ifadesiyle görgü tanıklarının anlatılarına dayalı olan ve yayınlandığı dönemde İngiliz Sunday Times gazetesi tarafından "Yılın Kitabı" seçilmiş bulunan, **"İzmir 1922: Bir şehrin yok edilişi" (Smyrna 1922: Destruction of a city)** adlı kitabı, [112]

• Yine George Horton'un kitabına ve bazı Ermeni ailelerin sözlü tanıklığı ile 2008'de yayınlanan Giles Milton tarafından yazılan, **"Kayıp Cennet Smyrna 1922 (Hoşgörü Kentinin Yıkılışı)**, Şenocak Yayınları'ndan 2009 yılında tercüme ettirilerek yayınlanmıştır.

Mustafa Kemal ve birlikleri tarafından, Bizans İmparatorluğu'nun korkunç imhası planı için İzmir yangınını, Chicago Üniversitesi 1924 yılında öğretim görevlisi olarak Harris Vakfı'nda yaptığı açıklamada Horton, " **Türkler, Yunan ordularına bir darbe indirdiğinin zafer kanıtı olarak kül yığını halinde bir kent bıraktılar**" diyordu. Ayrıca Horton, İzmir yangını açısından temel gerekler dediği kitabında, şu tezleri savunuyordu;

Türk askerî nöbetçileri tarafından korunan ve kimsenin girmesine izin verilmeyen sokaklarda, Ermeniler katlediliyordu.

Birçok asker dahil olmak üzere silahlı Türkler, önce sistematik katliam ve yağma yaptıktan sonra evleri, tenekelerle taşıdıkları petrol ile paçavra demetlerini tutuşturarak ve bunları pencerelerden atarak çeşitli yerlerden şehri ateşe verdiler.

---

[111] http://tr.wikipedia.org/wiki/1922

[112] George Horton, The Blight of Asia (New York: Bobs-Merrill, 1926

Onlar, kentin çeşitli yerlerindeki kaldırım taşlarının altına patlayabilir küçük bombalar yerleştirdiler. Caddelere döktükleri petrolden kaynaklanan yangını bu bombalarla takviye ederek yolları kapadılar. Petrol yangını yayıldı, bombalarla sarsılan duvarlar yıkılmaya başladı.

Onlar, Ermenileri, Eylül 1922'nin on üçüncü günü ateşe verdi. Son Yunan askerî İzmir'den 8 Eylül akşamı ayrılmıştı. Türkler, şehre tam ve tartışmasız sahip olduktan 5 gün sonra nerede yangın başlatılacağı planlandı ve katliam planını yürürlüğe koydular. Genel olarak şehirdeki Hıristiyanlar bu terörden kurtulmak için evlerine, mahzenlerine saklanıyordu.

Yangın, Ermeni mahallesinde çıktı. Rüzgar, yangını diğer Hıristiyan bölümlerine taşıdı. Hıristiyanların çektikleri bu tarifsiz acıları, Müslümanlar, ışıklandırılmış sokaklarda dans ederek, şarkı söyleyerek ve neşe içinde kutluyorlardı.

Türk askerleri, aşarı İzmir'in iyi inşa edilmiş çağdaş Yunan ve Avrupa bölümünün dar sokaklarını yüksek yanıcı maddelerle sırılsıklam ıslatarak ateşe verdi. Amerikan Konsolosluğu'nda bulunan Kızılhaç'ın Afet Yardım Komitesi Başkanı C.Clafun Davis, konsolosluğunun önünde dışarı çıktı, ellerini dışarıdaki çamura koydu; çamur, petrol-benzin karışımı gibi kokuyordu. Diğer iskeleden başlayan yangının, konsolosluğa doğru geldiğini gördü.

İskoç tarihçi **Niall Ferguson**;[113] "Eylül 1922'de Kemal, kenti işgal etti. Kentte bulunan **25 bin Ermeni nüfusa karşı sistematik olarak kesim başladı**" diyordu.[114]

---

[113] **Niall Ferguson** (born April 18, 1964, in Glasgow) finans ve ekonomi tarihi ile koloni tarihi konusunda uzman bir ingiliz tarihçidir. Halen Glasgow Academy , Scotland ve Magdalen College, Oxford`da özel eğitim vermektedir.

[114] Ferguson, Niall. The War of the Worlds Penguin 2007 p.182

Türklerin İzmir'i yakma hususunda ABD Savaş Bakanlığı'na sunulan raporlarda da dikkat çekilmektedir.

Birinci Rapor: ABD Savaş Bakanlığı'na İstanbul üzerinden gönderilen **"İzmir Yangını Servis Raporu"** başlıklı bu rapor 16 Eylül 1922 tarihli ilk rapor özelliğini taşımakta olup, rapor metninden anlaşılacağı üzere alelacele hazırlanmıştır.[115]

Raporda öne çıkan hususlar özetle;[116]

Yangın, eş zamanlı olarak camiler ve kiliseler arasındaki bir hat üzerinde başlamıştır. Binbaşı Johnston, bunu yangın hattı olarak isimlendirmiştir. Bir hanım yazar, Binbaşı Johnston'a bu konu hakkında ne düşündüğünü sormuş. O da cevaben, tam yangının başlamadan öncesine kadar lodos rüzgârının olmadığını söylemiştir. **Ayrıca zımnen Türk mahallesinin İzmir'in güneyinde olduğunu, rüzgârın bu nedenle beklenildiğini ima etmiştir.**

ABD'nin İzmir'deki deniz istihbarat subayı telsizle bildirdiğine ve onun değerlendirmesine göre, Türk halkında oluşan büyük öfkenin nedeni; **İzmir'e kaçan Anadolu'nun Hıristiyan halkının çekip gitmesidir. Müslüman olmayan halkın çekip gitmesi için İzmir, Türkler tarafından yakılmıştır. Böylece, Hıristiyan azınlık sorunundan ebediyen kurtulunmuş olunmaktadır**. Bunun sonucunda, yapılacak barış görüşmelerinde Bağlaşık devletlere karşı avantajlı duruma geçilecektir.

Aynı zamanda **"Anadolu Türk'tür"** kuramını kasten en sert bir biçimde uygulamaya karar verildiğini düşünülmektedir.

Türkler dış ticaretin önemini anlamayacak kadar inatçı ve cahil oldukları için hiç bir şey umurlarında değildir. Türkiye'nin başlıca limanı olan ve yanan İzmir şehrinin onların gözlerinde hiç bir önemi yoktur.

---

115 ARSLAN, a.g.e., s.455
116 ABD Ulusal Arşiv Dairesi: Arşiv Nu.2044-118-30/50

İkinci rapor: Yunanistan üzerinden gönderilen 18 Eylül 1922 tarihli psikolojik faktör açıklaması raporunda öne çıkan hususlar:[117] [118]

Türkler, 9 Eylül Cumartesi günü öğle sularında İzmir'e girmiştir. Kemal'in kendisi, iki gün sonra İzmir'e gelmiştir. **Türkler İzmir'e girdikleri zaman tüm Yunan birlikleri şehri terk etmişlerdi. Kentin içinde ya da yakınında hiç bir çatışma olmamıştır.**[119] İşgal oldukça sessiz ve iyi bir düzende yapılmıştır. Ancak gün bitmeden önce yerel halkla beraber genel yağmaya katılan diğer ve daha az disiplinli birlikler kente girmişlerdir.

Yağma, Pazar günü ve Ermeni mahallesinde başlamıştır ve daha sonra kentin iş alanı bölgelerinin tümüne doğru genişlemiştir. Aynı zamanda öldürmeleri de içeren talanın başlamasıyla birlikte, gece boyunca tüm şehir korkunç görüntülere sahne olmuştur. **En kötü sahneler, Ermenilerin görüldükleri yerlerde öldürülmesi ve onlara ait bütün dükkânların soyulması konusunda sınırsız eylem özgürlüğü verilmesi nedeni ile Ermeni mahallesinde vuku bulmuştur.**

10 Eylül 1922 günü sözde yağmayı önlemek için devriyeler çıkarıldı. Ancak bu şekilde talan, tüm kenti kapsayacak şekilde örgütlendirilmiş şekle büründü. Büyük dükkânlar boşaltılıp kamyonlar ve yük arabalarına yüklenmişti. Bunları yaparken askerler tarafından müdahale edilecek hiç bir girişimde bulunulmamıştır.

---

[117] ABD Savaş Bakanlığı'na Yunanistan üzerinden gönderilen "Katliamlar ve Yakmalar G-2 Raporu, 18.9.1922

[118] ABD Ulusal Arşiv Dairesi, Arşiv Nu. 2657-T-230/40

[119] Bu raporun ne kadar taraflı ve yalan olduğu ispatı :"10 Eylül 1922, Çolak İbrahim Bey süvarileri tarafından kovalanan 3 bin kişilik bir düşman kolu, İzmir'e Türklerin girdiğinden habersiz, şehre sığınırlarken, şehre giren Türk kuvvetleri ile karşılaşmışlardı. İki saatten fazla bir süre devam eden çatışma sonunda Yunan kuvvetlerinin silahlarını terk ederek esirlikleriyle biter"(AYDEMİR, a.g.e, s.511)

Ermeniler, özellikle Türkler tarafından araştırılmış ve bulundukları her yerde öldürülmüşlerdir. Ermeniler araştırılırken, hepsinin evlerine girilmiş ve evlerinde bulunulursa, gecikmeksizin o dakika orada öldürülmüşlerdir.

(11-12 Eylül) Pazartesi ve Salı günlerinde daha az öldürme olayları olmuş ve şehirde nispeten sükûnet hâkim olmuştur.

Ancak 12 Eylül Salı günü, öğleden sonra incir paketleme yerlerinin bulunduğu bölgede yangınlar başlamış ve daha sonra kentin önemli bölümlerinin tümüne doğru genişlemiştir. Bu sırada rüzgâr, yangını Rumlar ve yabancıların oturdukları bölgelere sirayet edecek şekilde esiyordu. Türklerin daha erken saatlerde şehri ateşe vermemeleri, rüzgârın kendi mahallelerini korumasını beklemeleri nedeniyle olabileceği ihtimal dâhilindedir.

Büyük güçlerin temsilciliklerinin kendilerine ve kendi milletlerine hiç bir fayda sağlayamadıkları bir biçimde hareket etmiş olmaları gerçektir. ABD hariç, onların hepsi sadece kendi uluslarını korumadaki bencil duruşlarını sergilemişlerdir.

Yunan Ordusu, geri çekilirken kentleri ve köyleri yaktıklarını genel prensip olarak kabul etmişlerdir. Yunan ordusu bu genel ilkeyi, Türkler tarafından yapılan takip harekâtını engellemek için savunmaya yönelik bir tahrip olduğunu söyleyerek kendilerini haklı çıkarmaya çalışmakta olup, bu açıklama çoğunluk tarafında kabul görmektedir.

İzmir'in yakılması ve katliamlar kanıtlanmış bir olgudur. Sorumlu ve dikkatlice seçilmiş görgü tanıklarından alınan bilgiye göre Yunanların da kentleri yakmadan önce onları yağmaladıklarına dair birçok kanıt vardır. Aynı zamanda Yunanların yaptıkları katliamlar ve mezalime ait bazı hikâyeler de anlatılmaktadır. Bununla birlikte bu durum, en iyi görgü tanıkları ile teyit edilmemiştir. Geri çekilen askerîn düşüncesi yiyecek ve değerli eşya bulabilmektir.

Kuşkusuz bu yağmalamada bazı Türkler öldürülmüştür, ancak Yunan birlikleri tarafından katliam hikâyelerini teyit etmek için inanabilecek deliller olan hiç bir şahit bulunamamıştır.[120]

Üçüncü Rapor: Amarikan Kızılhaçı'ndan Binbaşı C. Clafun Davis İstanbul'dan hareket eden ilk ABD muhribiyle İzmir'e gitmiş ve kritik olaylar sırasında İzmir'de kalmıştır. ABD Savaş Bakanlığı'na İstanbul üzerinden gönderilen "İzmir'i Kim Yaktı? Servis Raporu" başlıklı bu raporun gönderilme tarihi, 29 Eylül 1922'dir. **Binbaşı C.Clafun Davis, bu raporunda tam anlamıyla Türkleri yangından sorumlu tutan taraflı bir tutum izlemiş**, bu durum raporun içeriğine de yansımıştır.[121]

Raporda öne çıkan hususlar aşağıda özetlenmiştir:[122]

Türkler İzmir'i çok kasıtlı bir şekilde yakmışlardır. Bu çok soğukkanlı, ayrıntılarıyla planlanmış, dikkatli bir biçimde icra edilmiş ve canavarcadır. Hıristiyan azınlık sorunundan tümüyle ve öncelikle kurtulmak kasıtlı niyeti ile yapılmıştır. Mizansen çok iyi bir şekilde düzenlenmiştir.

Türkler ilerlerken Anadolu'nun tümünden onlar sürülmüşler ve İzmir'de toplanmışlardır. Onların yapabilecekleri üç seçenek bulunmaktadır. Şehir yakıldığı zaman onlar ya kentte birlikte yanacaklardı ya gemilerle şehri terk edeceklerdi ya da geri dönmek isterlerse öldürüleceklerdi.

Türkler, iki nedenle beklediler. Biri, Güney rüzgârının beklenmesiydi. Diğeri ise yağma yapmak için askerlere (ve subaylara) çok zaman verilmeli ve onlar bunu ayrıntılı ve sistematik bir biçimde yaptılar.

---

[120] Raporu hazırlayanın, vicdanıyla, kendisine verilen iftira görevi arasına bir savaş verdiği anlaşılıyor. Yunan askerlerinin yaptıklarını mazur gösterme çabaları bile kendi iç çelişkisini aşmamaktadır. (M.K. Yazarın Notu)

[121] ARSLAN, a.g.e., s.457

[122] ABD Ulusal Arşiv Dairesi: Arşiv Nu:2657-T-230/43

Yollarda sivil cesetler gördüm. Türkler, canlı hiçbir Hıristiyan bırakmadıkları kentin içine giden yollarda sorunun ötesinde beni ikna edebilecek yeterince şey gördüm.

Lodos rüzgârı Çarşamba sabahı esmeye başlamıştır. Yangın öğle sularında başlamış ve şehrin yakılması sırasında Türk mahallelerine hiç bir şey olmamıştır.

Raporda öne çıkan bir başka iddia ise, yangın iyi bir şekilde kontrol altına alındıktan sonra deniz kıyısı ve caddeler boyunca Türk askerlerinin ortaya çıkarak, gaz yağı dökmek suretiyle yangını tekrar başlattıkları savıdır.

Dördüncü Rapor: İzmir'de İtalyan Ordusunda görevli bulunan bir albay tarafından İstanbul'da bulunan İtalyan Yüksek Komisyonu'na sunulan rapordur. Bu rapor, raporu hazırlayanların dinsel duygularını ve hainliklerini yansıtan 1,2,3 no'lu raporlar gibi değil de olayları daha objektif yanlarını yansıtması bakımından önemlidir. Bu rapor, kitabın üçüncü bölümünde ele alınacaktır.

Bu görüşü benimsemeyen Türk yazarlar, uzunca süredir bu konuda yorum yapmaktan kaçınmışlar, yazmamaya çalışmışlardır. Son yıllarda Orhan Pamuk'la başlayan, Murat Belge, Ayşe Hür, Ahmet- Mehmet Altan gibi yazarlar, bulabildikleri her argümanı sunarak, cumhuriyeti kamuoyu önünde yargılıyorlar.

Bu bölümde, yazarların iddialarını ve bu iddialarını dayandırdıkları tanıkların ifadelerini ortaya koyarak, ileri bölümlerde hepsinin ne kadar boş olduğunu tek tek yanıtlanmaya çalışacaktır.

Taraf Gazetesi Yazarı **Ayşe Hür, 14 Eylül 2008**'de yayınlanan yazısında, yangınla ilgili Rum ve Ermeni tezlerini güçlendirecek deliller uydurarak, kamuoyunun aklını bulandırmaya ve **"İzmir'i, Türkler yaktı"** savını güçlendirmeye çalışıyordu.[123]

Hür, katıldığı bir TV programında şöyle demektedir:

---

[123] Ayşe Hür, "Güzel İzmir'e kimler kıydı" Taraf Gazetesi, 14.9.2008,

"Etyen Mahçupyan da telefonla katıldı. Programın kısıtlı süresi içinde, ancak yüzeysel biçimde değinebildiğimiz konular ise şunlardı: ***Türkiye'de uzun yıllar, yangını Yunan ordularının ve onlara yardımcı olan Rumların çıkardığı anlatıldı. Ermeni meselesi ile bağlantılı bir biçimde, 1980'li yıllardan sonra Ermeniler suçlanmaya başlandı. Batı kamuoyunda ise başından beri, yangını Türklerin çıkardığını düşünen önemlice bir kesim vardı.*** *Bazı kesimler ise yangının, taraflardan herhangi biri veya birkaçı tarafından kazara çıkarıldığını tahmin ediyor.*

Etyen Mahçupyan ise tarihsel gerçeklerin sadece o ana ait okumalarla değil, olayın öncesini ve sonrasını kapsayan geniş çaplı bir değerlendirme ile ortaya çıkabileceğini, bu bağlamda 'bütün dünyanın İzmir'i kimin yaktığını bildiğini' söyledi. Mahçupyan'ın iması, İzmir'i Türk tarafının yaktığı yolundaydı. *Ben ise aksine belgelerin kıtlığı dolayısıyla 'İzmir'i Ermeniler veya Yunanlılar/Rumlar yakmamıştır' deyip işin içinden çıkılmasının doğru olmadığını ancak resmî tarih hiç üstünde durmasa bile, İzmir'e ilk giren ordu komutanı* ***'Sakallı' Nureddin Paşa'nın sorumlu olduğuna*** *dair pek çok emarenin olduğundan söz ettim.*

O gün de bugün de pek çok kişinin yangının nerede başladığı meselesini adeta yangını kimin çıkardığı sorusunun cevabı imiş gibi ortaya koymaları ilginçtir. ***Bazıları, yangının Rum mahallesinde başladığını, bazıları Ermeni mahallesinde başladığını söylemiştir.*** *Yangının Rum mahallesinde başladığını ileri süren kaynaklardan biri Dr. Çınar Atay'ın, 'Tarih İçinde İzmir'[124] adlı kitabıdır. Yazar,* ***Ermeni Rahip Tourian'a dayanarak, yangından bir saat kadar önce bir Türk ayakkabı boyacısının Ermeni mahallesinin sokaklarından bağırarak geçtiğini ve buradaki Müslümanlara kaçmalarını bildirdiğini anlatır.***

[124] Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1978

Muhtemelen 15 Eylül'de rüzgârın tekrar imbata dönmesi sayesinde Türk ve Yahudi mahallelerine zarar gelmemiştir. Yangında yaklaşık 2,6 milyon metrekarelik bir alan, ***25 bin ev, işyeri, kilise, hastane, fabrika, depo, otel ve lokanta yok olmuştur. Türk ordularının önünden İzmir'e doğru sürülen Rum ve Ermeni sayısının İzmir'de yaşayanlarla birlikte 500 bine yakın olduğu, bunların ancak 320 bininin gemilerle tahliye edilebildiği, geri kalan 180 bin kişinin çeşitli biçimlerde yaşamını yitirdiği kabul edilir.*** *Böylece* ***şehir, gayrimüslim ahalisinden bir anlamda kendiliğinden 'kurtulur'.***

"İzmir'i Ermeniler yaktı" diyenlerin en çok atıfta bulundukları belge, 1910-1922 arasında İzmir İtfaiye Şefi Paul Grescovich'in (Sırp asıllı Avusturya-Macaristan vatandaşıdır) yangın esnasında Near East Relief adlı yardım kuruluşu adına İzmir'de bulunan Amerikalı mühendis Mark Prentiss'e[125] anlattıklarıdır. *Prentiss'in ABD'ye döndükten sonra hazırladığı ve Amiral Bristol'a, gönderdiği kapsamlı raporun bir kısmı, Grescovich'in anlattıkları üzerine inşa edilmiştir.[126]*

Prentiss, ilk kez 10 Eylül'de ikinci kez ise 13 Eylül'de yangın çıktıktan sonra görüşen Grescovich'e göre her yıl, bu aylarda on günde bir yangın çıkarken, bu yıl Eylül'ün ilk haftasında günde beş yangın çıkmış ve kendisinin kırpılmış teşkilatı bunlarla başa çıkmayı başarmıştır. Pazar gecesi, Pazartesi günü ve gecesi aynı anda çıkan pek çok yangın ihbarı aldığını söyleyen Grescovich ***bu yangınlarla baş etmekte zorlandığını çünkü Türk askerî valisi Kazım Paşa'nın departmanındaki Rum asıllı itfaiyecileri görevden aldığını anlatıyor.*** *Daha önce yüze yakın olan personel böylece 37 kişiye düşmüş.* ***Paul***

[125] Mark Prentiss, Amerikan Dış Ticaret Uzmanı ve İzmir'de yaşanan olayların görgü tanığı.

[126] Bu rapor ayrıntılarıyla beşinci bölümde sunulacaktır. Tarihi çarpıtmak isteyenler sanırım güzel bir cevap olacaktır.(M.K. Yazarın Notu)

Grescovich, bu yüzden Eylül'ün 10'undan 13'üne kadar çıkan yangınlardan Türkleri sorumlu görür. 13 Eylül sabahı, iki Ermeni rahibin önderliğinde Ermeni Okulundan ve Dominikan Kiliselerinden çıkan birkaç bin Ermeni, rıhtıma doğru uzaklaştıktan sonra bu kişilerin boşalttığı yerleri incelediğini, oralarda gaz emdirilmiş ve yakılmaya hazır meşaleleri bulduğunu anlatır. Grescovich, Türk yetkililerine defalarca başvurduğunu ancak ilk yardımın, saat akşam 18.00'de geldiğini belirtir. 100 askerlik birlikle saat 20.00'de yangını söndürmeye başlamışlar. Askerler, yangının yayılmasını önlemek için evleri bombalamışlar.

Bugün, pek çok resmî tarihçiye göre Ermeniler, 1915 Tehciri'nin intikamını almak için ittifak yaptıkları Yunanların yenilmesi üzerine artık İzmir'de yaşamaktan umutlarını kestikleri ve "bana yar olmayan Türklere yar olmasın" diye böyle, korkunç bir yola başvurmuşlardır. Ermeni mahallesinde, Türk ordularına yönelik bir direniş olduğuna dair bilgilerle birleştirilince bu ihtimal güçlü görünür. Ancak bunun tam tersi bilgiler de vardır. Örneğin İzmir'in tanınmış doktorlarından biri olan Garabet Haçeryan'ın anılarında var.[127]

Haçeryan, 28 Ağustos 1922'den itibaren hatırat tutmaya başlamış. Hatıratın ilk sayfasında, "Çalgıcı Başı Sokağı, 109 numarada, Garabet Balabanyan'ın ferah ve rahat evinde oturuyoruz. Eşim Elisa ve bebeğimiz Vartuhi ile birlikte, mutluyuz ve rahatımız yerinde" diyen doktor, yangın gününü şöyle anlatıyor: "Bugün Uruç Yortusu (Meryem'in göğe yükselişi) ertesi. İzmir'in Hıristiyan ahalisi için tatil ve kutlama günü. Öğleden önce, insanlar her zamanki gibi geziniyorlar. Akşama doğru, Türklerin Afyon önlerinde bir taarruz başlattıklarına ve küçük bir zafer kazandıklarına dair bir söylenti dolaşmaya başladı; hiç önemsemedik... Zengin Ermeniler ve zengin Ermeni doktor-

[127] Dora Sakayan, Bir Ermeni Doktorun Yaşadıkları: Garabet Haçeryan'ın İzmir Güncesi, Belge Yayınları, 2005

lar, İzmir'i terk ettiler. Bana gelince, Türk hükümeti aleyhine hiçbir şey yapmadığım için, İzmir'i terk etmeyi düşünmüyorum. Aksine belediye doktoruyum ve askerde tam dört yıl geçirdim ve kusursuz hizmetimi teyid eden resmî belgelerim, madalyalarım var. Dolayısıyla, tehlike bu kadar uzakken, İzmir'de ulaştığım konumumu kaybetmek istemiyorum."

Haçeryan, 9 Eylül'de şehre gelen Türk askerlerinin, onlardan korkan gayrimüslimleri, "korkmayın, size bir şey yapmayacağız" diye teskin ettiğini, ancak ertesi gün şehre indiğinde her yerin kurumuş kanla dolu olduğunu ve özellikle Ermeni Meydanı'nın yağmalandığını gördüğünü belirtiyor. *13 Eylül Çarşamba ile işaretlenmiş güne ait sayfada ise öğleden sonra saat ikide, Ermenilerin yerleşim bölgesi olan Haytnos yönünden dev bir bulutun yükseldiğini ve aynı anda birçok yerde, kasten çıkarıldığı belli olan alevlerin göğü sardığı yazılı. Haçeryan, kendisini Türk sanan bir Türk askerînin "biz, lazım olanını yaptık, siz geri dönün" dediğini, bundan sonra da çocuklarının her birinin eline bir bohça tutuşturularak devam edecek göçlerin başladığını anlatıyor. Haçeryan'a göre, Ermeniler eğer şehri ateşe vermeyi düşünselerdi, bunun için Türk askerlerinin şehri kontrol altına almasını beklemezlerdi, daha şehre gelirlerken bu işi yaparlardı.*

Buna karşılık Leyla Neyzi'nin, 'Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik', (İletişim Yayınları, 2004) adlı kitabında yer verdiği İzmir'in ünlü ailelerinden Kâtipzadelere mensup Gülfem İren ise "O depoyu Ermeniler mi tutuşturdu, Türkler mi tutuşturdu? Bana kalırsa ***Türkler tutuşturdu, büyük bir kolaylık ve temizlik olsun diye.*** *Ve sonra kimse, kör olsun Rumlar, Ermeniler yaktı, demedi. Bir de o var. Demek ki suç bizdeydi. Ama yanılabilirim" diyerek bir çeşit özeleştiri yapar. Gülfem Hanım'ın şu sözleri ise haklılık duygusu ile suçluluk duygusunun nasıl iç içe olduğunu gösterir: "Büyük bir pislik kalktı, ama haklı mıydılar, haksız mıydılar? Bir miktar haklıydılar. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu çökmüştü. Çöken bir devletin orasını,*

burasını koparmak da yabancılar için kolaydı. O fuarın olduğu yer, binlerce Ermeni, Rum ve Yahudi'nin barınağıydı. O temizliği yapmak için onu yaptılar... Olmalı mıydı böyle bir şey olmamalı mıydı, onu hâlâ düşünürüm. Bu topraklar bizim olduğu kadar onların da hakkıydı, ta ecdatlarından beri. Bizim vatan topraklarımız diyoruz, evet çok şükür bugüne, ama bizim kadar onların da memleketi".

Ancak, şurası da bir gerçektir ki pek çoğumuz bu bilgilerden bile mahrum büyüdük. Bunun nedeni de ***tarihimizin bazı sayfaları hakkında konuşmanın âdeta bir tabu haline getirilmesi.*** *Peki, bugün resmî tarihin önündeki en büyük engel gibi gözüken 'İzmir'i Türkler yaktı' dendiğinde 'İzmir'i Atatürk ve arkadaşları yaktı' diye anlaşılmasının önlenmesi için soruyu* ***'İzmir'i Nureddin Paşa mı yaktı?' diye değiştirmek tıkanıklığımızı açar mı?*** *İzmir'e kimlerin kıydığı konusunu açıklığa kavuşturmak için hem Amerikan, Fransız, İngiliz ve İtalyan kaynaklarının, hem resmi ve yarı-resmi, gizli ya da açık Türk kaynaklarının, hem Yunan, Rum ve Ermeni kaynaklarının karşılaştırmalı bir okunmasına ihtiyaç var, hem de bu olayın içinde yer aldığı tarihsel bağlamı yani Osmanlı'nın son yüzyılından bugüne kadarki* ***cumhuriyet tarihinin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve zihinsel açıdan analize tabi tutulmasına****. Yani 'Sakallı' Nureddin Paşa'nın şahsında* ***Nureddin Paşaları doğuran zihniyeti analiz etmemiz,*** *İzmir Yangını özelinde* ***1910'lardan beri 'dahili düşmanlar' olarak görülen gayrimüslimlere karşı yöneltilen sistematik sürgün, imha ve sermaye transferi politikalarını irdelememiz*** *daha sağlıklı sonuçlar verecektir."*

Ayşe Hanım gibi, tarihi tersten okuyan tarihçi adaylarına göre suçlu, **"Nurettin Paşa" ve İzmir ve yöresini azınlıklardan temizlemek isteyen Mustafa Kemal ve onların yağmacı ve katil ordusu**. İşgalden önce İzmir Valisi olan Nurettin Paşa'nın, bölgede işgali kolaylaştırmak, mütarekenin 7. Maddesini işlerliğini kazanmak için

olay çıkartan, Rum ve Ermeni işbirlikçilere göz açtırmaması suçunu artırmış olabilir mi?

Belki Nurettin Paşa gibi agresif, katı kuralları olan bir subayı suçlamakla başlayarak, millî mücadele komutanlarının meşrutiyetini tartışılır hale getirmek mi amaç?

Ayşe Hür'ün temsil ettiği zihniyetinin sorgulamak istediği, aslında "Yangın ve Nedenleri" mi? Yoksa İzmir işgaline son veren ve bugünkü Cumhuriyeti kuran zihniyeti mi tartışmak? Yazısının sonunda, amaçladığı sonucun işaretlerini veriyor:

• *"Tarihimizin bazı sayfaları hakkında konuşmanın âdeta bir tabu haline getirilmesi,*

• *Cumhuriyet tarihinin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve zihinsel açıdan analize tabi tutulmasına,*

• *Nurettin Paşaları doğuran zihniyeti analiz etmemiz,*

• *1910'lardan beri 'dahili düşmanlar' olarak görülen gayrimüslimlere karşı yöneltilen sistematik sürgün, imha ve sermaye transferi politikalarını irdelememiz."*

Kısacası, "**varlığımızı sorgulamanız**" gerektiğini vurgulıyor. Bizi, biz yapan tüm değerlerleri ve ilkeleri, merdivenlere serilen işgal ordusuna ait bayrağı **"bir milletin timsali, ayaklar altına alınamaz"** diyerek kaldırtan bir liderin, sistematik bir şekilde gayrimüslimleri katlettirdiğini düşünmemizi... Bütün bu değerlendirmeleri beşinci bölümde kapsamlı bir şekilde ele alacağız.

ALTINCI BÖLÜM

TARİHİ GERÇEKLER: BELGE VE TANIKLARLA "İZMİR YANGINI"

Beşinci bölümde, tüm temel iddiaları "**noktasına, virgülüne" dokunmadan,** iddia edildiği şekilde verilmiştir. Çünkü bu iddialar tam olarak ortaya konulmaz ise, içlerindeki çelişkileri ve tutarsızlıkları, düşmanlıkları, kini, nefreti kısacası amacın, gerçeği ortaya koymak değil de uydurma bir gerçek yaratarak, bir milletin haklı davasını karalanması önlenemez.

Bu iddia ve ithamların altında yatan temel neden; "**Türklerin Anadolu'daki gayrimüslimlerin kökünü kazımak için, İzmir kıyılarına kadar sürdükleri Yunan, Rum ve Ermenilerin gemilerle kaçamayanlarını yakarak yok etmek, malını mülkünü yağmalamak**". Kısaca, "Orta Asya'nın barbar kavimleri olan biz Türklerin" bütün bunları yaptığımıza inandırmak, zor olmasa gerek.

Türklerin suçlu ve sorumlu olmadığını vurgulayan iki önemli kaynak vardır. Bunlar;

• İlki, dönemin İzmir İtfaiye Şefi **Mösyö** *Grescovich*"**in** (Sırp asıllı Avusturya vatandaşıdır) resmî raporu. (Tam metnin orjinali ve Türkçeleştirilmiş hali kitapta mevcuttur)

• İkincisi de yangın esnasında İzmir'de bulunan Amerikalı mühendis Mark Prentiss'in ABD'ye döndükten sonra yangın nedeniyle Türklerin suçlandığına müşahede etmesi üzerine yayınladığı kapsamlı bir rapor da aynı yönde ilave bilgiler getirmektedir. Prentiss, bu raporunu dönemin ABD Türkiye Yüksek Komiseri (büyükelçisi) olan Amiral **Mark Lambert Bristol'a**, tarihi belge oluşturması amacıyla, göndermiştir ve rapor ABD Kongre Kütüphanesi'nde "Bristol Papers" şeklinde tanımlanan ve tarih araştırmacıları açısından büyük önemi olan 33 bin belgenin arasında yer almaktadır.

Ermeni kaynakları, aynı Mark Prentiss'in New York Times gazetesinin serbest muhabiri sıfatıyla, yangının sıcaklığı sürerken gazetesine gönderdiği bir telgrafa dayandırılarak 18 Eylül 1922 günü, bu gazetede manşetten yayınlanmış olan ve Türkleri suçlayan bir makaleye atıfta bulunmaktadır.[128] Hovsepyan'a göre, Prentiss sonradan Amiral Bristol'ün baskısı altında suçlamalarını Ermenilere yöneltmiştir. Yangını izleyen günlerde, genel olarak, İngiliz, Fransız ve İtalyan basını yangın hakkında temkinli habercilik anlayışı izlemiş ve peşin hükümler yürütmemiştir. Bir kısım ABD basını ise yangının sorumlularını belirlemenin henüz pratik açıdan imkânsız olduğu en erken aşamalarda dahi, doğrudan Türkleri suçlu konumuna yerleştiren haberler yayınlamışlardır.

Türklerin, kendi ülkelerinin en kıymetli şehirlerinden birini (İzmir) nispeten pürüzsüz bir şekilde geri aldıktan dört gün sonra neden yakmak isteyecekleri önemli bir soru işareti oluşturmaktadır. Sonra bilinmektedir ki Yunanlılar, Balkan Savaşı sonunda 1912'de ellerine geçirdikleri **Selanik şehrindeki nüfusun büyük çoğunluğu ve şehrin içindeki binaların çoğu Türklerin elinde bulunmak-**

[128] Türkiye konulu New York Times haberlerinin kısa bir listesini içeren bir Yunan propaganda sitesidir.

ta idi; fakat 1917'de çıkan (veya çıkartılan) bir büyük yangın, şehrin Türk bölgesini neredeyse tamamen yok etmiştir.

18 Ağustos 1917 tarihinde **Selanik'te büyük bir yangın** çıktı. 32 saat içerisinde yangın 1.000.000 metrekarelik bir alanda 9.500 ev yandı. 70.000 insan evsiz kaldı. Balkanların en önemli kentlerinden biri olan Selanik'te ekonomik ve ticari fonksiyonlar durma noktasına geldi.

Yangın, 18 Ağustos 1917 Cumartesi günü öğle saatlerinde, sığınmacı olarak 3 bölge Mevlevihane ile Yukarı Şehir arasında yer alan küçük bir evin mutfağında çıktı. Evin bitişiğinde bir saman deposu olduğundan yangın, kısa zamanda oraya sıçradı. Su eksikliği ve etraftaki komşuların yangına ilgisizliği yüzünden yangın, yakındaki evlere yayıldı ve kuvvetli rüzgâr nedeniyle kısa sürede çok büyük alanları etkilemeye başladı. Ateşler, Hükümet Konağına kadar ilerledi, Hükümet konağı herkesin yardım etmesi sayesinde kurtarıldı. Rüzgârın şiddetlenmesiyle yangın, kent merkezine kadar uzandı. Bütün gece devam eden yangın, şafak sökerken yani 19 Ağustos Pazar günü, iki koldan tüm alışveriş merkezleri ve saat 12 olmadan Ayasofya mahallesine kadar ulaştı.

19 Ağustos Pazar gecesi yangın, genişleyerek devam etti. Yangını söndürmede ekipmanları eğitimsiz itfaiye teşkilatı yetersiz kaldı. Müttefik kuvvetler şehrin eteklerindeki kamplarının güvenliklerini sağlamak için önlemler almaya çalıştılar. Hükümet Konağı yakınındaki Fransızlara ait bir silah deposundaki dinamitler patlamaya başladı. Ertesi sabah iki İngiliz yangın pompası, Beyaz Kule yakınında yangına müdahale etmeye başladı. Gümrük binası, Fransız askerleri tarafından kurtarıldı. Mallarını kurtarmak için evlerine ve işyerlerine girmek isteyenler müttefik askerleri tarafından engellendi fakat dükkânların ve evlerin yağmalanması önlenemedi. İki Fransız askerî, çalıntı mücevherleri satmak isterken tutuklandı. İngiliz askerleri, yangın felaketzedelerine çok yardım ettiler. Askerî

kamyonlarla, yangın kurbanları güvenli mülteci bölgelerine götürüldü. "İncelendiğinde de 'Salonique' isimli Fransızca dergiye göre 18-19 Ağustos 1917 yangınından 50 bin Yahudi, 12.500 Müslüman ve 10 bin Ortodoks olmak üzere toplam 72.500 kişi etkilenmişti. Yangından hemen sonra Yunan makamları 800 aileye 100 baraka yaptı. İngilizler 300 aile için bir kamp kurdu. Fransız makamları 7 bin evsiz için 1.300 çadır ve üç kamp inşa etti. Fransız Bayanlar Birliği'nin girişimiyle, 100 aileden oluşan 5 bin kişi trenlerle ücretsiz olarak Atina, Volos ve Yenişehir'e yerleştirildi. Yunan makamları, dağıtım merkezlerinde 30 bin kişiye ücretsiz ekmek dağıttı. ABD, İngiliz ve Fransız Kızılhaç örgütleri, gıda dağımı yapmaya başladı. Yangın sonrası çok sayıdaki Yahudi, her şeylerini yitirdiklerinden Batı ülkelerine göç ettiler. Özellikle Fransa ve Filistin'e yerleştiler. 1917 yangını Selanik'in yüzde 32'sini yok etmiştir. Yangın sonrası 120 hektarlık alanda yeni imar planı uygulamaya konuldu. Bu yangın sonucunda 500 milyon Franklık hasar meydana gelmişti. Şehrin haritada görüldüğü gibi bilhassa Vardar caddesiyle Rıhtım arasındaki bölge tamamen yanmıştı. Şehrin Yahudi bankaları, büyük dükkânları, otelleri, gazinoları hep bu bölgede bulunmaktaydı. Yangın felaketinde yanan binalar arasında Hotel "Splendid", Hotel Olympes, "Pate Sineması, Posta Telgraf Şirketi Binası, Su ve Gaz Şirketleri Binası, Osmanlı Bankası, Ulusal Bank, Atina Bankası, St Demetrios ve diğer iki Ortodoks Kilisesi, Saatli Cami ve diğer onbir Cami, 33 Sinagog ve 4.096 mağaza yer alıyordu. [129]

Demek ki Yunanlar, Türkleri, Türk şehirlerinin ortasından söküp atmakta deneyimlilerdir. Bu deneyimlerini, Yunan Ordusu Batı Anadolu'dan çekilmesinde de daha ufak Türk şehirlerinde de uygulamışlardır. Yunan Ordusunun Batı Anadolu'da geri çekilirken sebebiyet verdiği yıkıma ve İzmir'de de, Rum ve Ermeni nüfus açı-

[129] BAKİ SARISAKAL1917 BÜYÜK SELANİK YANGINI, http://www.bakisarisakal.com/

sından, limanda onlarca yabancı (İngiliz, Fransız, İtalyan, ABD) savaş gemisinin varlığına dayalı bir uluslararası müdahale beklentisine dikkat çekilebilir.

ABD İstanbul Konsolos Yardımcısı James Loder Park, Yunan Ordusu tarafından yıkıma uğratılmış bölgeyi savaştan kısa bir süre sonra bizzat gezmiş ve ABD Dışişleri Bakanı'na şu resmî yazıyı göndermiştir: [130]

"Manisa... Neredeyse tamamen yanmıştı... 10.300 ev, 15 çami, 2 hamam, 2.278 dükkan, 19 otel, 26 konak yangın tarafından silindi... Kasaba (günümüze Turgutlu) 40.000 nüfuslu bir Müslüman bir şehri idi. 3.000 Gayrimüslüm yaşıyordu. Burada 1.000 Türk atış edilerek öldürülmüş ya da yankılmıştı. 37.000 Türk`den sadece 6.000 şehirde kalmıştı. Şehiri oluşturan 2.000 binadan, sadece 200 ayakta kalmıştı. Şehir, sistematik olarak Yunan askerleri tarafından tahrip edilmişti. Yunan Askerîne Rum ve Ermeni sivillerden bir dizi yardım bulmuşlardı. Gazyağı ve benzin, serbestçe yıkımı daha hızlı kesin ve eksiksiz yapmak için kullanılmıştı. Binaları şehirlerde ki yıkım yüzdeleri; Manisa yüzde 90, Kasaba (Turgutlu) yüzde 90, Alaşehir yüzde 70, Salihli yüzde 65. Bu şehirlerde ki yangın, plansız ya da tesadüf değildi. Yangınlar Yunan askerleri tarafından iyi planlanmış ve düzenlenmişti. Şehirlerde ki, fiziksel şiddetin çoğu kasıtlı ve sebepsiz yapıldığına dair pek çok örneği vardı."

İzmir Özel Amerikan Koleji'ni günümüzde sürdürdüğü köklü eğitim kurumu kimliğine kavuşturan kişi olarak bilinen ve Cumhuriyet dönemi de dahil, çok uzun yıllar Türkiye'de kalmış, eğitimci

---

[130] ABD İstanbul Konsolos Yardımcısı James Loder Park " US archives US767.68116/34, İzmir, 11 Nisan 1923.

ve siyaset dışı bir kişilik olan Alexander Mac Lachlan, görgü tanığı sıfatıyla şu açıklamaları yapmıştır:[131]

"Yunanların Mayıs 1919'da Türkleri katlettiği gibi, Türkler Yunanları katletmediler. Yaptıkları en kötü şey, Yunanların zamanında Türk askerlerini "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlamış olmalarına mukabelen, esir aldıkları Yunan askerlerini "Yaşasın, Mustafa Kemal" diye bağırtmak oldu. Türk askerleri şehirde asayişin tam olarak temin edilemediği ilk saatlerde Kolej'i korudular, bir Türk süvarisi başıbozukların eline düşen MacLachlan'ı dayaktan kurtardı. Türklerin kontrol altına almak için bütün çabayı gösterdikleri 3 günlük yangın boyunca, Yunan ve Ermeni mahallerinde geniş bir alan tahrip oldu ve iki yüz bin kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı. Yangında, Amerikan Kız Koleji de yandı. MacLachlan'ın yangının kökenleri hakkında yaptığı araştırma, Türk üniformaları giymiş Ermeni teröristlerin şehri ateşe verdiği sonucunu ortaya koydu. Teröristler, Batı ülkelerinin bir müdahalesini sağlamayı denemişlerdi."

İzmir kurtarıldıktan sonra kentte çıkartılan, büyük felaket olarak nitelenen "İzmir Yangını", İngiltere ve 15 Mayıs 1919'da Bağlaşık Devletlerin bir kılıcı olarak İzmir'e çıkan ve üç buçuk yıllık Anadolu Macerasından sonra İngiliz kılıcı haline dönüşen Yunanistan tarafından, Türkler aleyhine kullanılmak istenilen önemli bir argüman olarak ortaya atılmış; ancak o dönemde bunda başarılı olunamamıştı.[132]

Zaten Fransız kaynakları da Türkleri, İzmir'i yakmakta suçlayan bütün haberlerin Atina üzerinden Londra'ya gelip yayınlandığını ortaya koymaktadır.

---

[131] Bu açıklama 25 Eylül 1922 günü, İngiliz The Times gazetesinde yayınlanmıştır.
[132] ARSLAN, a.g.e., s.451

Türk Ordusu, 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'e girdikten sonra; Yunanların son askerleri 16 Eylül'de Çeşme'den çekilmiş ve Anadolu'da yenilginin kesinliği anlaşılınca Atina, yeni savaş planları tasarlamıştı. Popüler Tarih dergisinin Eylül 2003 sayısında, "Batı basınındaki haber ve yorumlarla İzmir Yangını'nın ardındaki gerçeği" inceleyen Orhan Koloğlu, Türk orduları, Yunan işgali altındaki İzmir'e girdiğinde, dünya basınının yakın çevreye yayılmış olan bütün muhabirlerinin, İzmir'de bulunduğunu belirtiyor. Bunlar arasında yer alan Fransız Paul Taponnier anılarında, "Büyük bir facia idi İzmir yangını. Türklerin ele geçirdikleri şehri yakmalarının akla yakın tarafı yoktu. Fakat İzmir'i kim yakmıştı? Ya kendi kendine yanmış ya da şehri kendilerinden sonra, artık bir başkasına yar etmemenin kararına varmış olanlar kıvılcımı çakmışlardı..." diye yazmıştı.

Fransız Basını: Le Figaro gazetesinin, 20 Eylül 1922 tarihli sayısında, İzmir Limanı'ndaki Fransız savaş gemisinin subaylarından birinin tuttuğu notlar yayımlanmıştı. Bu notların 5 Eylül tarihlisinde, **"Yunanlılar çekilirken Uşak şehrini sistemli bir şekilde yaktılar. Hiçbir gereği olmadan yakılan Türk köyleri az değil. Ayrıca Yunan komutanlığı, sayıları yüksek firarilerin yangın ve talan yapmaması için de hiçbir önlem almıyor" deniliyordu. Koloğlu'nun araştırmasında notlar, özetle şöyle aktarılıyor:**[133]

"7 Eylül: Türk Ordusunun hızlı ilerleyişi Manisa'yı tahripten kurtardı ama dün, Burnabat tarafından alevler yükseldi.

9 Eylül: Dün gece trenle İzmir'e gelen **300 Yunan askerî şehri yakmak** ve **tahrip tehdidinde bulundu.** Demiryolu atölyelerini koruyan Fransız birlikleri gardan çıkmalarını engelledi ve onları Urla'ya yöneltti... Bugün saat 10.30'da Türk süvarileri İzmir'e girdi.

---

[133] KOLOĞLU, Orhan, "İzmir nasıl yakıldı?", Popüler Tarih Dergisi, Eylül 2003

Böylesine uzun bir seferden sonra şaşırtıcı derecede sakin ve dürüsttüler. Paşa, her türlü talan ve yangını önleme sözü verdi..."

Le Figaro'nun 5 Eylül tarihli sayısında yer alan notta, Yunan Başkomutanı Hatzianestis'in Fransız yetkililere, Türkleri İzmir önünde yeneceğinden söz ettiği de kaydediliyordu. Hatzianestis, henüz bozguna uğramamış askerleriyle, bir karşı saldırı tasarlıyor, buna göre hazırlıklar yapıyordu. Yunan Hükümeti de Mudanya'ya ulaşan birliklerini Trakya'ya aktarıyor, 1923 sınıfını silah altına çağırıyor ve Yunanistan'dan yine Trakya'ya birlikler sevk ediyordu. **Yunanistan'da ise "İyonya kaybedilse de Trakya'nın bırakılamayacağı" belirtiliyordu.** [134]

Yangın haberiyle birlikte, İngiliz ve Amerikan basın organları Türk aleyhtarı kampanyaya giriştiler. New York Times 15 Eylül'de, **"Türkler şehri intikam için yaktı" derken Fransız basınında ise başından itibaren aksi tez yer alıyordu: Le Temps gazetesi 13 Eylül'de, "Yunanlar, çekilirken şehri yaktı ve halkı katletti" diye yazıyor**, Le Figaro da 20 Eylül tarihli başyazısında, "Yangın, Ermeni mahallesinden başladı, çekilen Yunan askerî disiplinini kaybetmişti, yangının kökeni konusundaki iddiaları şüphe ile karşılamak gereklidir" yorumunu yapıyordu. Aynı tarihli gazetede, İzmir'deki Fransız Konsolosluğu'ndan ve Fransız amiralinden alınan bilgilere göre yazılmış haberde de olayın sorumlusunun Yunanlar olduğu kaydediliyor ve bu haber, ilginç ayrıntılar içeriyordu:

"Yangın konusunda Fransız Hükümeti'ne ulaşan bilgilerden hiçbiri, bu felaketin sorumluluğunu Türklere yüklemiyor. Rodos'tan gelen bir telgrafta da İzmir'den gelmiş sayısız sığınmacılardan hiçbirinin yangını Türklere mal etmediği kaydediliyor. Pek çok tanığa göre suç, yangın çıkarmakla görevli bir askerî birlik oluşturan Yunan askerî otoritelerine aittir. Bu sığınmacılardan bazıları, Türk-

[134] http://site.mynet.com/ayhanozkan/yangin.htm

lerin çekilirken içindeki hiçbir Rum'a dokunmamış oldukları, **Eskişehir'in de hiçbir askerî ihtiyaç olmadığı halde, tahliye sırasında Yunanlarca sistematik şekilde yakıldığını belirtiyor".**

İtalyan basını, Türklere hak veren bir çizgi izlemişti. Corriere Della Sera, 14 Eylül tarihli nüshasındaki "Türk İzmir'in İlk Günleri" başlıklı yazısında, 'Yunanların ülke içindeki katliamına Türklerin aynen karşılık vermemiş olmasını' övüyor ve disiplinin mükemmelliğini belirtiyordu.

Orhan Koloğlu, "en ilginç yorumların İngiliz basınından geldiğini" belirtiyor: "Gazetelerin büyük çoğunluğu, 'Türkler yaptı' demeye hazırdı; ancak başlangıcından itibaren, hem bu tür haberlerin altında kimi hesaplar yattığından şüphelenenler hem de artık Lloyd George'un hükümet politikasına güvenmeyenler vardı." **Times muhabiri, 13 Eylül'de** İstanbul'dan bildirdiği haberde, **"Yunanlar yaktı"** diyordu. 17 Eylül'de ise Daily Mail'in İzmir muhabiri, **"Fransız amiralinin araştırması, yangını Türklerin çıkarmadığını gösterdi"** haberini gazetesine ulaştırıyordu. Koloğlu, yangınla aynı anda başlatılan "Türkler yaptı" kampanyasına peşin kararlılar dışında, Batı basınında inananların pek az olduğunu kaydediyor: "19 Eylül tarihli New York Times bile, Paris'ten aldığı bir habere sayfalarında yer vermeyi gerekli görmüştü: "Fransız kaynakları, İzmir'i yakmakla Türkleri suçlayan bütün haberlerin, Atina üzerinden Londra'ya gelip yayıldığını ortaya koydular."

Yunan Ordusunun Geri Çekilmesi ve Takip Harekâtını Geciktirme Faaliyetleri:

Yunan Ordusu, 26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Türk taarruzlarını durdurmadığı gibi, her geçen gün şiddetini artırarak Batıya doğru gelişmesine engele olamıyordu. Şaşkın, hazırlıksız ve panik halindeki Yunan askerleri, kırılan dirençleri, bozulan moralleri, açlık, yorgunluk ve uykusuzluk içinde geri çekiliyorlardı.

Yunan karargâhı, yenilginin ve hatta bozgunun etkilerini azaltmak, çekilmeyi Türk taarruzlarının baskısının en az olduğu ortamda düzenli olarak yapabilmenin yollarını arıyorlardı.

26 Ağustos'tan itibaren cephede yer alan dramatik olayların tümü İzmir'deki nüfus tarafından öğrenilmişti. Genel karargâh, Yüksek Komiserlik dahil kimseye bilgi vermemişti. 1 Eylül sabahı sefer ordusu karargâhında olduğu gibi Yüksek Komiserliğin de arşivde bulunan evrakını paketlemeye başlaması, halkın arasında huzursuzluğu had safhaya taşımıştı. Hükümet emirlerine atfen Yüksek Komiser, hükümet mensuplarına ve jandarmaya hazır olmaları emrini verdi. Bunun üzerine bütün Hıristiyan cemaat mensupları paniğe kapılarak, deniz kıyılarına doğru istasyonlara yığılmaya başladılar. Trenlerde yer bulamayanlar yaya olarak İzmir istikametine doğru yollara düştüler.[135]

5 Eylül akşamı A Ordusunu takviye amacıyla Trakya'dan asker getiren vapurlar İzmir Limanı'na vardıklarında, binlerce kişinin gemilere binip kaçmak fırsatını arayanlar ile dolu görünce, şikâyet etmeye ve geri Trakya'ya götürülmelerini istediler. İzmir rıhtımı baştanbaşa insan ve valiz doluydu.[136]

Başkomutan Bulemanakos, karargâhını limanda demirlemiş bulunan bir Yunan gemisine taşıdı. Alt kademelerdeki bütün memurlar iki gemiye hareket ettiler. 8 Eylül sabahı ise Yunan idaresinin yüksek kademeli memurları da gemilere bindirildiler. O gün öğleden itibaren jandarmanın da toplanıp gemilere bindirilmesine başlanmasıyla şehir kendi kaderine terk edildi. [137]

İzmir'e gelen Yunan A Ordusu Karargâhı, kendisini limanda bekleyen gemilere zor atmıştı. Ancak Yunan Genel Karargâhını endişelendiren daha büyük bir sorun vardı. Bu sorun, 3 yıl önce zafe-

[135] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, a.g.e, S.887
[136] a.g.e.,887
[137] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, a.g.e, S.889

re naralarıyla geldiği "**Tanrının Kutsadığı" bu bereketli topraklarda yaşayan soydaşların ve peşlerinden gelen Yunanların limanlardaki, yollardaki çaresizlikleri değildi. Durdurulamayan Türk Ordusunu, önce Trakya'ya sonra da Atina'ya uzanan yolculuğuna engel olabilmekti.**

Yunan Ordusu panik içindeydi. **Eski Yunan Genel Kurmay Başkanı Victor Dusmanis**[138], Yunan Ordusunun Anadolu Seferlerinde; Yunan Ordusundaki siyasi kamplaşmanın felaketi hazırlayan bir nedeni olarak görüyordu. Subaylar arasında Kralcılar ve Venizelistler arasında yıllarca süren siyasi çatışma, harekâtın her alanında kendisini hissettiriyordu.

Dusmanis'e göre felaketin diğer bir sebebi de ordudaki disiplin yokluğu idi. "Disiplin, yaramazlık yapan askerlere ceza vermek anlamına gelmez. Ya da ordu içinde gündelik hayatta askerî şahıslar tarafından disipline aykırı hareketlerin bastırılması değildir. Disiplin, arzu ve iradenin hatta düşüncenin dahi kontrol altına alınmasıdır. Bu kontrol ve itaat bir şahsın arzu ve düşüncesine değildir; rejimin ve devlete direktif veren halkın arzu ve düşüncesine itaattir."Dusmanis, ordu içi disiplinin, siyasi düşünce ve ayrılılardan etkilenerek, komutanların kişisel arzu ve isteklerine göre uygulandığını, milletin beklentilerinin göz ardı edildiğini, dolayısıyla ordu içinde itaatsizliğin arttığını söylüyordu.

Eylül ayının başında, Yunan Ordusu çöküntü içinde geriye doğru kaçabildiği hızda kaçıyordu. Subaylar, askerlere komuta edemez durumdaydı. İtaatsizlik, her kademede kendini gösteriyordu.

Artık **'Küçük Asya' hayalinden uyanılmıştı**. Gerçek dünya ise farklıydı. Anadolu'da Türk Ordusu'nun önünden kaçan askerler,

---

[138] Emekli Korgeneral Victor Dusmanis, "Küçük Asya Harekâtının İçyüzü (PYRSOS Yayınları, Atina 1928

ordu içinde de disiplinsizliği artırmıştı. Çoğu kontrolden çıkmış; yağma, tecavüz, hırsızlık dahi her türlü kargaşayı çıkartıyorlardı.

Türk Ordusunun asıl kuvvetlerinin diğer kolu Bursa üzerinden Trakya'ya yönelmişti. Trakya'da ikinci tehlike, Bulgarlardı. Zayıflayan, dökülen Yunan askerleri Anadolu'dan gelen Türk akınlarını, Kuzeyden gelebilecek Bulgar taarruzlarına ne kadar direnebilecekti? Anadolu'dan firar eden askerler, adalarda ve ana karada otorite boşluğundan istifade ile her türlü yağma ve tecavüzlere başlamışlardı.

Yunanistan'da Protopaptakis Hükümeti istifa etmiş, yerine Kral tarafından görevlendirilen Kaloyeropulos'a görev verilmiş, ancak o da bu görevi iade etmişti. Bunun üzerine Triandafillakos davet edilerek, hükümet görevi verildi.[139]

Türk Ordusunun anfibi kabiliyeti olmadığından, **en büyük tehlike Trakya** idi. Yeni Yunan Hükümeti ve Genelkurmayı "Trakya'yı kurtarmak için her türlü gayreti "[140] gösteriyordu.

Yunan Ordusunun temel savunma taktiklerinden biri de, "**Türk Ordusunun dikkatini başka yöne çekerek" çekilmesini örtmekti**. Bu taktik, bugün bile askerî harekâtlarda kullanılan "çekilmeyi örtme" tekniği olarak uygulanır. Düşmanın ezici baskısından korunmak, bozulan/dağılan birliklerin yoğun ateş altından uzaklaştırarak yeniden tertipleme, düşmanın dikkatini başka yöne çekerek gücünü zayıflatmak için gerektiğinde uygulanır. Yunan Ordusunda 30 Ağustos'ta başlayan çözülme öyle şiddetli olmuştu ki Yunan askerleri nefes alacak bir saniye bile bulamamışlardı.

Yunan askerî, kurtuluşu geçtikleri köy, kasaba ve şehirleri yakarak, Türk askerleri ile arasında büyük bir "**yangın engeli**" bırakarak kaçmaya başladı. Bu, canlarını kurtarmak için tek çözümdü.

---

[139] Emekli Korgeneral Victor Dusmanis, a.g.e., s-261
[140] Emekli Korgeneral Victor Dusmanis, a.g.e., s-266

Şevket Süreyya Aydemir şöyle demektedir; "Kılıç artığı bu ordu ve yabanileşen göç kafileleri, her geçtikleri yerlerde Türk halkının kanını oluk oluk derelere akıtıyorlardı. Köyler, kasabalar, şehirler ateşe veriliyor; Batı Anadolu yanıyordu."[141]

Falih Rıfkı Atay, o günleri şöyle anlatmaktadır;

"7 Eylül gecesi Manisa'nın yandığını üzüntü ile uzaktan gördük ve 8 Eylül günü, oraya vardığımızda yangından dağlara kaçan Manisa halkı, takım takım dağlardan inip küller arasında bizi kucaklamaya başladılar. Manisalılara mümkün olan yardım yapıldı."[142]

Yunan Korgeneral bu tespitini yinelemektedir;

"Küçük Asya'nın, Yunan Ordusu tarafından tahliyesinden sonra, Türkler kendi memleketinde serbest kalmıştı. Hatta o derece serbestti ki toparlanmaya ve Avrupa'ya geçmeye niyetliydiler. Avrupa'da onun başkenti (İstanbul) bulunuyordu. Bu şehir, müttefiklerin bilhassa İngilizlerin himayesinde idi. Böylelikle bizim cebri ve hissiz bir şekilde oradan çekilmemizden sonra Yunanistan, yalnız Küçük Asya'da değil fakat Avrupa'da da tehlikeye maruz kaldı. Çünkü Kemal'in ordusu hayli kuvvetli ve birçok vasıtalara sahipti. Bulgarlar tarafından yardım görüyordu ve belki de Ruslar tarafından. Kuvvetlerinin hatta ufak bir kısmını dahi olsa kısmen oraya geçirerek Trakya'da bizi taciz etmesi mümkün olabilecekti. O halde bizim birinci vazifemiz, Batı ve Doğu Trakya'ya, Türk Ordusunun ve Bulgar çetelerinin girmesine mani olmaktı."[143]

---

[141] AYDEMİR, a.g.e s.493

[142] Fahrettin ALTAY, "10 Yıl Savaş ve Sonrası", Eylem Yayınları, Ankara, Nisan 2008, s. 347

[143] Emekli Korgeneral Victor Dusmanis, a.g.e., s-267

Yunan genel karargâhı, felaketin boyutlarını en aza indirebilmek için 'her türlü' aracı ve taktiği uygulamaya koymuştu. **Sonuçları ne olursa olsun Türkler, Batı Trakya ve ötesine geçmemeliydi.**

1821 Mora İsyanı'ndan sonra her türlü entrikalarla ve dış yardımla topraklarını % 300 genişletmiş, Anadolu'nun ortasına kadar gelmişlerdi. Şimdiki korku, 1897'de Türk Ordusunun, Atina'nın 50 km kuzeyine kadar gelmesi kâbusunu tekrar yaşayabilme ihtimaliydi. O dönemde de hükümet düşmüş, yeni hükümet; İngiliz, Fransız ve Ruslardan aldıkları destekle kaybettikleri savaştan politik olarak kazançlı çıkmışlardı.

Bugün yaşananlar, dünden farklıydı artık. Karşılarında Avrupalıların tepkilerinden çekinen bir Hükümet yoktu. Gücünün ve sınırlarının farkında olan bir lider ve ordusu vardı. Bu ordu, hiçbir Batılı baskıya boyun eğecek gibi görünmüyordu. Durması ve durdurulması ancak kendi isteği ile ya da çok büyük bir engelle karşılaşması durumunda olabilirdi.

Yunan Hükümetinin tek dileği, Türk Ordusunun gelebilecek son noktanın, Atina'nın kuzeyi değil, "**İzmir ve Mudanya**" olmasıydı. Bu nokta için her türlü önlem alınmalıydı, alındı da.

Mustafa Kemal, her vesileyle yayınladığı mesajlarda "**Trakya'yı kurtarmadıkça ordularımızın durdurulmasının imkânsız olduğunu**" ısrarla vurguluyordu[144]. Ancak yangın, Türk ordularını ilerleyişini durduramamıştı.

---

[144] M.K. Atatürk, Nutuk, Tarsus Belediyesi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2007, s.518

YEDİNCİ BÖLÜM

MÖSYÖ GRESCOVİCH,
İZMİR SİGORTALARI VE İTFAİYESİ KOMUTANI
"İZMİR YANGINI HAKKINDA RAPORU"

(Raporun Orijinali Ek'tedir)[145]

Türklerin katliam yapmadığını bildiren The Los Angeles Times muhabiri John **Clayton, 11 Eylül 1922'de İzmir'den yazdığı habere**,

"Smyrna'yı saran korku dalgası şaşkınlığa dönüştü. Yerli halk, Türk işgalinden sonraki 48 saat içinde anladı ki, katliam yapılmayacak. ***1919'daki Yunan işgalinde, 4 binden fazla Müslüman'ın kesildiği*** *korku sahnelerini hatırlayan Hıristiyan nüfus, korunmak için yaygara koparıyordu"* diye başlıyor.

"**Türk Tarihi Kimin Kaynaklarına Dayandırılacak**" başlıklı incelemesinde, Horton ve Housepian'in "**önyargılarına**" dikkat çeken ABD'li akademisyen Heath Lowry, dönemin İzmir İtfaiye Şefi **Paul Grescovich'in** ifadelerinin görmezden gelinmesini eleştiriyor. Grescovich bu ifadelerde, Yunan askerleri ile kadın ve Türk askerî kılığına girmiş Ermenilerin yangın çıkarırken yakalandıklarını bildiriyor.[146]

---

[145] ATESE Arşiv Belgesi Dosya No.: 18/151
[146] Yasemin Çongar, Farklı Belgelerle İzmi 1922,

Belgelere seçici bakıldığında, İzmir yangınından Türkleri, Rumları ve Ermenileri sorumlu tutan farklı sonuçlara varılabileceğini kabul eden Lowry'e göre, gerçeğin ortaya çıkması ancak, döneme ilişkin Türk resmî arşivlerinin incelemeye açılmasıyla mümkün olabilecektir.[147]

ABD'li akademisyen Heath Lowry`nin açıklanmasını istediği, İzmir İtfaiyesi'nde 12 yıldan fazla (1910-1922) süre görev yapan Mösyö Grescovich Osmanlıca`dan tercüme edilen raporu şöyle:[148]

Son taarruz harekâtı başladığı zaman Yunan zabiti (subay) ve efradının (erleri) ağızlarında "İzmir'i Türklere bırakmaya mecbur kalacak olursak; yakacağız, yıkacağız" tabirleri çıkıyordu. 8 Eylül 1338 (1922) günü saat 6'da iki Yunan askerînin Hacı Üstan mahallesinde çavuş sokağında iki numaralı hanenin karşısında bulunan ve İngiliz tebaasından (uyruğu) olan 'Mösyö Folbure'un hanesi hizasına bir kötü kibriti ateşleyerek 'Mösyö Folbure'un hanesinin penceresinden içeriye attıklarını gördüm. Tabii kendimin selameti (iyiliği) için askere bir şey söyleyemedim. Fakat kibrit sönünceye kadar nezaret ettim ve hane sahibini telaşa düşürmemek için haber vermedim.

9 Eylül 1338 (1922) Cumartesi günü saat 2'de, Türk Ordusunun süvari kıtaları İzmir kasabasına girdikten sonra hiçbir vukuatın zuhur(meydana gelmedi) etmediğini gördüm.

10 Eylül 1338 (1922) Pazar günü İngiliz Bakan, vapurdan bir çavuş ve 8 İngiliz nefer ile yangın kulesine kadar geldiler. Kuleye çıktılar ve vapur ile kuleden flama ile muhabere ettiler. Muhabere, ertesi güne kadar devam etti.

11 Eylül 1338 (1922) tarihinde İngiliz Çavuş, elinde bir kâğıt ile bakakalmıştı. Gemi kumandanı

---

http://www.milliyet.com.tr/1997/10/05/

[147] Yasemin Çongar, Farklı Belgelerle İzmi 1922,
http://www.milliyet.com.tr/1997/10/05/

[148] Çeviri: Prof.Dr. Refik TURAN, Serhat ALTIKAYNAK, Gazi Üniversitesi

ile yapmış olduğu muhaberatta; "Bu akşam Karantina'daki Türk hastanesini yakacaklardır," dedi.

12 Eylül 1338 (1922) sabahı, Buca mahallesinde mukim (ikamet eden) itfaiye komisyonu katibi Mösyö Zakmesi, gece yarısı Buca'ya iki tren geldiğini ve bütün İngiliz ailelerin serian İzmir'e nakil ve gemiye erkap olunduklarını söyledi. Anladım ki İzmir'in başına tarifi gayr-i kabil büyük bir felaket gelecektir ve Yunan efradının söyledikleri çıkacaktır.

11, 12 Eylül 1338 (1922) tarihlerinde itfaiye efradı yangın kulesinde nöbet beklerken Ermeni Kilisesi'ne de ve diğer yüksek mevkilerde kiremitlerden Ermeni faaliyetlerini dürbünle gördüler ve bana söylediler. Aynı zamanda itfaiyeden birkaç nefer, Ermeni Kilisesi'nin çan kulesinden sabıken taht-ı karara (öncelikli yağma kararı) olan alınmış perüleli muharebeler olduğunu gördüler.

10, 12 Eylül 1338'e geçen üç gün zarfında Ermeni Mahallesinden Tepecik Mahallesine kadar çıkan yangınların adedi ve bu yangınlarda müşahede ettiğim ahval-i (gözlediğim durum) itfaiyenin 30 senelik istatistik cetvelinde görülmemiştir.

12 Eylül 1338, gece yarısından bir saat sonra Ermeni Mahallesinde yangın çıktı. Yangını haber verdiler. İtfaiye efradı yangına hareket ederken ve Rum hastanesini geçerken 120-150 kadar çoluk çocuk ve kadın sürüsü acı acı bağırıyorlardı. Ne bağırıyorsunuz, diye sordum: "Ermeniler bizi yaktılar, Sayes Hanı içerisinde oturuyoruz" dediler. Bunlar Rum, idiler. Hane mücavir (komşu) Ermeni hanesindeki duvardan Ermenilerin bir delik açtıklarını ve delikten çokça gaz dökerek evi ateşlediklerini söylediler. Bunları sabaha kadar çıkmaz sokak içerisinde muhafaza ettim ve sabahleyin devriyeye teslim ettim.

13 Eylül 1338 saat 10.30'da evvelden Ermeni mahallesinden ateş zuhur ettiği haberini verdiler; itfaiye ile birlikte giderken Ermeni Kilisesi'nden

50 metre mesafede, bir Ermeni hanesinin yandığını gördüm. Hanenin alt katında şiddetli ve sadmeli ateş çıkıyordu. Mecburi biraz geri gittim. O tarafa sirayet etmemesi için söndürmeye uğraşırken Ermeni Kilisesi'nde yangın olduğunu haber verdiler. Efrad ile kiliseye gittim. Kilisenin bahçe kapısına girmek imkân haricinde idi. Demir parmaklıklardan atladık ve hortumu geçirdik. Kilisenin binalarında ateş yok idi. Yalnız küçük bir bina civarında bahçedeki iki yüz kadar bağlı eşya balyası ve paçavralar bir yere toplanmış ve üzerinde iki yüz tüfenk ve kilitli cephane konmuş idi. Ateş de bunların arasından çıkıyor idi. Aynı zamanda ateş içerisinde devamlı infilak işitiliyor idi. Söndürmeye çalıştık.

Biz, kilisede iken Ermeni mahallesinde Basmahane karşısında yangın olduğunu haber verdiler; itfaiye efradı ile beraber koştum, bir Ermeni hanesinde ateş çıktığını gördüm. Ateşin itfasına çalışırken Soğukçeşme'de yangın olduğunu haber verdiler. İki itfaiye neferi ile gittim. Ateşi söndürdüm. Tekrar Basmahane'de yanan haneye gittim, ateşi içinde bir takım sürekli infilaklar vardı ve ateş gittikçe şiddet ediyordu. Bu esnada yine Ermeni Kilisesi'nin yandığını haber verdiler. Bir takım efradıyla gidip su ile söndürmeye çalışırken, 300 metre uzakta ve arka sokakta, dirsekte bir hanenin yandığını haber verdiler. Ateşleri söndürmeye uğraşırken etrafıma baktım ve bir haneden değil; Ermeni mahallesinin her yerinde ateş çıktığını ve herhalde 25 yerde yangın mevcut olduğunu gördüm. Biz, ateş içerisinde kaldık ve aynı zamanda her taraftan bana kurşun sıktılar ve ateş ile abluka olduğumuzu görünce bil-mecburiye daha geri çekilerek ve arkamızı ateş almayan mahallelere vererek ateşin daha gerilere sirayet etmemesi için uğraşıyorduk. Bu esnada, yangının daha gerilerden çıktığını ve bütün Ermeni mahallesinin yandığını haber verdiler. Aynı zamanda yangınlar

içinde devamlı infilak sadaları işitiyor idik. O zaman, bu ateşi su ile söndürmenin imkân haricinde olduğunu anladım ve derhal mevki kumandanı Kazım Paşa'ya gittim ve zayiatı anlattım ve herhalde mevad-ı infilakiyye ile sağlam ve yakın binaların hidemi ve Ermeni mahallelerinin abluka altına alınmasını istirham ettim. Mevki kumandanı bir çavuş .....(kelime satır sonu okunmuyor) sende otuz kadar istihkam efradı verdi ve kamyon ile yangın mahaline gittik. Daha geriden mücavir ve yanmayan Ayadimitri mahallesi hanelerinin hidemi için çalıştık. Mamafih, duvarların zayıf olması yüzünden dinamitler yalnız delik açıyor idi. Duvarlar hadım edile edile ateşlerin devam-ü kasiretinden hortumlar bozuldu ve yandı.

Tulumbalar gayr-i kabil istiamal hale geldiği halde, yine ateşin itfasına çalışırken Peştemalcibaşı'nda ateş çıktığını haber verdiler. Ateş, kasabanın her tarafını sardı. Rüzgâr devam etmesinden yangın gasp ediyordu. Ben ise mecburi olarak itfaiyenin malzeme-ü efradını ateş içerisinden çıkardım ve birkaç takım teşkil edip, ateş olmayan mahallelerden ve daha gerilerde iş yapmaya uğraştım.

Halbuki ben, bu işin kasten yapıldığına kanaatim dolayısıyla 11 Eylül 1338 tarihinde itfaiye komisyonu meclis reisi Mösyö Bon'a gittim ve vaktiyle Yunan zabitan ve efradının gevezelik ettiği hatırıma geldikçe, bunun hakiki bir tertip-ü kast olduğunu ve bütün İzmir kasabasını kül haline getirmeye karar verdiklerini ve bütün mevcudiyetlerini sarf-ü istiamal edeceklerine kanaat tamam hasıl olmuştur. Bu kanaatimi kendisine anlattım. Beni serbest bir ikametlerini ve İzmir'i bu büyük felaketten kurtarmak için malzeme, efrad-ü hayvanat ve ne lazım ise tedarik edilmesine istirham ettim. Mösyö Bon, itfaiye meclisini topladı. Ben, meclis huzurunda ve zayiatı tamamıyla anlattım. Meclis telifatımı aynen kabul ve bana motorlu tu-

lumbanın Gümrük karşısında daima intizarda kalmasını emretti. Ben ise makineyi denize atarlar ve makineyi elimizden kaybederiz ihtimaliyle bu teklifi kabul etmedim. İki gün zarfında ne mümkün ise İzmir'den tedarik ve icap eden teşkilatı ifa ettim ve bütün mevcudiyetimle İzmir'in yangından kurtulmasına gayret ettim. Mamafih (öyle olmakla beraber) yangının ikinci günü, yangını söndürmeye çalışılırken, bana dahi kurşun sıktılar. Atılan mermiler, bana değil; yangın tulumbalarına isabet edip, delik deşik ettikleri mariziyle iş bu rapor, bil-tanzim takdir kılınır.

İzmir Sigortaları
İtfaye Kumandanı Grescovich

İzmir yangını meselesi bundan 16 yıl önce Washington'a kadar uzanmış, Temsilciler Meclisi'nde Rum yanlısı 3 üye, "İzmir soykırımı"nı imzaya açmışlardı. Fark etmişsinizdir muhakkak, geçenlerde AB'den gelen "Pontus şartı" aynı noktaya göz kırpıyordu. [149]

Amaç, İzmir yangını üzerinden, Etyen Mahçupyan'ın deyişiyle Türkiye'nin "burnuna yeni bir halka" geçirmek.[150]

İzmir'i Türkler yakmıştı! Şöyle diyor yazısının son paragrafında Mahçupyan:

"Türkiye bugün bile hâlâ tarihi tarihçilere bırakma cesaretine sahip değil. Sadece Ermeni meselesinde değil, bütün yakın tarih açısından devletin koyduğu resmî anlayışı kıskançlıkla ko-

---

[149] Prof. Dr. Türkay ATAÖV'ün 12.09.2006'da ki makalesinden alıntılarla, Mösyö Grescovich'in raporu desteklenecektir.

[150] Etyen Mahçupyan, "Burnumuzdaki halka", Zaman, 11 Haziran 2006. Bu yazıdan bir ay kadar önce Emre Aköz de İzmir'i Türklerin yaktığını iddia eden bir yazı yazmıştı: Bkz. "İzmir'i kim yaktı?", Sabah, 3 Mayıs 2006.

ruyan bir anlayışımız var. Nihayet samimiyetin bizzat tarihsel olgular karşısında da gösterilmesi lazım..." [151]

1924 Aralık'ıdır ve Londra, Yüksek Adalet Mahkemesi'nde ilginç bir davaya tanıklık etmektedir. Davayı açan taraf, Amerikan Tütün Şirketi'ydi, davalı sandalyesinde ise Guardian Sigorta Şirketi oturuyordu. Tütün Şirketi, 1922 Eylül'ündeki İzmir yangınındaki zararının tazminini istiyordu. Sigorta ise yangının savaş halinin bir sonucu olduğunu belirterek ödeme yapmaktan kaçınıyordu. Tazmini istenen meblağ tam 600 bin doları buluyordu ya, emsal teşkil edeceği için sigorta şirketinden çıkacak toplam miktar 100 milyon dolara ulaşacaktı.

Meblağ büyük olunca mahkeme süreci de ilginç şahitlikler ve iddialara sahne olacak, böylece İzmir yangınının ilk hukukî hesaplaşması Londra'da yapılacaktı.

Taraflar çeşitli milletlerden şahitleri çağırır mahkemeye. **Chester Griswold adlı bir Amerikalı görevli, Türklerin şehrin etrafını kordon altına almasının, halkı eşkıyadan korumayı amaçladığını, İzmir'de yangından önce de, sonra da tek bir şiddet olayına şahit olmadığını aktarır.** Rene Guichet adlı Fransız demiryolu mühendisi şenlik amaçlı birkaç havai fişekten başka ateş görmediğini söyler. Tütün Şirketi Müdürü Mr. Archbell'in iş ortağı da dahil her milletten şahidin ağız birliği etmişcesine tek bir ateş gördükleri ve rüzgârın etkisiyle bunun kazara yayıldığı ifadesini vermeleri karşısında aklı karışan hâkim Justice Rowlatt "Hayatımda karşılaştığım en muğlak davalardan biri bu", diyerek isyan etmiştir.

Durum gerçekten de kafa karıştırıcıdır. Bir tarafta ayyuka çıkan "Türk mezalimi" iddiaları, öbür tarafta çelişkili beyanlar: Yunanlıların da, Ermenilerin de, Türklerin de çıkardığı söylenmektedir yangını. Peki hangisi doğrudur? Daha önemlisi, davada hangisine göre hüküm verilecektir?

---

[151] Mahçupyan, umarım bu raporu okur makalesinde yazdıklarından ismine uygun bir sıfat alarak Türk milletinden özür diler. (Yazarın Notu. M.KÖYLÜ)

Nihayet 19 Aralık'da hâkimin kararını sigorta şirketi lehine açıkladığı görülür. **Tütün Şirketi tek kuruş tazminat alamamıştır, çünkü yangında kastî bir eylem tespit edilememiş, savaş halinin yaşandığı sırada çıkan bir yangının kesin olarak kimin tarafından ve hangi maksatla çıkarıldığının tespit edilemeyeceği karara bağlanmıştır.**

1924 gibi canlı şahitlerin henüz yaşadığı bir yılda ve İngiltere gibi, Türkiye'deki işgalini henüz noktalamış bir emperyalist gücün ülkesinde bile yeterince kanıt bulunamadığı **İzmir yangınıyla ilgili olarak en azından İngiliz hakim kadar tarafları dinleyerek hüküm vermek, daha akla yatkın olacaktır.** [152]

Gerçekten de Toynbee, 1921'de Manchester Guardian gazetesinin muhabiri olarak Anadolu'ya gelmezden evvel "Türk düşmanı" Başbakan Gladstone'un, Türklerin yeryüzünden temizlenmesi gereken "rezil" bir millet olduğu tezini savunan biriydi. Ne var ki, ülkemize gelip de işgal altındaki Türklerin sesine kulak kabartınca tarihçimizde şafak atar. Nitekim Türkçeye Hatıralar: Tanıdıklarım **adıyla çevrilen kitabında,**[153] "İnsan bir şeylerin doğrusunu anlamak isterse sessiz kalan tarafın bakış açısını da göz önünde tutmalı", **diye yazacaktır haklı olarak**.

Toynbee Yunan işgalindeki Yalova'ya bir Kızılay heyeti eşliğinde gider ve gördükleri karşısında beyni alt üst olur. Manzara beklediğinin tam tersidir: Rumlar ve Ermeniler Türkleri katletmektedir. Gazetesine asıl Türklerin mazlum olduğunu ve öldürüldüğünü yazdıkça tepkiler yükselir. Artık Yunanlıların gözünde o bir haindir. **Gazetenin yayın yönetmeni Scott, "Yunan Ordusunun Türk**

---

[152] Taraflı davranmamak için bu davanın öyküsünü, İzmir yangınını Türklerin çıkardığını savunan, Marjorie Housepian'ın Smyrna 1922: The Destruction of a City (Londra 1972, Faber&Faber, s. 230 vd.) adlı kitabından aldım; yani 'aleyhimizdeki' bir kitaptan. ABD'deki Columbia Üniversitesi'nde bulunan Barnard College'da öğretim üyesi olan Bayan Housepian evlendikten sonra Dobkin soyadını almıştır.

[153] Arnold Toynbee, Hatıralar: Tanıdıklarım, Çeviren: Deniz Öktem, İstanbul 2005, Klasik Yayınları, s. 286.

toplumuna karşı işlediği canavarlıkları" anlattığı telgrafları yayınlamakla dürüstlüğünü ve cesaretini ortaya koyar ve Toynbee sayesinde İngiliz ve Amerikan kamuoyu Türklerin sesini kısık da olsa duyar. O tarihten itibaren Türk insanını İngiliz kamuoyuna anlatmak için elinden geleni yaptığını söyler.

İzmir'i Ermeniler mi yaktı?

Toynbee'nin dönüşümü şu bakımdan önemlidir: Bir olay hakkında hüküm verirken, tarafların seslerine eşit olarak kulak vermeye mecburuz. Yalnızca Yunan ve Ermeni iddialarını dikkate alarak, "Bunu zaten bütün dünya biliyor" deyip işin için sıyrılmak, kolaycılık olur. Aksi halde, Encyclopaedia Britannica'nın 1970 baskısında İzmir yangınıyla ilgili olarak "Yunanlıların kaçarken verdikleri savaş ziyanı (war damage)" ifadesinin kullanılmasını ya da Yunanlıların Türklere yaptıkları zulmü vurgulamasını nereye koyacağız? **Ya da Fransızların ünlü dergisi L'Illustration'un muhabiri G. Ercole'ün 13 Eylül 1922'de yazdıklarını:**[154]

> *"Fakat işte Ermeni mahallesinde iki yeni ve çok mühim duman yığını gözüktü. Vaziyet ciddileşiyor, çünkü rüzgâr hızını artırıyor ve alevleri Avrupalıların oturduğu Frenk mahallesine doğru itiyor. Orada da birkaç alev ışığı gözükmeye başladı. Alevler çatırdıyor ve fişekler patlıyor. Türk işgali altında kalmaktansa ölmeyi tercih eden Ermeniler, evlerini ateşlemişler ve Türk askerleriyle mücadeleye girişmişlerdi. Müthiş gürültülerle cephane depoları patlıyor."*

Fransız muhabirin sözünü ettiği patlama sesleri, İzmir İtfaiye Müdürü Paul **Grescovich'in** raporunda sözünü ettiği, Ermeni çetelerin çıkardığı yangından gelmektedir. Velhasıl yangın, çeteler ellerindeki silah ve mühimmatı millî kuvvetler baskın yapmadan imha

---

[154] Ercan Erksan, "İzmiri nasıl yaktılar, nasıl kaçtılar?...", Yeni Tarih Dünyası, Sayı: 3, 15 Ekim 1953, s. 118-122

etmeye çalışırken çıkmıştır. Kısacası, Ermeniler çıkarmıştır yangını, ancak Londra'daki hakimin de kararında belirttiği gibi bu kasıtlı çıkarılmış bir yangın değildir. Zaten İzmir'deki Amerikan Başkonsolosu Maynard Barnes da şehirdeki Amerikalıların çoğunun yangını Ermenilerin çıkardıklarına inandıklarını söylemiyor muydu?[155]

Keza Pelin Böke'nin yakınlarda çıkan bir araştırması, İzmir'deki yangını yaşamış Levantenlerin şehri Ermenilerin yaktığı konusunda birleşmektedir. Mesela 1914 doğumlu Ferdinando Stano, şunları söylemiştir araştırmacıya: [156]

"O gece yangın başladı Gazi Bulvarı'nda. Evde çoluk çocuk, annem, babam, amcalar hepsi vardı. Bir battaniye aldık, nerde yatacağız belli değil. İzmir'den Turan'a gitmek..!!?? Vesait yok, araba çalışmaz, hiçbir şey. Ermeniler birinciydi yangını çıkaran. Yunanlılar çarpışıyordu ara sırada. Türkler Eşrefpaşa'da, yukarıdaydılar.. Ermeniler Yunanlılarla birlik çarpışıyordu o zaman. Eee gördüler, Türkler başladılar inmeye Eşrefpaşa'dan İzmir'e doğru, yangına verdiler İzmir'i."

Ayrıca Pelin Böke, görüştüğü bütün Levantenlerin yangını Ermenilerin çıkardığını söylediğini ekliyor sözlerine.

---

[155] Kongre Kütüphanesi'ndeki yazışmalardan aktaran: Heath W. Lowry, "Turkish history: Or whose sources will it be based? A case study on the burning of İzmir", Osmanlı Araştırmaları, No: IX'dan ayrı baskı, İstanbul, 1989 s. 16

[156] Pelin Böke, "İzmir "felaketi"ne dair...", Hazırlayanlar: Arus Yumul ve Fahri Dikkaya, Avrupalı mı Levanten mi?, İstanbul 2006, Bağlam Yayınları, s. 148.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

YANGIN SONRASI GERÇEKLER

İngiliz gazeteci Price Ward, sahneyi şöyle anlatıyor:[157]

"Iron Duke, gemisinin güvertesinde dururken gözümün önünde üç kilometre uzunluğunda ateşten bir duvar var. Sanki yirmi ayrı yanardağdan alevler püskürüyor, kıvrılıp bükülerek otuz metre yüksekliğe ulaşıyor. Gökyüzünü örten bu ateş duvarının ardından Rum kilisesinin kuleleri, camilerin kubbeleri ve evlerin dörtgen düz çatıları siluet halinde seçiliyor. Bu aşırı parlak sarı, turuncu ve kızıl ateş kütlesinden yükselen kalın yağlı kara is ve duman, dolunayı bile kapatıyor. Deniz, koyu bakır kızılına bürünmüş ve en kötüsü de önlerinde derin sular, arakalarında gittikçe yaklaşan alevli ölümün arasında, daracık iskelenin üstüne yığılmış olan binlerce mültecinin sürekli bağrışları, kilometrelerce uzaktan bile duyulabilecek dehşet çığlıkları."

İzmir kıyılarında tam bir trajedi yaşanıyordu. Sahipsiz bırakılarak kaçan Yunan ve Müttefikler; korku, telaş ve panik içindeki mül-

---

[157] KASABA, Reşat, "Dünya, İmparatorluk ve Toplum", Kitap Yayınevi, s. 104

tecilerin yangınla körüklenen çaresizlikleri, kurtuluş sevincini yaşayan İzmir halkına bile bu sevinci tam olarak yaşatmıyordu.

Mösyö Grescovich'in raporundan da anlaşılacağı üzere yangın, öyle iddia edildiği gibi 13 Eylül 1922 günü öğleden sonra (Rüzgârın, imbata dönerek, Rum ve Ermeni mahallerini yakmasını sağlaması) çıkmadığı anlaşılmaktadır. Yunan kaynakları (12 Eylül'ün ilk saatlerinde, Ermeni Mahallesindeki Ermeni kulübü, ateşe verilen ilk bina oldu. Süratle ve bir saat zarfında aynı mahallede başka binalar da ateşe verildi ve rüzgârın yardımıyla kısa sürede yayılan ateş, şehrin büyük bir kısmını alevler içinde bırakmıştı)[158] da tıpkı Mösyö Grecovich gibi yangının 12 Eylül günü çıktığını ısrarla vurgulamalarına rağmen, rüzgâr faktörünü öne süren ve yangının Türkler tarafından planlandığını ispatlamaya çalışanlar için bu tarih, 13 Eylül öğleden sonradır.

Bu bölümde, bundan önce anlatılanları, iddiaları karşılaştırarak yangının çıkış nedeni ile yangınla elde edilmesi istenen sonuca ulaşmaya çalışarak, bu felaketin üzerindeki sis perdesini aramaya çalışılacaktır.

İzmir'in, Türk Ordusu tarafından kurtarılması sırasında, İzmir'de yaşayan Rum, Yunan ve Ermenilerle, onların destekçisi, akrabalığı veya sempatizanı olan ve bir türlü Majestelerinin ordusuna boyun eğmeyen Mustafa Kemal'e karşı nefret besleyen İngiliz ve Amerikalıların sözlü tarihine bakılırsa şehir, Türkler tarafından planlı olarak ateşe verilmiş ve içindeki masum Hıristiyan halk, acımasızca katledilmişti.

---

[158] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, HARP TARİH BAŞKANLIĞI, a.g.e, s.889

Yangının Türkler tarafından çıkartıldığını ispatlamaya çalışan, bu güne kadar birçok makale ve (tespit edebildiğim kadarıyla) biri, Türk yazar olmak üzere dört kitap yayımlanmıştır.[159]

Temel olarak yayınlanan bu kitapları yazan yazarların ortak özelliği, kaynak olarak kullandıkları dökümanların, **"basılmamış mektuplar ve günlüklerden oluşmasıdır"**[160]. Tamamı; kişisel gözlemlerle, o dönemin ruh hali içinde yazılmış, yanılma payı çok yüksek olan, üzerinde oynama yapılabilen 'belge' niteliği bile taşımayan sonradan üretilip üretilmediği belirsiz olan anılardan ibarettir.

"Öğretmenlerimiz ve kızları da normal asker üniforması içinde Türkleri gördüler. Bazı Türklerde subay üniforması vardı. Uçlarına bezler bağlı uzun sopaları tenekeye daldırıp, evlere taşıyorlardı. Evler, kısa sürede alevler içinde kalıyordu."[161] (Mesela, üzerinde her Türk üniforması olan, kesinlikle Türk olabilir mi?)

İzmir yangını ve doğurduğu sonuçlara sırayla baktığımızda, iddiaların altında yatan nedenler ve sonuçları inceleyerek bir sonuca ulaşabiliriz.

---

[159] Bunlar; Yunan işgali döneminde ABD İzmir Konsolosu bulunan ve şehre Türk ordusunun girmesiyle 11 Eylül 1922 günü (yangından önce) İzmir'den ayrılan **George Horton'un**, emekliye ayrıldıktan sonra 1926'da yayınladığı **"Asya'nın belası" (The blight of Asia - Türkleri kastetmektedir:)** isimli kitap Ermeni asıllı Amerikalı yazar **Margaret Housepian (Hovsepyan)** Dobkin'in 1971'de yayınladığı, yazarın ifadesiyle görgü tanıklarının anlatılarına dayalı olan ve yayınlandığı dönemde İngiliz Sunday Times gazetesi tarafından "Yılın Kitabı" seçilmiş bulunan, **"İzmir 1922: Bir şehrin yok edilişi" (Smyrna 1922: Destruction of a city)** adlı kitabı, Yine George Horton'un kitabına ve bazı Ermeni ailelerin sözlü tanıklığı ile 2008'de yayınlanan Giles Milton tarafından yazılan **"Kayıp Cennet Smyrna 1922 (Hoşgörü Kentinin Yıkılışı)**, Şenocak Yayınları'ndan 2009 yılında tercüme ettirilerek yayınlanmıştır. Son olarak ta Mehmet Coral tarafından yazılan "Ateşin Gelini, Gavur İzmir" Doğan Kitapçılıktan yayınlanan kitaplarında bulunmaktadır.

[160] Milton, a.g.e., s.15

[161] Milton, a.g.e., s.200

1. Hoşgörü kentinin yıkılışı:

İddia sahiplerine göre bu tarih, 9 Eylül 1922'dir.

Eğer Türk varlığı, İzmir ve çevresinde tarih boyunca '**hiç**' var olmamış olsaydı ve "**tarihinde, ilk kez Türk Ordusu İzmir'e girmiş**" olsaydı, bu iddianın ayakları yere basan bir dayanağı olurdu.

Burada sorulacak soru şu; "**İzmir, 15 Mayıs 1919'dan itibaren mi hoşgörü kenti oldu, yoksa 1620'den sonra mı?**"

İzmir'in üç bin yıldan fazla olan tarihine baktığınızda, liman şehri olması ve ticaretin en yoğun olduğu bir coğrafyada bulunması nedeniyle, her dönemde farklı milletlerin bir "**Hoşgörü Kenti**" dir.

İzmir, önce 1076'da büyük Türk denizcisi Çaka Bey tarafından Türk hâkimiyetine girmiştir. Kentin Osmanlı hâkimiyetine girmesi ise 1620 de gerçekleşmiştir. 1619'da Fransız, 1620'de İngiliz konsoloslukları açılmıştır. Bu arada, şehrin nüfus yapısı da değişmeye başlar. 16. yüzyıl kaynakları İzmir'de 19 cami, 18 havra ve sadece 1 Rum Ortodoks kilisesi bulunduğunu, kentin 9 mahallesinden sadece birinde Hıristiyanların yaşadığını belirtmektedir. Dolayısıyla o dönemde, şehir merkezinde Müslüman-Türkler çoğunlukta, önemli ve köklü bir Musevi cemaati mevcut (Sabetay Sevi 17. yüzyılda İzmir Musevi cemaatinin içinden çıkmıştır) ve Hıristiyan Rumlar azınlıkta olmalıdır. Evliya Çelebi de, 1672'de İzmir'i ziyaretinde, nüfus yapısındaki değişimin ilk gözlemlerini kaydeder ve Punta (Alsancak) mahallesinde giderek artan sayıda yerli gayrimüslimlerin, Levantenlerin ve Batılı tüccarların yoğunlaştığını yazar. İzmir'de, 1676'da yaklaşık 30 bin kişinin öldüğü bir veba salgını, 1742'de şehrin yarısının yandığı büyük bir yangın olmuştur.

15 Mayıs 1919'a kadar geçen süre içinde (Birinci Dünya Savaşı dönemi dahil) İzmir'de, Türk yönetiminden dolayı gayrimüslim halk üzerinde hiç bir zaman baskı yaratılmamıştır. Ta ki 2 Mayıs

1919'da, Yunan ve İngiliz işbirliği ile İzmir'in işgaline Paris Konferansı'nda karar verilene kadar...

Yine Yunan kaynaklarına göre 15 Mayıs 1919 öncesi İzmir; "**Küçük Asya'nın (Ege Bölgesinin) en büyük ve en zengin ticaret merkezi idi.**"[162] Ancak Giles Milton'un kitabında da itiraf ettiği gibi "**Şehrin tüm nüfusu, yanlış bir dış politikanın kurbanı olmuştu.**"[163]

İzmir'i anlatan yazarlar, kentteki hoşgörü ve canlılığın birkaç yıl içinde değil, çok uzun zamandan beri varlığını devam ettirdiğini belirtirler. İşgalden önce "**Rıhtımda birçok dilden konuşma duyabilirdiniz, her türden insan görebilirdiniz, İsviçreli otelciler, Alman tüccarlar, Avusturyalı terziler, İngiliz değirmen sahipleri, Hollandalı incir tacirleri, İtalyan borsacılar, Macar bürokratlar, Ermeni ajanlar ve Yunanlı bankerler. Yoğun bir insan hareketliliği vardı. Pencereden baktığınızda, aralarında fesler, melon şapkalar ve fötr şapkaların olduğu çeşit çeşit başlıkların geçişini izlerdiniz. Çığırtkanlar, sokak satıcıları, bir buçuk kilometre uzunluğundaki rıhtımda mallarını satmak için dolaştırıyorlardı. Su ısıtıcıları bakır kaplarını tıngırdatıyorlar, hocalar da bir iki kuruş kazanabilmek umuduyla dua fısıldıyorlardı. Genelde İtalyan olan yoksul avukat kâtipleri de indirimli fiyattan, yabancı dil dersleri vermeyi öneriyorlardı**" diye anlatırlardı. "Dünyanın her limanından oraya gemi gelirdi; o kadar kalabalık olurlardı ki gemiler, limana kıçtan yanaşmak zorunda kalırlardı. Liman, gerçekten İzmir'in görülmeye değer yerlerinden biriydi. 33 buharlı gemi şirketi Londra, Liverpool, Marsilya, Cenova, Brindisi, Trieste, İstanbul ve Levant bölgesinin bütün ana limanlarından her gün gelen yolcu gemilerine hizmet veriyordu. Limana gelen en olgun ve en iri incir-

[162] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, a.g.e, S.29
[163] Milton, a.g.e., s.19

ler, her yıl özel olarak bir sandığa seçilip, İngiltere kral ve kraliçesine sunulmak üzere hazırlanırdı."[164]

Sözlü tarihin sayfalarından aktarılan anılarda İzmir, 1900'lü yılların belki İstanbul'dan sonra en gösterişli Anadolu şehri olarak haklı bir üne kavuşmuştu.

Yanıltılmak istenen ve hiç bir zaman doğru kaynak vererek belgelenemeyen diğer bir konu ise **İzmir'in etnik nüfusudur**.

Milton (kaynak göstermeden) "**Yunanlar şehre egemendiler. Yunan nüfusu, 320 bin kadardı ve İzmir'in ünlü incir, üzüm ve kayısı ticaretinde tekel durumundaydılar**"[165] diye yazmaktadır. Yine Milton, "**1913** nüfus sayımına bakıldığında, şehirdeki Hıristiyan sayısının Müslüman sayısına göre iki katından fazla" olduğunu yazar. "Burası, sadık Müslüman olan bir âlemdeki Hıristiyan şehridir. Çoğu Türk'e ve İstanbul'daki hükümet görevlilerine göre İzmir, daima **gâvurların şehri** olmuştur"[166] demektedir.

Diğer taraftan, Yunan kaynakları ise **"370 bin kişilik nüfusunun, 165.000`i Yunan, 80.000`i Türk, 40.000`i Ermeni, 55.000`i Yahudi ve 30.000'inin diğer milletlerden"** [167] olduğunu söylemektedir.

Türk yazarlardan Ayşe Hür ise (Yine kaynak göstermeden) bu nüfusu 500 bin olarak tespit etmiş, Milton gibi bu nüfusun 180 binin Türkler tarafından yok edildiğini, geri kalan 320 bininin ise Yunanistan'a kaçtığını söylemiştir.[168]

Milton'a göre İzmir'de; "140 bin kadar bir Türk nüfus yaşamakta, bu nüfusun çoğunluğu bakır el aletleri, deve zincirleri, at nalları, kilitler, zincirler ve incir paketleme için kullanılan fıçıların yapı-

---

[164] Milton, a.g.e., s.22
[165] Milton, a.g.e.,s.21
[166] Milton, a.g.e., s.25
[167] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, a.g.e, S.29
[168] Ayşe Hür, "Güzel İzmir'e kimler kıydı" Taraf Gazetesi, 14.9.2008

mında çalışan zanaatkâr ve ustalardan oluşurdu", kaynak olarak gösterdiği Sir Charles Wilson Murray'ın El kitabından bu tanımlamayı yaptıktan sonra sadece burada yaşayan Türklerin hâlâ ulusal kıyafetler içinde yaşadıklarını da eklemiştir. [169]

Sonuç olarak, nüfus ile ilgili sayılar ve bilgiler "**HİÇ BİR RESMÎ KAYNAK**" tarafından desteklenmediği için (kendi içinde tutarlı olması gerekirken) aralarında büyük farklar vardır.

Oysa gerçek çok farklıydı. 1831 nüfus sayımında Rum unsuru ayrıca zikredilmemekle beraber 'reaya' başlığı ile öncelikle 'Hıristiyan' olanlar kastedilmiştir. Prof Dr K. Karpat'a göre bu başlık altında, **'Ortodoks Rumlar'** başta olmak üzere Bulgar, Sırp ve Ulahlar gibi diğer Ortodoks vatandaşlar sayılmıştır.[170]

1881-82 nüfus sayımına göre Osmanlı Devleti'nin toplam 17.388.604 olan genel nüfusu içinde Rumların sayısı, 2.332.197'dir. Bunun 1.097.647'si erkek, 1.234.550'si kadındır. Rumların genel nüfus içindeki oranları, yüzde 13,41'dir.[171]

Karpat'ın 1894-1897 yıllarıyla ilgili belirlemelerine göre; 1894 yılında 27.208.693 olan toplam nüfusun 2.505.782'si Rum idi. Rumların bu yılda genel nüfus içindeki payları yüzde 9,20 olmaktadır. 1895 yılında 18.735.218 olan toplam nüfusun 2.337.343'ünü Rumlar oluşturuyorlardı. Genel nüfusa oranları yüzde 12,47'dir. 1896 yılında 19.142.396 olan toplam nüfusun 2.367.826'sını Rumlar meydana getiriyorlardı. 1896 yılında genel nüfus içindeki payları, yüzde 12,36'dır. 1897 yılında devletin toplam nüfusu, 19.050.323 idi. Rumlar, bu nüfus içinde 2.569.794 kişi idi. Genel nüfus oranları ise yüzde 13,49 olmaktadır.

---

[169] Milton, a.g.e., s.24

[170] A. Güler, Osmanlı Devletinde Azınlıklar, Turan Yayıncılık, İst., 1997, s. 27 vd. 1831 genel Sayımı sonuçları ve bu sayımdaki Rum nüfus (Reaya başlığı altındaki toplam nüfus) TABLO: 2'de gösterilmiştir.

[171] A. Güler, a.g.e., s. 31, TABLO: 7.

1906-7 Genel Nüfus Sayımı'nın 2.823.063'ünü Rumlar oluşturmaktaydı. 20.884.630 olan genel nüfusun sayımı sonuçlarına göre bu durumda Rumların genel nüfusa oranları, yüzde 13,51 idi.[172]

1914 sayımında toplam 18.520.061 olan nüfusun, 1.729.738'i Rum idi. 1914'deki bu rakamlara göre Rumların genel nüfus içinde payları yüzde 9,33 olmaktadır.[173]

Resmî Osmanlı sayımlarının sonuçlarına göre; 1831 sayımını dikkate almazsak, Rumlar, yüzde 13,51 oranla 1906-7 yılında en fazla yüzdeye ulaşmıştır. 1914 sayımında Rumların yüzde 9,33'lük bir orana düşmeleri ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Anadolu, Adalar, Marmara civarı ve İstanbul'dan Yunanistan'a, Karadeniz bölgesinden Rusya'ya yapılan göçler ve devletin bu tarihe kadar Avrupa topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesi ile ilgilidir.

Rumlar, 1914'teki bu oranı özellikle Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra artırma gayretine girmişlerdir. Yunanistan'ın desteği ile faaliyet gösteren Kordos Komitesi, Yunanistan'a ve Batum yoluyla Rusya'ya göç eden 'göçmen Rumlar'ı belirli bir program dâhilinde **'Megalo İdea'nın hedefleri arasında bulunan, Anadolu Türk topraklarına yerleştirmiştir.**

Diğer sancaklardaki durum ise şöyledir:

Aydın Sancağı'nda toplam 246,450 olan genel nüfusun sadece 22,994'ü Rum'dur. Oranları yüzde 9,04'tür. Rumlar, Denizli Sancağı'nda daha da azalmaktadır. Toplam 244,781 olan nüfusun 3,465''i Rum idi. Bu rakam, genel nüfusun yüzde 1,41'lik bir bölümünü ifade etmektedir. Saruhan Sancağı'nın 385,807 olan toplam nüfusunun 38,784'ü Rum olup, genel nüfus içindeki payları yüzde 10,05'tir. Menteşe Sancağı'nda toplam nüfus 163,742 olup, bunun 13,252'si Rum'dur.

---

[172] A. Güler, a.g.e., s. 31, TABLO: 13.
[173] A. Güler, a.g.e., s. 31, TABLO: 13.

Rumların genel nüfus içindeki payı yüzde 8,09'du.

1323 (1907 / 8) Aydın vilayeti Salnamesi'nde yer alan Vilayet'in 1320 (1904 / 5) yılı nüfusu, 1317 (1901 / 2) yılı oranlarından pek farklılık göstermemektedir. Buna göre Aydın Vilayeti'nin toplam nüfusu içinde Rumların payı yüzde 15,87'dir. Bu oran, İzmir Sancağı'nda yüzde 30,62, Aydın Sancağı'nda yüzde 9,26, Denizli Sancağı'nda yüzde 1,46, Saruhan Sancağı'nda yüzde 9,89 ve Menteşe Sancağı'nda yüzde 8,16 şeklindeydi. Buna göre; diğer sancaklarda Rum nüfusu çok küçük oranlarda artarken, Saruhan Sancağı'nda yüzde 0. 16'lık bir azalma göstermektedir.[174]

Anadolu'daki Rum nüfusu ile ilgili bilgi veren bir başka Osmanlı resmî kaynağı da 'Kilise Defterleri'dir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 4 Numaralı Kilise Defteri'nde Rumların, gerek kilise yapımı ve onarımı gerekse okul yapımı ve onarımı için Patrikhane kanalıyla yaptıkları başvurulara Osmanlı Devleti'nin verdiği cevapları içeren 'Ferman Suretleri' yer almaktadır. Bu fermanlardan, başvuru yapılan beldelerin Rum nüfusu tespit edilebilmektedir. Fermanlar, 1317 (1901 / 2) ile 1322 (1906 / 7) yılları arasına aittir.[175]

Ati Gazetesi, İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinden iki gün sonra, **17 Mayıs 1919 tarihinde Aydın vilayeti ve İzmir Şehri'nin nüfusunu** yayınlamıştır. Gazetede ayrıca bu nüfusların dini dağılımı bir daire grafiği ile de gösterilmiştir. Buna göre, toplam nüfusu 1.579.006 olan Aydın Vilayeti'nde 223,924 Rum yaşıyordu. Rumların, toplam nüfus içindeki oranları ise yüzde 14,18 idi.

İzmir şehrinde 246,179 olan toplam nüfusun 87,497'sini Rumlar oluşturuyordu. Rumların buradaki oranı ise yüzde 35,54 idi.[176]

---

[174] Salnameler için A. Güler, age, Bibliyografya'ya bkz.
[175] A. Güler, a.g.e., s. 31, TABLO: 17.
[176] Ati Gazetesi, 17 Mayıs 1919, 1.

İzmir Nüfusu	Yunan Kaynakları (1919)	Giles Milton (1913)	Ayşe Hür (1922)	Ati Gazetesi (Resmî Sayım) (1919)
Rum (Yunan)	165.000	320.000	500.000	87.497
Türk	80.000	140.000	BİLGİ VERİLMEMİŞ	158.682
Diğer	125.000	10.000 (Ermeni)	BİLGİ VERİLMEMİŞ	
TOPLAM	370.000	470.000	500.000	246.179

Gerçekte de İzmir, 15 Mayıs 1919'a gelinceye kadar Anadolu'da medeniyetlerin ve hoşgörünün iç içe yaşadığı bir şehirdi. Eğer bu şehirde hoşgörü yok olmuşsa, bunu Türklerin kendilerine ait olanı tekrar almalarında aramamak gerekir.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşından sonra Anadolu'da kendi kontrolünde bir uydu meydana getirmek için Yunanlar da yüzlerce yıldır hayalini kurduğu '**Megalo İddiayı**' gerçekleştirmek için, huzur içinde yaşayan bu şehri, 15 Mayıs 1919'da işgal ettiklerinde '**hoşgörü şehrinin' sonunu hazırlamışlardı.** Limana çıkan ilk Yunan askerînden itibaren şehir, Türk ve Müslüman katliamları altında bir katliam şehri olmuştur. İşte o zaman artık '**hoşgörüden**' kimse bahsedemezdi.

Bu durum, sadece Türk ve Müslümanların içini kanatmamış, insanlık onuru taşıyan herkesi üzmüş, tüm Avrupa basını Yunan vahşetini manşetleştirmiştir. Yunanların vahşeti, müttefikler üzerindeki baskıyı artırmış ve sonunda görevlendirdikleri komisyonlarla olayı incelemeye almışlar.

Sonuçta, komisyonların verdiği raporlarla da bu vahşet, "**resmî olarak belgelenmiştir**". (Önceki bölümlerde detaylarıyla açıklandı).

İzmir Yangınından sonra yayınlanan Yunan kaynaklarında "**beş yüzyılda meydana getirilen ve nesillerin zenginliğini gösteren bu tarihi şehir** harap olmuştu", denmektedir[177].

2. Metropolit Hiristostomos'un Linç Edilmesi:

Türklere ve hatta millî mücadele kahramanlarının üzerine atılan çirkin bir iftirada, İzmir Metropoliti Hristostomos'un 10 Eylül 1922 günü Nurettin Paşa'nın planıyla halk tarafından, linç edilerek öldürülmesiydi.

Linç aşamasına gelinceye kadar, görevi sadece cemaatine Hıristiyan dininin kutsal değerlerini, hoşgörüsünü anlatmak olan Metropolit Hristostoms'un, alenen **'Rum Milliyetçiliği' ve 'Ortodoks Faşizmi'** adı altında siyaset yapmış olmasını anlamak gerekir.

Oysa Ortodoks kelimesi, Yunanca 'orthos' doğru, düzgün ve 'doxa' düşünce, inanç sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur.[178] Dünyada, bugün yaklaşık 170 milyon cemaati vardır. Bu yönüyle sayı bakımından, Roma Katolik Kilisesi ve Protestan Kilisesi'nden sonra üçüncü büyük Hıristiyan mezhebidir.[179]

Hıristiyan Katolik mezhebinin baskılarından bıkan doğu Hıristiyanların kurduğu **'hoşgörü' ve 'doğru inanç'** temellerine dayanan evrensel bir mezhep olmasına rağmen, her nedense bu evrensellik özelliği her zaman ikinci planda anılmıştır.

Genellikle mezhebin din adamları, papazları, bulundukları ülkenin aşırı milliyetçi kanadının savunucusu olmuşlar, o ülkede bulunan diğer dine ve milliyete mensup toplumların yaşama haklarına ciddi olarak saldırmışlardır. Metropolit Hristostomos ta bunlardan biriydi.

---

[177] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, HARP TARİH BAŞKANLIĞI, a.g.e, s.890

[178] Oxford Dictionary Of English 2e, 2003 'orthodox'

[179] Robert Winston, "Human, the Definitive Visual Guide", *Orthodox Church*

14 Mayıs 1919

Yunan ahalisi, İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgal edileceğini bilmiyordu. Metropolün büyük salonu hınca hınç doluydu. Toplantıya elçilik görevlileri, Rum ve Yunan gazeteciler, dini cemaatler ve mahalle heyetler çağrılmıştı. Metropolit Hrisostomos ve diğer papazlar, Yunan Tümenini ve askerlerini karşılama ve takdis etme heyecanı içindeydiler. Yunan heyeti başkanı Deniz Albay Mavrudis, Konsolostluktan gelip kalabalığın arasında zorlukla salona girmişti. Saat 16.00 olmuştu. Heyecandan titriyordu. **Metropolit Hrisostomos, ağlamaya başlamıştı**. İnsanlar, birbirlerini sevinçle kucaklamışlardı.[180]

Mavrudis, uğultulu bu sevinç çığlıklarını susturduktan sonra Yunanistan Başbakanı Venizelos'un işgal bildirisini okumaya başlamıştı.

"Yunanistan, İzmir'i işgal etmek üzere Barış Konferansı tarafından görevlendirildi. Yüzyıllardır beklediğimiz hedefimiz gerçekleşmiştir. Milletimiz, idrak ederler ki bu karar, Konferansı idare edenlerin vicdanında ENOSİS'in, İzmir'in Yunanistan'a ilhakının yer bulmasından sona ermiştir. Balkan Harbi'ne kadar aynı boyunduruk altında esir bulunduğum için, bugün, Küçük Asyalı Rum Kalplerinin ne derece sevinç duygularıyla dolu olacağını iyi hissediyorum. ."[181]

Orada bulunanlar, Yunanistan Başbakanının İşgal beyannamesini dikkatle dinlemişlerdi. Kulaklarında hala İzmir Metropoliti Hrisostomos'un sevinçten gözleri yaşlı olarak vermiş olduğu mutlu sesi yankılanıyordu. [182]

---

[180] YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, HARP TARİH BAŞKANLIĞI, a.g.e, s.48

[181] CEVİZOĞLU, Hulki, " İŞGAL VE DİRENİŞ", CEVİZKABUĞU Yayınları, Ankara 2007, S-15,16

[182] KÖYLÜ, Murat, "Geriye Dönüş", Fark Yayınları, Mayıs 2008, Ankara, S.14

"Bugün sizleri, muhteşem ve ilahi bir törene davet ettik. Bu öyle bir törendir ki milletler uzun yüzyıllar boyunca, ancak bir kez gerçekleştirme şansına sahip olabilirler. Huşu ve saygıyla eğiliniz, ama başlarınızı dik tutunuz. Kardeşler, beklenen an gelmiştir. Yüzyıllık arzular yerine gelmektedir. Olağanüstü yıllar yaklaşmıştır. **Irkımızın büyük umudu, anamız Yunanistan'la birleşmek yolunda, bağrımızı kızgın demir gibi yakan ve kavuran o şiddetli, derin ve yakıcı arzumuz, işte bugün, tarihi minnetle anılması gereken 15 Mayıs günü gerçekleşiyor.** Bugünden sonra, büyük vatanımız Yunanistan'ın ayrılmaz bir parçası oluyoruz. Yunan tümenleri, Küçük Asya sahillerine çıkmaya başlamıştır. **Yaşasın Elenizm**"[183].

15 Mayıs 1919, Yunan Kıt'aları Limana çıkıyor.

Metropolit Hristostomos, gözleri yaşlı, sürekli dua ediyordu. On binlerce yerli Rum, çıkan askerleri çoşkuyla karşılıyor, ellerindeki Yunan bayraklarını sallıyor, çiçekler, alkışlar ve 'Zito' sesleri arasında, Yunan askerlerini selamlıyorlardı.

Evzon Alayı'nın ilk çıkan taburu, önde sancaktarlarıyla birlikte düzgün adımlarla Metropolit Hristostomos'un önüne gelerek durdular. Metropolit büyük bir saygıyla, mavi beyaz sancağı sol eliyle öptü ve taktis etti. Önden başlayarak askerlerin üzerlerine okunmuş tuz serperek taktis ederek, çıkan taburu kutsadı. Millî kıyafetli Rum kızları, ellerindeki çiçekleri Alay Komutanına saygıyla vererek geri çekildiler. Metropolit, sağ elini havaya kaldırarak arkasındaki coşkulu kalabalığı sakinleştirdikten sonra askerlere; "Asker evlatlarım, Elen çocukları! Bugün, ecdat topraklarımızı yeniden fethetmekle, İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş

[183] Metin Aydoğan, Ülkeye Adanmış Bir Yaşam, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı, Umay Yayınları, İzmir, 2005.s.193

oluyorsunuz. **Bu uğurda, ne kadar Türk kanı döküp içerseniz, o kadar sevap işlemiş olacaksınız.** Ben de bir bardak Türk kanı içmekle, onlara karşı kin ve nefretimi teskin etmiş olacağım. Haydi buyrun, bütün azizler sizin arkanızda olacak. Atalarınızın toprakları sizleri bekliyor"[184] dedi ve ellerini birleştirerek dua etmeye başladı. Tüm askerler metropolitin bu duasına sesice katıldılar.

10 Eylül 1922

Metropolit, ağır adımlarla, üzerinde dini elbisesi ve elinde Bizans'ı temsil eden işaretler bulunan asasıyla, Mustafa Kemal'i görmek için vilayet konağına gelmişti (bazı kaynaklara göre getirildi)[185]. Merdivenlerden çıkarken Kolordu Adli Müşaviri Münir (Çıtak) polislere şu emri verdi: "...Sakın, bu papazın üzerini aramadan içeri sokmayın, bu meşhur bir komitacıdır. Son bir fedakârlık yapayım, diye üzerinde bomba getirmiştir". Polisler, papazı bir odaya aldılar... Nurettin Paşa'nın yaveri, üzerini aradı. Bir şey bulunmadı.

Gazi Mustafa Kemal'e, Hristostomos'un geldiğini haber verdiler. Gazi Paşa, bir an durdu. Nurettin Paşa'ya, "sen, konuş" dedi. Nurettin Paşa, papazın kaldığı odaya gitti ve: Gördün mü Allah'ın adaletini nasıl tecelli etti, dedi. Ve ilave etti: Sizi artık metropolit olarak tanıyamayız... Sonra sordu, bir din adamı o katilleri nasıl takdis eder?..

Rum metropolit, kapı dışarı edildi. Ama daha önce "Zito, Mustafa Kemal" diye de bağırıp, sığınmak istemişti. Hristostomos, ka-

[184] CEVİZOĞLU, Hulki, "İşgal ve Direniş",Cevizkabuğu Yayınları, Ankara 2007, s.30

[185] MILTON, Metropolitin, iki Türk Askeri tarafından Buca'dan alınarak Valiliğe getirildiğini, bunu da oradan geçen bir Fransız devriyesi tarafından görülüp takip edildiğinden bahseder. Ancak bu bilgiyi doğrulayacak her hangi bir kaynak göstermediğinden Türk Kaynaklarında yazıldığı şekilde kitaba alınmıştır. (Yazarın Notu. Murat KÖYLÜ)

pının önüne çıktı. Halk toplanmıştı. Çocukları süngülenenler, eşleri katledilen Türk kadınları, süngülerle delik deşik edilmiş olan Türk subaylarını hatırlayan İzmirliler, Papazın yanında yürümeye başladılar. Yürüyüşler hızlanmıştı.

David Valder'in yazdığı gibi emperyalist orduların elindeki Bizans alametli asa ile takdis eden Hristostomos, birden ayaklar altında kalıvermişti... Ondan geriye sadece Bizans alametli asası kalmıştı. Yüzlerce esir alınmıştı. Ama o esirlere dokunulmadı. Hepsi iade edilmişlerdi. Altay Paşa, şöyle demektedir. "...**Biz Türkler, barbar bir ordu değildik. Vatanımızı ve şerefimizi kurtarmak için savaştık**. Kılıç, bizim elimizde gerçekten yaman bir savaş aracı olmuştur. Ama onu silahsız insanlara asla kaldırmamışızdır..." [186]

Hristostomos, aslında öldürülmemişti. **Üç yıl, üç ay içinde öldürttüğü Türklerin kanında boğulmuştu.**

3. Anadolu'da Yunan Ordusunun Yangın İle İlgili Sabıkası

İstinasız bütün kaynaklar, Yunan Ordusunun Anadolu'da bulunduğu her yerde yangın çıkartarak, arkalarında kül yığını bırakmak konusunda hemfikirdirler. Bu konuyla ilgili önceki bölümlerde kaynak göstererek açıklamalarda bulundum.

Yunan Ordusunun Ege bölgesinde, üç yıl üç ay boyunca ve Türk taarruzlarına karşı direnemeyip kaçarken, çıkarttıkları yangınları ve geride bıraktıkları tahrifatı görmek için yabancı ve Türk gazetecilerden oluşan heyete refakat eden **Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in raporu**[187] (İlk kez yayınlanacak)

---

[186] Taylan Sorgun: İmparatorluktan Cumhuriyete. Üç Dönemin Galerisi. Kum Saati Yayınları

[187] ATESE Arşivi Dosya No.: 18/151 (Osmanlıca'dan çeviri, Serhat ALTIKANAK

"İzmir-Burhaniye ve Balatcık-Söke şimendifer (demiryolu) hattı boyunca Yunanlar tarafından irtikap edilen mezalim ve faciayı görmek üzere 15 Ekim 1338 (1922)'de İzmir'den hareket eden ecnebi ve Türk gazeteciler ile ecnebi zabıtalarından mürekkep hey'ete refakat eden Yüzbaşı Hakkı Efendi'nin raporudur:

İzmir-Burhaniye ve Balatcık-Söke şimendifer (demiryolu) hattı boyunca Yunanlar tarafından irtikap edilen mezalimi reyyü`l- ayn görmek üzere 15.10.1338 günü saat 8'de İzmir'e hareket eden ecnebi ve Türk gazeteciler ile ecnebi zabıtalarından mürekkep hey'et 17.10.1338 günü 2.30'da İzmir'e avdet etmiştir. Hey'et bir vechiatı zevattan ibaret idi.

Ernest Zenan torpidosundan Fransız Mülazımı Mösyö Vehtbiyard,

Fransız Bahriye Yüzbaşısı Mösyö Bonardi,

Deba Gazetesi Namına Mösyö Jorj Do

İsviçre'de mümteşir Lozan Gazetesi muhabiri Mösyö Alber Sepla (mümaileyh aynı zamanda Paradüsü Amerikan mektebinin Fransızca muallimidir)

Jurnal Ditalya ve Mesceri gazeteleri namına Mösyö Filipovicy

Newyork Herald namına 219 Amerikan Torpidosundan Mülazım Mösyö Pery,

Amerikan Muavenet Cemiyeti namına Mösyö Burc,

İzmir'de münteşir Ekav dö Franz Lölövan Gazetesi namına Mösyö Alfred Dermo, Madam Snayder ve Matmazel Snayder,

Saday-ı Hak Gazetesi namına Turgut Bey,

Adana'da münteşir Hayat Gazetesi namına mezkur gazte-i seyyar muhabiri Memduh Rıfkı Bey.

Birinci seyahatten sonra Ankara'dan İzmir'e gelerek düşman mezalimini görmeyi arzu eden Rus seferatı istihbarat ve matbuat hey'et erkanından

Viravda ve İzvestiya gazeteleri muhabiri Mösyö Jorj Astahur ile 24.10.1338 (1922) tarihinde Aydın'a gidilmiş ve 25.10.1338'de İzmir'e avdet edilmiştir.

Düşman, Burhaniye'ye kadar olan hat güzergâhındaki tekmil köyleri- bir, ikisi müstesna olmak üzere- yakmış, köyleri kâmilen yağma ve talan etmiş, ahalisinden bir kısmını engizisyon mezalimini temsilen envai işkencelerle öldürmüş, kadınların ırzına tecavüz etmiş, nihayet kaçarken de kadınların bir kısmını da beraberinde götürmüştür. Eksen mıntıkada yakılan köylerden başka memleketin servetini teşkil eden zeytinlik ve incir bahçeleri de ihrak edilmiştir.

İnsanlığın yüz karası olan Yunanlar, nan-u nimetiyle pirunda olduğu hükümet matbuasına ihanet etmek gibi göbekten aşşağı bir millet olduğunu gösteren Rumlar, her türlü mezalimi muntazam bir program dahilinde tertip ve icra etmiş ve yangın zapıtlarının emriyle evvelce tertip ederek muayyen saatlerde vücuda getirmişlerdi.

Türk ve Müslüman zenginlerden para çekmek vesilesiyle ihdas ederek zavallıları hissetmek ve bilahare tehditlerle paralarını aldıktan sonra arzu ettiklerini tahliye ve istediklerini nefi veya imha eylemek, işkencelerle insan darp etmek, süngü, tüfenk, topuzla birçok masumelerin kanını içmek, diri diri kuyuya atmak, yakmak hunharların takip ettikleri imha muktezasında bulunmuştur. Hatta düşman taht-ı işgalinde bulunan kasaba ve kıranın eşraf ve münevveratı toplayarak kırlara götürmüş, zavallılara kazma kürek vererek mezarlarını kendilerine kazdırdıktan sonra süngü veya kurşunla öldürüp, defnetmek gibi vasıtalar göstermiştir. Aynı akıbet-i feciyeye maruz kalan Nazilli'nin Atça kariyesinden bir Türk makinist, aldığı üç-dört

süngü yarasıyla öldü zannedilerek diri diri mezara gömülmüş ve mezar üzerindeki hafif toprak tabakasından bir menfiz bularak dışarı çıkıp, Menderes'i geçmek suretiyle Yenipazar'a iltica edip ve hükümetçe Yenipazar hastanesinde taht-ı tedaviye alınarak iade-i afiyet etmiş ve bu adam, bu suretle hayatını kurtarmaya muvaffak olmuştur.

Zulmün envan-ı şahit olan köylünün maruz kaldığı fecayi-ü mezalimi bir lisan süzüşü ile anlatırlarken dinleyen herhangi bir şahsın ürpermemesi için kurun-u ala ahaliyesinden olması ve bu asırda iş bu mezalimi yapmak için de o insanın devr-u haşete mensup bulunması lazımdır.

Mezalimin şahid-ı samii olan hey'et, bu hallerin pek hunharına ve kastı olarak yayıldığında kamilen müttefi kalmış ve irtikap edilmiş olan faciaya karşı hepsi nefretlerini..."

Rapor, tüm detayları ile Burhaniye'den Söke'ye kadar uzanan demiryolu hattı üzerinde bulunan köy ve kasabalarda yaşanan Yunan vahşetini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. (Raporun orjinalini tamamını Ek'te okuyabilirsiniz)

Yunan Ordusu, işgalin başladığı günlerde iki amaç gütmüştür:

Birincisi, işgale karşı direnen halkı yok ederek, işgalin genişlemesini ve işgal birliklerinin emniyetini sağlamak,

İkincisi, bölgesinde bulunan Türk varlığını yok ederek veya daha doğuya (Anadolu'nun içlerine) göçe zorlayarak, bölgede tam hâkimiyet kurmayı, planlamıştır.

Paris Konferansı'nda Yunan birliklerine sadece İzmir ve havalisinin işgali için onay çıkmasına rağmen, İzmir'in işgali tamamlandıktan sonra Haziran 1919'dan itibaren işgal birlikleri, çevre illerden başlayarak Batı Anadolu'yu işgale koyulmaya başlamışlardı. İşgali kolaylaştıracak en büyük etken olarak, geçtikleri yerleri yakıp

yıkarak, insanları katlederek ortalığa saldıkları korku ve dehşet hissiydi.

Yangın, bu ordu için geride bırakılacak kanıtları yok edebilecek en kolay kullanılan yöntemlerden biriydi. Eğer, yaptıklarının izlerini silmek istiyorsan, geride bıraktığın her şeyi yakarak yok etmelisin, yöntemini izliyorlardı.

Bu nedenle işgal ettikleri kasaba ve kentlerin belli noktalarına, gerektiğinde kullanılmak üzere gazyağı, benzin bidonlarını depolamayı ihmal etmemişlerdi. Hatta bu maksatla hazırladıkları planlarda, kimlerin ve hangi birliklerin nerede ve nasıl yangın çıkartacağını açıkça yazmışlardı. İsmail Hakkı Bey raporunda, bu konuyu ***"Rumlar, her türlü mezalimi muntazam bir program dâhilinde tertip ve icra etmiş ve yangın zabıtlarının emriyle evvelce tertip ederek muayyen saatlerde vücuda getirmişlerdi"*** diye, ifade etmişti.

Diğer hedef, bölgedeki depolanan benzinlikler ve yanıcı madde depolarıydı. Özellikle geri çekilme sırasında, geçtikleri kentlerin benzinliklerini ateşe vermekten çekinmemişlerdir.

26 Ağustos 1922'den 8 Eylül'e kadar geçtikleri her yeri yangın yerine çeviren ve kül eden Yunan Ordusunun, İzmir'den sükûnetle ayrıldığını düşünmek, bütün bu verilere ve delillere bakıldığında çok çok iyimser bir düşünce olur.

Yunan ordusunun, işgal boyunca en büyük destekçisi yerli Rumlar olduğu kadar, 1915 olayları yüzünden Türklerden nefret eden Ermeni ahali olduğu da bir gerçektir. İzmir ve çevresinde çok sayıda Ermeni çetesi, Türklere saldırıp, soyuyor ve katlediyordu. Doğu Anadolu'da Büyük bir Ermeni devleti kurmayı hayal eden bu çeteler, Yunan ordusu için en önemli yardımcılardan biriydi.

İzmir yangınına ilişkin dönemin belgelerinin büyük bir çoğunluğu yangını şehirde kalan Ermenilerin provoke ettiğini bize aktarıyor olmalarına rağmen, yangını hâlâ Türklerin çıkardığını iddia

etmek bilimsel gerçekleri dışlamakla eş anlamlıdır. Bu iddia sahiplerinin dayanakları ise Ermeni asıllı bir takım araştırmacılar ile tıpkı tehcir meselesinde Türkleri soykırım sevdalısı bir ulus gibi göstermeye çalışan içerdeki yerli işbirlikçilerdir. Bilindiği gibi İzmir Ermenileri, 1915 yılındaki tehcirden İzmir Valisi Rahmi Bey'in gayretleri sonucunda kurtulmuşlar, ancak kent içinde organize olmuş Ermeni çeteleri I. Dünya Savaşı yıllarında silahlı ve bombalı tedhiş hareketlerine girişerek özellikle cephe gerisinde Osmanlı Devleti'ne zor anlar yaşatmışlardı. Dönemin arşiv belgeleri, İzmir'de yaşayan Ermenilerin bu yönlü faaliyetlerini aktaran çok zengin bir içeriğe sahiptir. Örneğin, İzmir'de I. Dünya Savaşı yıllarında Ermeni Taşnak Cemiyeti'ne mensup çetelerin yanlarındaki bomba ve dinamitle yakalanmaları, yine sayıları 250'yi bulan komitacı Ermenilerin İzmir'den çıkarılarak Zor Kazası'na sevkleriyle ilgili arşiv belgeleri bize Taşnak ve Hınçak Cemiyetleri'nin örgütlediği Ermenilerin silahlı faaliyetler de dahil her türlü mücadeleyi gerçekleştirmeye çalışmış olduklarını ve 1916-17 yıllarında İzmir'de yaşayan Ermenilerin de bu faaliyetler içerisinde, eylemli olarak yer aldıklarını göstermektedir.[188]

Bu vesile ile hem Türklerden intikam alıyorlar hem de hayallerini kurdukları devletlerine biraz daha yaklaşıyorlardı.

Türk taarruzları başladığında, (İzmir'i sözde korumak maksadıyla) İzmir'de bulunan Ermenilerin evleri, silah ve cephane ile doluydu.

[188] BOA, DH.ŞFR., No: 69-261-262 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri)

DOKUZUNCU BÖLÜM

FRANSIZ KAYNAKLARININ IŞIĞINDA 1922 İZMİR YANGINI[189]

Bilindiği gibi Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Fransız ilişkileri 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'ndan sonra TBMM'nin istediği doğrultuda gitmeye başlamıştı. Ankara Antlaşması'yla Türkiye, İtilaf Devletleri blokunu çözecek çok önemli bir adım atmıştı. Bununla birlikte, 9 Eylül 1922'de Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın askerî yönü sona erdiğinde Fransa, Anadolu toprakları üzerindeki emperyalist emellerinden kolay vazgeçecek görünmüyordu. Nitekim savaş sonrası diplomatik gelişmelerde yani Mudanya Mütarekenamesi ve Lozan görüşmelerinde Düyun-u Umumiye'nin ve kapitülasyonların tatlı kârlarını devam ettirebilmek için yoğun mücadeleler vermişlerdi. 9 Eylül 1922'de, Türk ordusu İzmir'e girdiğinde, Fransız yetkililer başta körfezdeki Fransız savaş gemilerinin kumandanı Amiral Dumesnil olmak üzere İzmir'deki kaotik ortamın düzenlenmesi amacıyla önemli girişimlerde bulunmuşlardı. Örneğin Amiral Dumesnil, 11 Eylül 1922'de Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa ile ve 15 Eylül 1922'de de Göztepe'de Mustafa

---

[189] Oktay Gökdemir (Yrd. Doç. Dr., İzmir Büyükşehir Belediyesi, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Müdürü) ÇTTAD, VI/15, (2007/Güz), s.s.19-38

Kemal ile bir araya gelerek sığınmacılar, yangın ile Boğazlar ve İstanbul'un geleceği ile ilgili görüşmeler yapmıştır.[190]

Bu gelişmeler ışığında, dönemin Fransızca yayınlanan gazeteleri, İzmir yangınına ilişkin vermiş oldukları haberlerde yangının sorumluluğunu Rumlara ve Ermenilere yüklemişlerdir. Örneğin; Ünlü Fransız Gazetesi *Le Figaro*, 20 Eylül 1922'de, sütunlarında yangınla ilgili olarak ***"...Yangın konusunda, Fransız hükümetine ulaşan bilgilerden hiçbiri bu felaketin sorumluluğunu Türklere yüklemiyor. Rodos'tan çekilen bir telgrafta da İzmir'den gelmiş sayısız sığınmacılardan hiç birisinin yangını Türklere mal etmediği kaydediliyor.***

Pek çok tanığa göre suç, yangın çıkarmakla görevli bir askerî birlik oluşturan Yunan askerî otoritelerine aittir"[191]. Yangın konusunda Türkleri suçlayıcı hiç bir ibareye yer vermemekteydi. Yine bir başka Fransız gazetesi *Le Temps*, 13 Eylül 1922 tarihli nüshasında ***"Yunanlar çekilirken şehri yaktı ve halkı katletti"***[192] sözleriyle yangının sorumluluğunu direkt olarak Yunanlara yüklemektedir. *Le Matin*, 23 Eylül'de İzmir'deki muhabirinden almış olduğu yangına ilişkin raporda, yangını Ermenilerin provoke ettiğini ***"Şahsi soruşturmama göre, yangını çıkaranlar, kendi mahallelerini terk etmeden önce Ermeniler olmuştur. Onu izleyen talan, Türk ordusunun arkasından gelen işsizlerin ve din ve ulus farkı olmadan İzmirli serserilerin işidir"***[193] sözleriyle hem yangına hem de yangın sırasında İzmir'de oluşan kargaşaya ilişkin gözlemlerini aktarmıştı.

Yangına ilişkin olarak bir başka önemli Fransızca kaynak, İzmir'de yayımlanan *Le Levant* gazetesidir. Mehmet Sırrı ve Michelle Camberes'in sahibi olup İzmir'de Fransızca yayımlanan Le Levant, 21 Eylül 1922 tarihli haberinde, yangının Ermeniler tarafından çıkarıldığını açık bir dille ortaya koymaktadır;

---

[190] Bu görüşmelerin tutanakları için bkz. Cengiz İlhan, "Kurtuluş Günlerinde İki Görüşme", İşgalden Kurtuluş'a İzmir, İBB ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesi, İstanbul, 2007, s.s.96-102.
[191] Le Figaro, 20 Eylül 1922.
[192] Le Figaro, 13 Eylül 1922.
[193] Le Figaro, 23 Eylül 1922.

"İzmir yangınının, Ermeniler tarafından provoke edildiğini daha önce bildirmiştik, şimdi resmî açıklamalar bu haberimizi doğruluyor" sözleriyle başlayan haberin devamında, şu ifadeler yer almaktaydı:

"Ermeni Kilisesi'ne yaklaşık 100 metre uzaklıkta bir Ermeni evinde ilk yangın görüldü. Bu ilk girişim, itfaiyecilerin çabalarıyla engellendi. Birkaç saat sonra kilise çevresinde patlayıcı maddeler ateş almıştı. Yangın, eş zamanlı olarak Basmane'deki ve Soğukçeşme'deki Ermeni evlerinde başladı ve art arda Ayavukla'da, Ayaparaskerî'de ve Kireçağırı Mahallesi'ndeki Ermeni evlerinde yangın çıktı. Yangından önce bütün Ermeni evleri kapalıydı ve herhangi bir hayat belirtisi yoktu. Yangınla birlikte Ermeniler, silahlı olarak evlerinden çıktılar. Hatta Ayavukla Mahallesi'nde bir Ermeni'nin kendi evini ateşe vererek çıktığı görüldü. Birçok evde yangını körükleyen paçavra parçalarına rastlandı. Bu mahallelerde yaşayan Ermeniler, aynı zamanda yangını söndürmek isteyen itfaiye erlerine ateş etmeye başladı.

Ermeni mahallelerinde ve çarşıda bomba atan Ermeniler görüldü ve tutuklandılar. Darağaç'ta, Yordani Aleksiyati adlı bir Rum, evini yakarken yakalandı. Kendisine bunu yapması için bir Rum görevli tarafından para verildiğini itiraf etti. Anadolu'daki Ermeni alaylarını örgütleyen meşhur Trukom, Yunanlara, İzmir'i terk etmeden önce şöyle seslenmişti. "Siz, İzmir'i Türklere bırakarak kaçın. Biz ancak öldükten sonra İzmir'i onlara teslim edeceğiz". Gerçekten de İzmir'i yakmak için burada bir Ermeni komitesi kurulduğu anlaşılıyor"[194].

Bu açıklamalara ek olarak bir başka önemli Fransız kaynağı L'ıIlustration, 30 Eylül 1922 tarihli nüshasında *G. Ercole* adlı savaş muhabirinin 13 Eylül 1922 günü yani yangının başladığı gün, İzmir'den gönderdiği bir raporu okuyucularıyla buluşturmuştur. *G. Ercole,* raporunda aynen şu ifadelere yer vermiştir:

[194] *Le Figaro,* 21 Eylül 1922.

"Öğleden sonra saat 2'ye doğru, Ermeni Mahallesi üzerinden yoğun bir duman bulutu yükseliyor. Bununla birlikte, bu yangın genişlemiyor ve sönme eğiliminde gözüküyor. Buna rağmen kaçmak isteyen, paniğe kapılmış insanlar rıhtımda toplanıyor. Bir Amerikan vapuru, ABD Konsolosluğu önünde, hareket etmek zorunda, çünkü insanlar o vapura binmek için kendilerini denize atıyor. O anda yine Ermeni Mahallesi'nde, daha önemli iki yeni yangın başlıyor. Durum ciddileşiyor, çünkü güneyden gelen rüzgâr şiddetiyle alevleri Frenk Mahallesi'ne doğru ilerletiyor. Silah sesleri var, el bombaları patlıyor. Türk işgali altında yaşamaktansa ölmeye karar vermiş olan Ermeniler evlerini yangına vererek, Türk askerîyle savaşmaya başladılar. Cephanelikler korkunç bir gürültüyle infilak ediyor. Saat akşamın dokuzu; biz farkına varmadan gündüzden geceye geçtik. Gökyüzü, geniş bir ateş bulutuna dönmüş..."[195]

G. Ercole, bir savaş muhabiri olarak kentte bulunduğu gün yani 13 Eylül 1922'de bu gözlemleri aktarırken şüphesiz sadece kendisinin tanık olduğu gelişmelerden yola çıkarak bir rapor oluşturmuştu. Ercole'ün bu gözlemleriyle ilgili olarak birçok araştırmacı bu kaynağı kullanmıştır. Ancak günümüzde, tarihin belgeler aracılığıyla nasıl tahrifata uğratıldığını kanıtlayan ilginç bir gelişme Ercole'ün L'ıllustration'daki anılan gözlemlerine ilişkin olarak yapılmıştır. İletişim Yayınları tarafından 2008 yılı içinde basılan ve Marie Carmen Smyrnelis tarafından derlenen "İzmir 1830-1930, Unutulmuş Bir Kent Mi, Bir Osmanlı Limanından Hatıralar" başlıklı kitabın 230 ve 231. sayfalarında L'ıllustration'un adı geçen nüshası *"Yangın Bir Yaşam Modelinin Sonu"* adlı makalede kullanılmıştır. Ancak bu makalede, Smyrnelis, G. Ercole'ün raporuna aynen atıf yapmış olmasına rağ-

[195] *L'Illustration*, 30 Eylül 1922.

men nedense G. Ercole'ün Fransızca olarak çok net bir şekilde ifade ettiği şu ifadeler, yok sayılarak atlanmıştır[196].

G. Ercole'ün ifadeleri, aynen şudur: *"...Ce sont les Armeniens qui décides a mourir plutot que de souffrir l'occupation Turque, ont incendié leurs maisons et engagé le combat avec les soldats Turcs"* [197]. Bu ifadeleri Türkçeye çevirecek olursak; *"...Türk işgali altında yaşamaktansa ölmeye karar vermiş olan Ermeniler, evlerini ateşe vererek Türk askerleriyle savaşmaya başladılar"*. İyimser bir bakış açısıyla, bir unutkanlığın ya da akademik bir dalgınlığın eseri olabileceğini düşündüğümüz bu atlama, modern tarih yazıcılığının günümüzde ulaştığı boyutları yakalama adına da ayrıca bir talihsizliktir. Smyrnelis'in biyografisinden öğrendiğimize göre kendisi, Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli ulusların birlikte yaşama sorunu üzerine araştırmalar yapmakta imiş. Tarih yazıcılığında ve tarihçinin olay ve olgulara bakışında öteki ile birlikte yaşama konusunda uzlaşının her iki tarafa da mesafeli ve empatik bakma anlayışıyla doğru orantılı olduğu düşünüldüğünde Smyrnelis adlı araştırmacı, kullanmış olduğu bir belgedeki bu satırları atlayarak acaba hangi uzlaşı kültürüne hizmet etmektedir. Burada yapılan açıkça, belgelerin yanlı bir bakış açısıyla yansıtılmasıdır.

İzmir yangınına ilişkin olarak son dönemlerde İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde ulaştığımız belgelerin en önemlilerinden birisi şüphesiz Fransız Konsolosluğu ile körfezde demirli Fransız savaş gemilerinin kumandanı Amiral Dumesnil'in yazmış olduğu raporlardır. Bu belgelerde, yangınla ilgili olarak sorumlular hiçbir şüpheye yer vermeyecek bir biçimde Ermeniler olarak işaret edilmiştir. Bu belgelerden birincisi, 19 Eylül 1922 tarihli Paris'ten Washington Maslahatgüzarlığı'na çekilen 669 numaralı telgraftır. Bu telgraf metninde, yangının silahlı bir kundakçı birliği oluşturmuş Rumlar ve Ermeniler tarafından çıkarıldığı Mustafa

---

[196] *İzmir 1830-1930, Unutulmuş Bir Kent Mi, Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, Der. Marie Carmen Smyrnelis Göletişim yay., İstanbul, 2008, s.s.230-231.
[197] *L'Illustration*, 30 Eylül 1922.

Kemal'e atfen dile getirilmiş ve bu düşüncenin doğruluğu, Yunan ordusunun Batı Anadolu bölgesinde geri çekilirken birçok kenti yakması örnek gösterilerek desteklenmiştir[198]. Yine 26 Eylül 1922 tarihli başka bir telgraf metninde de General Pelle, Amiral Dumesnil ve M. Grailler'e atıfta bulunularak, İzmir yangınından Türklerin sorumlu olmadığı, yangının yayılmasını önlemek amacıyla Türkler tarafından olağanüstü bir çaba gösterildiği ifade edilmekteydi[199]. Hiç kuşkusuz bu belgelerin içinde en önemlilerinden birisi Amiral Dumesnil'in yangına ilişkin raporudur. Dumesnil'in raporu, şimdiye kadar birçok araştırmada sadece isim olarak geçmiştir. Raporun içeriği ile ilgili olarak ayrıntılı bir çözümleme yapılmamıştır. Bu nedenle Amiral Dumesnil'in 28 Eylül 1922 tarihli raporunu buraya aynen almayı uygun görüyoruz. Yangının en önemli görgü tanıklarından birisi olan aynı zamanda Türkiye'nin mücadele ettiği İtilaf Devletleri kanadında önemli bir askerî kişilik olan Dumesnil'in raporu gerçekten önemlidir. Amiral Dumesnil, *"Yangının failleri kimlerdir?"* diye başladığı raporuna, şu cümlelerle devam etmektedir:

"Ben, İzmir yangınında Türklerin suçlu olamayacakları kanaatindeyim. Bu kanım, hiçbir zaman duygusal bir temele de dayalı değildir. Yine bu kanım sadece mantıksal bir çıkarsamanın sonucu da değildir.

a) Somut şahitler (düzenli birliklerce yağmacı Türklerin öldürüldüğünü gören Lazaristlerin Üstadı) Türklerin şehirde düzeni sağlamak ve yağmayı ortadan kaldırmak amacını ispatlamıştır.

b) Türk Ordusu, başka hiçbir ordunun sahip olmadığı kadrolara sahiptir ve bu orduda disiplin, iyi biçimde uygulanır.

c) İşgalin ilk gününde bağımsız biçimde yapılan yağmalar, takip eden günlerde büyük ölçüde bastı-

[198] Documents Francais Sur L Occupation Grecoque Anatole, Der. Enis Tulça, Center For Strategic Research, Some Papers No:4/2002, Ankara, Aralık 2002, s.s.165-173.
[199] A.g.e., s.167.

rılmıştır ama bu yağmalar sırasında hiçbir zaman yangın girişimine işaret edilmemiştir.

d) Rum ve Ermeni mahallelerinde çok sayıda cephane ve çok miktarda yanıcı ve patlayıcı malzeme depoları vardı. Bir hayli zaman öncesinden beri, bütün Hıristiyanları moral olarak baskı altında tutmak için, İzmir'in Türklere bırakılmasındansa tahrip edileceği fikri üzerine propaganda yapıldığı tespit edilmişti. Bu şekildeki söylentiler, binlerce defa başta bizim Genel Konsolos olmak üzere Fransızların kulağına gelmişti.

e) Yangının arifesinde Mustafa Kemal Paşa, bizim konsolosluğumuzun birkaç ev ötesinde bulunan Kordon üzerine genel karargâhını kurdurtmuştu. Ateş, bu evlerden hemen uzaklaştırılmıştı.

f) Türkler yangına karşı sahip oldukları tüm imkânlarla mücadele ettiler. Bu imkânlar, böylesine büyük bir felaket karşısında elbette yetersizdi.

g) İzmir'de çok iyi organize itfaiye ekipleri çok sayıda Hıristiyan'ın gitmiş olmasından dolayı ne yazık ki kargaşa içindeydi. İtfaiye ekipleri mümkün olduğu kadar çabuk harekete geçtiler ama onlar, şehrin birçok noktasında aynı anda çıkan yangın karşısında bulunuyorlardı; bu durum, Türk yağmacılara atfedilmeyecek bir organizasyonu gösteriyor. Bu yangınlar, mevcut yeteri kadar büyük miktardaki yanıcı malzemeyle daha da azmış ve çok kısa sürede yaygınlaşmıştır. Kundakçılar (Ermeniler veya Rumlar) görevlerini yapmakta olan Hıristiyan itfaiyecilere bile saldırmışlardı (Sigorta Yönetimi Yangın Servisi Temsilcisi Mösyö Ernest Bon'un Şahitliği)

h) Düzenli Türk askerlerinin sokaklara petrol dökmekle suçlayan, tabiatıyla güvene layık olan insanlar (konumundaki) Fransız rahiplerin ifadelerini, bizzat araştırdım. Bu söylentiler, katiyetle yanlış öğrenilmiştir ve felaketin ciddiyeti ve aniliğinden dehşete düşmüş insanların hayalinden

kaynaklanmaktadır. Türk otoriteleriyle görüşmelerim öncesinde olan her şey, iyi niyet benim kanaatimi oluşturdu; hatta bu kanım, Türk makamlarının topladığı deliller ve hala devam ettirdikleri soruşturmalarını dikkate almaksızın oluştu.

Tutuklananlar arasında çok sayıda Rum ve Ermeni ile onların itirafları bulunuyor olmalıdır. Bu konuda Türk gazeteleri, isimler ve kanıtlarla birlikte bazı açıklamalar yayınlamaya başladılar. Genel bir biçimde, Rumlar için sessiz kalınırken, sadece sorumlu olarak Ermeniler tutulmaktadır. Alışkanlıkları ve karakterleri dikkate alındığında ben de gönül rahatlığıyla sorumluluğun büyük bir bölümünün onlara ait olduğuna inanıyorum. Şunu da son olarak belirtmek istiyorum ki bizim genel konsolosluğumuz da biraz da olsa suçlamadan pay almaktan uzak değildir.

Yangından önce, İngiliz Genel Konsolosluğu'nun talebi üzerine Amiral B. Brock'un 3 Eylül'de, İngiliz vatandaşlarını en kısa sürede şehri terk etmeye çağırır çağırmaz İzmir'de panik başlamıştı.

12 Eylül'de, her zaman sakinliğini koruyan ve meslektaşlarıyla sıkı ilişkileri olan Amerika Birleşik Devletleri genel konsolosu, birden bire tüm Amerikan vatandaşlarının ayrılmaları emrini verdi ve kendisi de bizzat İzmir'i terk etti.

Bu bilgilerin kaynakları, İngilizler için Rumlardır, Amerikalılar için ise Ermenilerdir. Bu durum, bu iki milletin genel konsoloslarını Ermeni veya Rum kundakçıların şehri maruz bırakacakları tehlike öncesinde, haberdar edildiklerini sanmaya imkân vermektedir. Bu felaketle, maddeten ve manen yıkılan Mustafa Kemal'in, felaketin duyulmamasına çalıştığı bir vakadır. Onun asıl amacı, böylesi bir felaketi İstanbul'da görmemek." [200]

---

[200] Documents Francais Sur L Occupation Grecoque Anatole, s.s.170-173.

ONUNCU BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL VE İZMİR YANGINI

Her fırsatta Mustafa Kemal Atatürk'ü suçlama hevesinde olan bir kısım yazarlar, İzmir yangınında da "**acaba, bir şeyler bulur muyuz**" niyetiyle, kaynak karıştırmaya başlamışlar ve aşağıdaki olayları bulabilmişlerdi:

"Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bozok'ın anlattığına göre alevler, 'Gâvur İzmir'i' bir kül yığınına dönüştürürken, Uşakizadelerin Göztepe'deki köşkünde bir ziyafet verilmektedir. "Fevzi Paşa Hazretlerinden başka herkes, önündeki kadehleri zevkle doldurdu. Mezeler çeşitli ve nefisti. Fevzi Paşa, içki içmediği halde kalamar tavadan tabağına öbek öbek alıyor; 'Bu İzmir'in kalamarı da pek başka oluyor, aman pek özlemişim' diye, afiyetle yiyordu. Velhasıl herkes son kertesine kadar sofradan ve başlayan geceden memnundu..."[201]

Gerisini Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bozok'tan dinleyelim:

Denize nazır terasta, Mustafa Kemal ile Latife, bir ara yalnız kalmışlardı. Latife, anne ve babasından, yaptığı işlerden söz ediyordu. Mustafa Kemal de ona Başkumandanlık Meydan Mu-

[201] Bozok'tan nakleden İsmet Bozdağ, Latife ve Fikriye, İki Aşk Arasında, Truva Yayınları, s. 81-82

harebesi'ne ait hatıralarını anlatıyordu. Yangın, bütün dehşetiyle sürüyordu. Kordon Boyu ve bugün fuarın yer aldı alan, alevler içindeydi. İki yaver uzaklarında kalmıştı, ama konuşmaları duyuluyordu. Mustafa Kemal, Latife'ye sordu: 'Bu yangın yerinde, size ait emlak var mıydı?' Latife, 'emlakimizin mühim bir kısmı yanan sahadadır' dedi ve heyecanla ekledi: 'Paşam, isterse hepsi yansın. Yeter ki siz sağ olun. Bu mesut günleri gören insanlar için malın ne kıymeti olur? Memleket kurtuldu ya. İleride olanları yeniden ve daha mükemmel bir surette yaptırırız'. Bu cevap, Mustafa Kemal'in çok hoşuna gitti. 'Evet! Yansın ve yıkılsın" dedi. 'Hepsinin telafisi mümkündür.'[202] [203]

Bir şekilde, şehrin yanmasından zevk alan lider profili çizmek için uğraşmaları, gerçekte çok başarılı olmamış gibi gözüküyorlar. Her iki kaynakta da konu, "İzmir Yangını" değil ve inceledikleri konularda yangın sadece sohbet içinde geçen bir olayın anlatımı ve yazarın kitaptaki ruh hali, yangınla ilgili değil. Yangın, yazar için asıl olayın anlatımında kullanıldığı bir fon. Belki de yazdıklarını güçlendirmek için değinmiş bir olay gibi.

Diğer taraftan Latife Hanımın, yangında zarar gören kendi mülkleri için "**yansın, yıkılsın**" sözüne bakıldığında, "**memleket kurtulmuş, birkaç tane evin ne önemi var**" anlamında olmasına rağmen, konu okuyucuya "**İzmir, yansın yıkılsın; kimin umurunda**" duygusuyla aktarılıyor.

Oysa Mustafa Kemal, 8 Eylül'de, Nif'ten İzmir'e bakarken "**... bu şehre, bir şey olsaydı çok üzülürdüm**" derken gerçek duygularını ve gizli korkusunu dile getirmiştir. Zira İzmir, ona ulaşmak isteyen her Türk'ün hayalindeki bir hedefti, korunması gereken na-

---

[202] *Salih Bozok Anlatıyor", Cumhuriyet, 30 Ocak 1939*
[203] Ayşe Hür, "Güzel İzmir'e kimler kıydı" Taraf Gazetesi, 14.9.2008,

dide bir çiçek ve değerdi. Bu nedenle İzmir`e giren süvariler, kendilerine ateşte edilse, bomba da atılsa kesinlikle provokasyona gelmediler ve İzmir'e zarar verecek hiç bir davranış içine girmediler. Herkesin hayranlıkla izlediği bir düzenle şehri teslim aldılar. Oysa 15 Mayıs 1919'da, kendilerine sıkılan bir tabanca mermisi yüzünden Yunan birlikleri İzmir'i, ilk günden kan gölüne çevirmişlerdi.

Mustafa Kemal için Karşıyaka'da bir konut hazırlanmasına karşılık O, sonradan yangınla ilgili bölgenin içinde olmasına rağmen Fransız Konsolosluğu'na birkaç bina ötede, Kordon'daki bir binaya yerleşmişti.

En büyük keyfi, Büyük Kramer Otelin'de oturup birkaç kadeh içmekti. Çünkü İzmir, çocukluğu ve gençliğinin geçtiği Selanik'e çok benziyordu. Bir anlamda, hasret gideriyor, geçmişini ve beklide zaferin keyfini yaşıyordu.

Diğer taraftan, generallerini ve subaylarını da Kramer oteline yerleştirmişti.

Yangın, Mustafa Kemal Paşa için **beklenen büyük bir talihsizlikti**. Beklenen; zira geçtiği her il, Afyon, Uşak, Manisa, Yunan Ordusu tarafından yakılmış, bir kül yığınına dönmüştü. Talihsizlik; çünkü yeteri kadar önlem alınılabilseydi belki yangının bu kadar büyük hasar vermesi önlenebilirdi.

Ancak savaş, henüz bitmemişti. 15 gündür durup dinlenmeden, aç-susuz koşan askerlerin, memlekette tek bir düşman askerî kalmayıncaya kadar savaşmaları gerekiyordu. Muzaffer oldukları kadar yorgundular.

Yangından sonra Mustafa Kemal, Müttefik Komutanlığına bir telgraf çekerek, yangın ile ilgili düşüncelerini aktarmıştı.

Başkomutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa
Adına Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey

Tel. 17.9.38 (1922)
(Arrived 4.10.38)
Önemli ve acil.

Amiral Dumesmil`e

İzmir Yangını hakkında aşağıdaki yorum yapılmıştır. Ordumuz şehre girdikten sonra alınması gereken tüm önlemler tarafımızdan alınmıştır. Ancak Rum ve Ermeniler, Türk Ordusu İzmir'e girerse şehri yok etme kararı için önceden hazırlanmış planları olduklarını öğrendik. Konuşmalarda bu konu, Metropolit Hristostomos'un bulunduğu kilisede, "Müslümanları ve İzmir'i yakmanın dini bir görev olduğu" yönünde telkinde bulunulmuştur. Tahrifatın büyüklüğüne bakıldığında, bunların çok iyi organizasyon içinde oldukları gözükmektedir. Bu olayı onaylamak için çok sayıda görgü tanığı ve belge ele geçirilmiştir. Askerlerimiz her şeyi ile bu yangını söndürmek için çalışmışlardır. Artık bundan sonra resmî bir soruşturma başlatılmıştır. İzmir'de bulunan çeşitli uluslardan mütevellit muhabirler de bu konuyu araştırmaktadırlar. Hıristiyan nüfusa iyi bir bakım, yaralananların tedavisi ve mültecilerin yerlerine iadesi işlemleri devam etmektedir. [204]

Sonuç olarak; değil insanları yakmak, katletmek "**bir milletin timsali**" diye Yunan bayrağının üzerine basmayan bir liderin, bir kundakçı olarak gösterilmesi hangi akla ve vicdana sığar, anlamak mümkün değil.

---

[204] Bilal Şimşir, 1981. *Atatürk ile Yazışmalar (The Correspondence with Atatürk)*, Kültür Bakanlığı

SONUÇ

Gabriel García Márquez'in, 1982 Nobel Edebiyat Ödülü alan **"Kırmızı Pazartesi"** adlı romanında; Kolombiya'nın bir şehrinde işlenen cinayet anlatılır. Bu cinayet gerçektir ve Márquez, bu cinayetin çocuk tanıklarından biridir. Bu cinayetin özelliği, cinayetin olacağını herkesin bilmesi (ölen kişi, polis, ölenin yakınları v.s) ancak hiç kimsenin bu cinayeti önlemek için hiç bir şey yapmamasıdır.

Bu trajik-komik olay, hayatımızda birçok defalar karşımıza çıkar, önlem alma ihtimalimiz varken alamayız ve olayın sonuçlarına katlanırız. İzmir'de yaşanan bu trajedinin olabileceğini, Yunanların Anadolu'ya çıkmasına izin veren Müttefiklerin bilmiyor olması, düşünülemez. Yunan Ordusunun, Anadolu'ya ayak basar basmaz, katliamlara başlayacağı, 1915 olaylarını bahane gösteren Ermenilerin, masum Türklere saldıracağı o kadar açık seçik ortadayken, bütün bunların yaşanmasına bir çeşit göz yumularak, görmemezlikten gelindi.

Anadolu'daki tüm gözlemciler, üç yıldan fazla süren Yunan vahşetini defalarca Avrupa'ya iletmiş olmalarına rağmen, bu uyarıların hiçbiri dikkate alınmadı. Sakarya muharebelerinden sonra bozulan Yunan ordusu, artan firarlar ve disiplinsizlik, orduda yaşanan siyasi çekişmeler, açlık ve yorgunluk...

Kaçan askerlerin çeteler kurması, köyleri basıp halkın varını yoğunu alması...

Ermeni çetelerinin İzmir'e yerleşerek silah ve cephane depolaması, Türklere karşı direniş örgütleri kurulması...

Yunan Ordusunun, 30 Ağustos 1922'den itibaren düzensiz çekilmesi, Türk süvarilerinin takibini önlemek için ateşten engeller koymak için şehirleri tutuşturması...

Kaçarken geride bıraktığı cephane, silah ve akaryakıt depolarının Türklerin eline geçmemesi için, imha etmesi...

"İzmir, Türklerin eline geçeceğine, yansın" düşünceleri konuşulması, yayılması...

Rum ve Ermenilerin ellerindeki silah ve cephanenin bulunmaması için evlerini ateşe vermesi...

Yangını söndürmeye gelen itfaiyecilerin üzerine ateş edilerek korkutulması, hortum ve tulumbalarının delik deşik yapılması...

Türkleri, dünya gözünde "barbar, katil ve kundakçı" olarak gösterilmesi... İzmir yangının bir özeti gibi gözükmektedir.

İftiraların boyutu o kadar çoğaldı ki 'anılar' adı altında bazı yazarların masa başında oturarak, sadece kötülük üretmek adına, hayallerinde kurdukları, hiç bir gerçek belge ve tanığa dayandırılmayan en trajik hikâyelerin sanki İzmir'de yaşanmışçasına yazarak okuyucuya anlatılmasının, akıl ve mantıkla izahı mümkün değil.

Yalanların en büyüğünü, dönemin Amerika Başkonsolosu Geogre Horton, 1926 yılında yazdığı "Blight of Asia" (Asya'nın Belası) adlı kitabında, Türklere karşı nefretini, kinini ve intikam hissini dile getirircesine hakaretlerle ve iftiralarla dolu bir kurguyu kamuoyuna sunmuştur. Bu şahıs, İzmir'den 11 Eylül 1922'de kaçtığı halde[205], sanki yangını yaşamış gibi anlatarak, gerçekte "ne kadar büyük bir yalancı olduğunu" ispatlamıştır. "13 Eylül 1922. Yangın

---

[205] The Blight of Asia, An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans and of the Culpability of Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of Smyrna; George Horton, 1926.

büyüdükçe, George Horton'un önceliği, Ermeni Mahallesine en yakın durumda olan Amerikan Kız Kolejini boşaltmak olmuştu..."[206]

Kültürel bir beceri olarak bellek, yaşananların kayda geçirilmesi üzerinde odaklaşır ve bellek, Paul Connerton'un da işaret ettiği gibi bireysel olmaktan çok, kültürel bir yetenek alanıdır.[207] **Geçmişi aydınlatmanın ve onu içine gömüldüğü sessizlikten kurtarmanın yolu, geçmişin** kayıtları üzerinde doğru ve mesafeli bakışlar oluşturabilmekten geçer.

Geçmişin kayıtları araştırıldığında ki bu senaryonun, ne Majestelerin İmparatorluğu'nun ne de onun uzantısı Rum ve Ermeni maşalarının, 88 yıl önce Mustafa Kemal ve millî mücadele kahramanlarının, yoktan var ettikleri ordusuyla, 'yenilemez' diye düşünülen, İngiliz ve Yunan ordularını, büyük bir vahşetle geldikleri Anadolu'dan arkalarına bile bakmadan kaçırmalarını içlerine sindirememelerinin sonucu olduğu açıkça gözükmektedir.

Türk genci, ecdadını tanıdıkça, onunla övünecektir. Bugün damarlarında asil Türk kanı taşıyan her fert, ecdadına minnettardır.

---

[206] MILTON, a.g.e., s.203

[207] Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar*, çev. Alaaddin Şener, Ayrıntı yay., İstanbul, 1999.

KAYNAKÇA

- ARMAĞAN, Mustafa, **Küller Altında Yakın Tarih**, Timaş yay., İstanbul, 2007.
- ATAÖV, Türkkaya, **Ermeni Belge Düzmeciliği**, İleri yay., İstanbul, 2006.
- ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, İstanbul, 1980.
- BÖKE, Pelin, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar**, Tarih Vakfı Yurt yay. İstanbul, 2006.
- CONNERTON, Paul, **Toplumlar Nasıl Anımsar**, çev. Alaaddin Şener, Ayrıntı yay., İstanbul, 1999.
- CORAL, Mehmet, **Ateşin Gelini, Gâvur İzmir**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- İLHAN, Cengiz, "**Kurtuluş Günlerinde İki Görüşme**", İşgal'den Kurtuluş'a İzmir, İBB ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesi, İstanbul, 2007, s.s.96-102.
- Documents Francais **Sur L`Occupation Grecoque Anatole**, Der. Enis Tulça, Center For Strategic Research, Some Papers No:4/2002, Ankara, Aralık 2002, s.s.165-173.
- İzmir 1830-1930, **Unutulmuş Bir Kent Mi, Bir Osmanlı Limanından Hatıralar**, Der. Marie Carmen Smyrnelis İletiŞim yay., İstanbul, 2008.
- KOLOĞLU, Orhan, "**İzmir Yangınının Ardındaki Gerçek**", Popüler Tarih, Eylül 2003, s.s.52-57.
- KOLLUOĞLU, Kırlı Biray, "**Forgetting the Smyrna Fire**", History Workshop Journal, Issue 60, Oxford University, 2005, s.s.25-44.
- NEYZİ, Leyla, Ben Kimim, **Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik**, İletişim yay., İstanbul, 2004.
- ARALOV, S.İ., "**Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları**" , (Çev.:Hasan Ali Ediz), Burçak Yayınevi, İstanbul, 1967
- ARMAOĞLU, Fahir, **Siyasi Tarih**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983
- ARI, Kemal, "**Üçüncü Kılıç, İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin**", Zeus Kitapevi, İzmir, Eylül 2006
- ATATÜRK, Kemal, "**NUTUK**" Cilt; I, II, III, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1970
- ATAY, Falih Rıfkı, "**ÇANKAYA**" , Cilt; I, Dünya Yayınları, İstanbul, 1958
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, " **Tek Adam**", Cilt; I, II, III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1966
- AYIŞIĞI, Metin, Prof.Dr. "**Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi**" makalesinden alınmıştır

- CEBESOY, Ali Fuat, " **Millî Mücadele Hatıraları**" , Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955
- CEVİZOĞLU, Hulki, " İŞGAL VE DİRENİŞ", CEVİZKABUĞU Yayınları, Ankara 2007
- ERTÜRK, Hüsamettin, **İki Devrin Perde Arkası**, Pınar Yayınevi-İstanbul, 1964
- **Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken HASAN TAHSİN**" isimli kitaptan yararlanılmıştır. Aksoy yayıncılık,1998
- GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Alkım Kitapevi Yayınları, Ankara, 1989
- MÜDERİSOĞLU, Alptekin, **"Sakarya Meydan Muharebesi Günlüğü"**, Kastaş yayınları, İstanbul, 2004
- KARABEKİR, Kazım, " **İstiklal Harbimiz**", Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960
- KARAL, Enver Ziya, **" Atatürk Hakkında Düşünceler**", Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1956
- KINROSS, Lord, **Atatürk**, Sander Yayınları, İstanbul, 1980
- KOLOĞLU, Orhan, **Dr, Türk Basını**, Kuvayı Milliye'den Günümüze, Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1563, Ankara 1993
- KÖYLÜ, Murat, **"Kurtuluşun Gölgedeki Kahramanları"**, Fark Yayınları, Ankara, 2007
- KUTAY, Cemal, " **Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleler Tarihi**", Ercan Matbaası, İstanbul, 1961
- KÜÇÜK, Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler**, Tekin Yayınevi, İstanbul,
- ÖZALP, Kazım, "**Millî Mücadele 1919-1922**", Cilt; I, II, Türk Tarihi Kurumu Yayını, Ankara, 1971 ve 1972
- ÖZAKMAN, Turgut, **"Şu Çılgın Türkler", Bilgi** Yayınevi, Ankara, 2005
- Paul Connerton, **Toplumlar Nasıl Anımsar, çev. Alaaddin** Şener, Ayrıntı yay., İstanbul, 1999.
- SABİS, Ali İhsan, " **Harp Hatıralarım**", Güneş Matbaacılık T.A.O., Ankara, 1951
- SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1966
- UĞURLU, Nurer, " **Çerkez Ethem Kuvvetleri, Kuvayı Seyyare**", Örgün Yayınevi, İstanbul, 2007
- ÜNAL, Tahsin, **Atatürk Parasızlığı da Yenmişti**, Türk Kültürü Yayınları, İstanbul, 1965
- YERASIMOS, Stafanos, **Türk-Sovyet İlişkileri**, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1979
- Fleming Katherine Elizabeth. **Greece--a Jewish history**. Princeton University Press, 2008.

- Ring Trudy, Salkin Robert M. , La Boda Sharon. **International Dictionary of Historic Places: Southern Europe**. Taylor & Francis, 1995.
- Morgenthau Henry. **Ambassador Morgenthau's story** Gomidas Institute, 2000.
- George Horton, **The Blight of Asia, An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans and of the Culpability of Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of** Smyrna, 1926
- Brian Coleman, "**George Horton: the literary diplomat**," Byzantine and Modern Greek Studies
- Marjorie Housepian Dobkin, 1972. **Smyrna 1922**: The Destruction of a City
- Rudolph J. Rummel, Irving Louis Horowitz (1994). "**Turkey's Genocidal Purges**". Death by Government. Transaction Publishers.
- SMYRNA'S RAVAGERS FIRED ON AMERICANS; Y.M.C.A. Workers Were Held Up an... - Article Preview - The New York Times
- Giles Milton, **Paradise Lost: Smyrna, 1922**, Basic Books, July 2008.
- Nicole and Hugh Pope, Turkey unveiled: a **history of modern Turkey**, Woodstock, N.Y. : Overlook Press, 2004,
- Kirli, Biray Kolluoglu. **Forgetting the Smyrna Fire**, Oxford University Press, 2005.
- Ferguson, Niall. **The War of the Worlds** Penguin 2007
- C. J. Lowe, M. L Dockrill, **The Mirage of Power, British Foreign Policy 1914–1922**, Routledge,
- İzmir 1922: **A port city unravels**, Reşat Kasaba, Washington University.
- Colonel Rachid Galib, 18 May 1923. Current History, V., "**Smyrna During the Greek Occupation**".
- "Firing of the Town," The Times, 6 October 1922. Plymouth. See also A.J. Hobbins, "**Paradise Lost: the Merchant Princes and the Destruction of Smyrna, 1922**." Fontanus. XI (2003), .
- Bilal Şimşir, 1981. ***Atatürk ile Yazışmalar (The Correspondence with Atatürk)***, Kültür Bakanlığı
- "**A Missionary Eyewitness Lays the Blame on Armenians**," *The Times*, 25 September 1922.
- Dr. Esther Lovejoy, "**Woman Pictures Smyrna Horrors**", The New York Times, October 9, 1922.
- "**Japanese at Smyrna**", *Boston Globe*, December 3, 1922.
- The Japanese Hero, Stavros Stavridis, *The National Herald*
- U.S. Red Cross Feeding 400,000 Refugees, Japan Times and Mail, November 10, 1922
- http://www.greece.org/arts-culture/palikari/history_outline.html

- Rummel-Horowitz
- TALAT Yalazan, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi, II**, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 1994
- Kadir, Mısıroğlu, **"Yunan Mezalimi, Türkün Siyah Kitabı"**, Sebil Yayınları, İstanbul 1969
- Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, IV, Ankara 1974
- BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 (Mütareke ve Yunan İşgali döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yay., Ankara, 1997

Türk GenelKurmay Başkanlığı Yayınları

- T.C. GEN. KUR.Bşk.lığı ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi, MONDROS Mütarekesi ve Tatbikatı** Cilt.I, Gen.Kur. Basımevi, Ankara, 1962
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 3'ncü Kısım 1'nci Kitap**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1967
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'nci Kısım 1'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesinden Önceki Olaylar ve Mevzi İlerisindeki Harekât**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1972
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 6'ncı Kısım 3'ncü Kitap Büyük Taarruzda Takip Harekâtı**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1969
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 6'ncı Kısım 4'ncü Kitap, İstiklal Harbinin Son Safhası**, Cilt; II, Genkur. Basımevi, Ankara, 1969
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi**, C.IV, Ankara, Gen.Kur.Basımevi, 1966
- T.C.GEN.KUR. ATESE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi**, Cilt. IV, Ankara, Gen.Kur.Basımevi, 1966

YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI YAYINLARI

- NİDER, General K., **"Küçük Asya Harekatı I. Devre"** (Basılmamış musvedde eser), (Çev: Piyade Asteğmen Lefter Ksontoplos), Yunan Büyük Askerî Bahri Ansiklopedisi, Atina, 1928
- DUSMANIS, Korgeneral Victor, **"Küçük Asya Harekâtının İçyüzü"** (Basılmamış musvedde eser), (Çev.:Teğmen Hristo Etorun), Pirsos Yayınları, Atina, 1928
- YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI BEYNELMİNEL ASKERİ TARİH, **"1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi"** (Basılmamış musvedde eser), Askerî Tarih İdaresi Yayını, Atina, 1967
- RODA, L.Roda, **"Yunanistan Küçük Asya'da"** (Basılmamış musvedde eser), (Çev.:Piyade Asteğmen Yorgo KUNDAKÇIOĞLU), Atina, 1950

• YUNAN GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, "**Yunan Ordusu İzmir'de**" (Basılmamış musvedde eser), (Çev: Kontantinos İoannis Emirce) Askerî Tarih İdaresi Yayını, Atina, 1957

ARŞİVLER

- T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Arşivi
- T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Atatürk Arşivi
- T.C. Mili Savunma Bakanlığı Arşivi
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi

BASIN

- Aheng (İzmir)
- Akşam (İstanbul)
- Cumhuriyet (İstanbul)
- Hakimiyet-i Millîye (Ankara)
- İkdam (İstanbul)
- Renin-Tanin (İstanbul)
- Vakit (İstanbul)
- Şark (İstanbul)

İNTERNET SİTELERİ

- www.kafkas.org/kitaplık/tezler.html.
- www.nigde.gov.tr/millî.html.
- www.devletarsivi.gov.tr
- http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/soy2.htm

EK – A

İZMİR SİGORTALARI İTFAİYE KUMANDANI MÖSYO GRESCOVICH'İN İZMİR YANGINI HAKKINDAKİ ORJİNAL RAPORU

EK A – 1

E. Ü. Harb Tarihi D.
İnkılâp Kütüphanesi

EK – A – 2

— ٤ —

سنه ۳۸ تاریخنده انکلیزجاوشی النده برکاغد ایله بکا کلدی ودیدیکه کمی قوماندانیله اولان مخابره‌مز بوندن عبارتدر : « بوآقشام قرانتنه‌ده‌کی تورك خسته‌خانه‌سنی یاقاجقلردر » ایرتسی کونی ۱۲ ایلول سنه ۳۸ صباحی بوجه محله‌سنده مقیم اطفائیه قومیسیونی کاتبی موسیو (زالک‌سیر) کیجه پاریسی بوجه‌یه ایکی ترن کلدیکنی ویتون انکلیز عائله‌لرینك سریعاً ازمیره نقل وکمی‌یه ارکاب اولندقلرینی سویلدی . آکلادم که ازمیرك باشنه تعریفی غیر قابل بیوك رفلاکت کله‌جکدر. ویونان افرادینك سویله‌دکلری چیقه‌حقدر. ۱۱ ، ۱۲ ایلول سنه ۳۸ تاریخنده اطفائیه افرادی یانغین قله‌سنده نوبت بکلرکن ارمنی کلیساسنده و دیکر یوکسك موقعلرده کزمه‌یتلردن ارمنیلرك فعالیتلرینی دوربین ایله کوردیلر وبکا سویله‌دیلر. عینی زمانده اطفائیه‌دن برقاچ نفر ارمنی کلیساسنك چاك قله‌سندن سابقاً تخت‌قراره آلنمش اولان پاروله‌لی مخابرلر اولدیغنی کوردیلر .

۱۰ ، ۱۲ ایلول سنه ۳۸ ، قدر کچن اوچ کون ظرفنده ارمنی محله‌سندن تپه‌جك محله‌سنه قدر چیقان یانغینلرك عددی وبویانغینلرده مشاهده ایتدیکم احوال اطفائیه‌نك ۳۰ سنه‌لك استاتستیق جدولنده کورولنامشدر .

۱۱ ، ۱۲ ایلول سنه ۳۸ نصف‌اللیدن برساعت صکره ارمنی محله‌سندن یانغین چیقدیغنی خبر ویردیلر. اطفائیه‌افرادی یانغینه‌حرکت ایدرکن وروم‌خسته‌خانه‌سنی کچرکن ۱۲۰ : ۱۵۰ قدر چولق‌چوجوق وقادین سوروسی آچی آچی باغیریورلردی. نه باغیریورسکز دیه صوردم : « ارمنیلر بزی‌یاقدیلر سایس خانی ایچروسنده اوطوریورز » دیدیلر. بونلر روم ایدیلر. خانه مجاور ارمنی خانه‌سنده‌کی دیواردن ارمنیلرك بردلیك آچدقلرینی ودلیکدن چوقجه غاز دوکدکلرنی أوی آتشه‌دکلرینی سویله‌دیلر . بونلری صباحه قدر چیقماز سوقاق ایچریسنده محافظه ایتدم. وصباحلین دوریه‌یه تسلیم ایتدم.

۱۳ ایلول سنه ۳۸ ساعت ۳۰ ، ۱۰ اولده ارمنی محله‌سندن آتش ظهور ایتدیکی خبرینی ویردیلر اطفائیه ایله برلکده کیدرکن ارمنی کلیساسندن ۵۰ متره مسافه‌ده برارمنی خانه‌سنك یاندیغنی کوردم . خانه‌نك آتی قاتنده شدتلی و صاعقه‌لی آتش چیقیورچیدی . مجبوری برآز کیری کیتدم. واطرافه سرایت ایتمامسی ایچون سوندیرمکه اوغراشدیرکن ارمنی کلیساسنده یانغین اولدیغنی خبر ویردیلر. افراد ایله کلیسایه کیتدم .کلیسانك باغچه قپوسندن کیرمك امکان خارجنده ایدی. دمیر پارماقلقلردن آتلادق وخورطومی کچیردك. کلیسانك بنالرنده آتش یوق ایدی. یالکز کوچوك بر بنا جوراندهباغچه‌ده ایکیوز قدر باغلی اشیا بالیه‌سیله پاچاورلر بر یره طوپلانمش واوزرینه ایکیوز تفنك وکلیتلی جبخانه

EK A – 3

— ٥ —

قوعش ايدى. آتيشده بونلر آرەسندن چيقيور ايدى. عين زمانده آتش ايچير
دوامل انفلاق ايشيديليور ايدى. سوندير مكه چاليشدق. بز كليسادە ايكن ارمنى
باسەخانه قارشوسنده يانغين اولديغى خبر ويرديلر. اطفائيه افرادينه برابر قوشدم
خانەسندن آتش چيقديغى كوردم. آتشلك اطفاسنه چاليشيركن مسفوق چشمه
اولديغى خبر ويرديلر. ايكى اطفائيه نفريله كيتدم. آتشى سوندير دم تكرار باسەخ
يانان خانەيه كيتدم، آتش ايچنده بر طاقم سورمكلى انفلاقلر واردى و آتش كيتدك
شدت ايدييوردى. بو اثناده يينه ارمنى كليساسنك ياندىغى خبر ويردىلر . بر طاق
افرادينله بدوب صو ايله سوندرمكه چاليشيرايكن ٣٠٠ متره اوزاقده وآرقه س
ميرسكده بر خانەنك ياندىغى خبر ويردىلر. آتشلرى سوندير مكه اوغراشيركن
باقدم وبرخانەدن دكل ارمنى محلەسنك هر يرندن آتش چيقديغى وعلاوه ٢٥ عد
موجود اولديغى كوردم. بز آتش ايچريسنده قالدق وعينى زمانده هر طرفدن بكا
سيغديلر و آتش ايله آتوقه اولديغمزى كورنجه بالمجبوريه دهاكيرويه چكيلەرك وآ
آتش آليان محللره و مركز آتشك دهاكيرولره سرايت ايتماسى ايچون اوغراشه
بوانشاده يانغنك دهاكى ولردن چيقديغى وبتون ارمنى محلەسنك ياديغى خبر ويردى
زمانده آتشلر ايچريسنده دوامل انفلاق حدوثلرى ايشيديليور ايدى. اوزمان بو آ
صو ايله سوندير مەنك امكان خارجنده اولديغى آكلادم ودرحال موقع قوماندانلغى ك
كدم و ضبطنى آكلاتدم و هرحالده مواد انفلاقيه ايله صاغلام وياقين بنالرك هدم
وارمنى محللرينك آيلوقه آلتنه آلغمنى استرحام ايتدم. موقع قوماندانلغى برچاوش
سنده اوتوز قدر استحكام افرادى ويردى وقاميون ايله يانغين محله كيتدك دها
مجاور وياكيان آبادجترى محلەسى خانەلرينك هدمى ايچون چاليشدق مع مافيه
ضعيف اولمسى يوزندن ديناميتلر پالكز دليك آچيور ايدى، ديوارلر هدم ايديله
آتشلرك دوام وكثرتندن خورطومللر يوزولدى ويانديى. طولمبەلر غيرقابل استعم
كاريكى حالده يه آتوقه اولانلرنه چاليشدقدن صكره [illegible] آتش چيقديغ
ويرديلر آتش قصبەنك هر طرفنى صاردى. روزكار دوام ايتمسندن ياقين كسب
ايدييوردى. بن ايسه مجبورى اولەرق اطفائيەنك مالزمه وافرادينى آتش ايچندن
وبر قاچ طاقم تشكيل ايدوب آتش اولمايان محللردن وداها كيرولردن ايشى باشمه او
حالبوكه بن بوايشك قصداً پاپيلديغنه قناعتم طولايسيله ١١ ايلول سنه ٣٨ تاريخنده
قوميسيونى عجلى رئيسى موسيو بونه كيتدم وقضيه يونان شايطان و افرادينك

EK A – 4

— ٦ —

ايتديكى خاطريه كلدكجه بونك حقيق برترتيب وقصد اولديغنه وبتون ازمير قصبەسى كول
حالنه كتيرمكه قرار ويردكلرينه وبتون موجوديتلرنى صرف و استعمال ايده جكلرينه قناعت
تامەم حاصل اولمشدى. بوقناعتيمى كنديسنه آكلاتدم. بى سريست براقەلرى و ازميرى
بو بيوك فلاكتدن قورتارمق ايچون مالزمه ، افراد و حيوانات و نه لازم ايسه تدارك
ايدلمسنه مساعده ايدلمسى استرحام ايتدم. موسيو بون اطفائيه مجلسنى طوپلادى بن مجلس
حضورونده وضعيتى تاميله آكلاتدم. مجلس تكليفاتمى عيناً قبول وبكا موطورلى طولومبەنك
كمرك قارشوسنده دائما انتظارده قالمسنى امر ايتدى . بن ايسه ماكينەى دكزه آتارلر و
ماكينەى اليزدن غائب ايدرر احتماليله بوتكليفى قبول ايتمدم . ايكى كون ظرفنده نه تمكن
ايسه ازميردن تدارك وايجاب ايدن تشكيلاتى ايفا ايتدم وبتون موجود جمله ازميرك يانمينمدن
قورتولمسنه غيرت ايتدم . مع مافيه يانغنك ايكنجى كوى سندير مكه اوغراشيركن بكا
دخى قورشون سيقديلر. آتيلان مرمىلرك بكا دكل يانغين طولومبەسينه اصابت ايدوب بونلرى
دليك دشيك ايتكلرى معرضه اشبو راپور بالتنظيم تقديم قلنور .

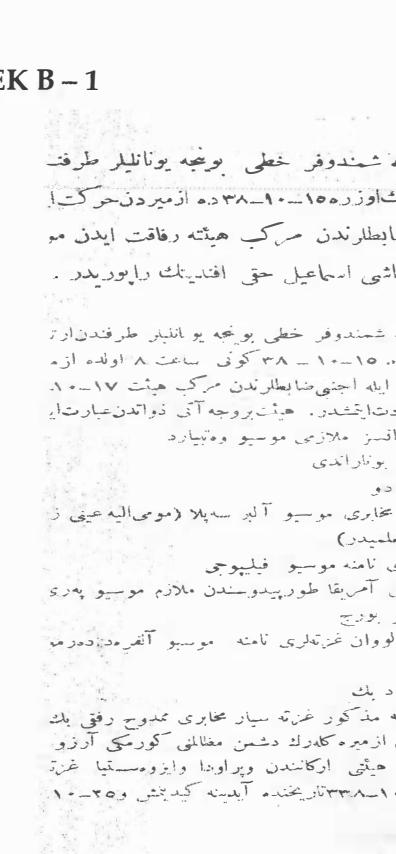
ازمير سيغورطه ى اطفائيه قوماندانى

غره سقوويچ

EK – B

YÜZBAŞI İSMAIL HAKKI BEY'İN İZMİR'İN KURTULUŞUNDAN SONRA YABANCI GAZETECİLERLE BİRLİKTE EGE BÖLGESİNDEKİ YUNAN MEZALİMİNİ GÖSTERİR RAPORU 15 EKİM 1922

EK B – 1

ازمیر ـ برهانیه و بلاطجق ـ سوکه شمندوفر خطی بویجه یونانلیلر طرفت
ارتکاب ایدیلن مظالم وفجایعی کورمك اوزره ۱۵ـ۱۰ـ۳۸ ده ازمیردن حرکت ا
اجنبی وتورك غزتهجیلریله اجنبی ضابطلرندن مرکب هیئته رفاقت ایدن مو
قوماندانلغی قرارکاهندن یوزباشی اسماعیل حق افندینك راپوریدر .

ازمیر ـ برهانیه وبلاطجق ـ سوکه شمندوفر خطی بویجه یونانلیلر طرفندن ارتـ
ایدیلن مظالمی رأی العین کورمك اوزره ۱۵ـ۱۰ـ ۳۸ کونی ساعت ۸ اولده ازمـ
حرکت ایدن اجنبی وتورك غزتهجیلری ایله اجنبی ضابطلرندن مرکب هیئت ۱۷ـ۱۰ـ
کونی ۳،۳۰ ساعتصوکرا ده ازمیره عودت ایتشدر . هیئت بروجه آتی ذواتدن عبارتدر
ثمرنست رویتر طورپیدوسندن فرانسز ملازمی موسیو وهتیارد
فرانسز بحریه یوز باشیسی موسیو بوناراندی
دیمانغزتهسی نامنه موسیو ژورژ دو
اسویچرده منتشر لوزان غزتهسی محابری موسیو آلبر سهپلا (موسی الیه عینی ز
برادیسو آمریقان مکتبنك فرانسزجه معلمیدر)
ژورنال دیتالیا ومساجهرو غزتهلری نامنه موسیو فیلیوچی
نیویورق هرالد نامنه ۲۱۹ نومرولی آمریقا طورپیدوسندن ملازم موسیو پهری
آمریقا معاونت جمعیتی نامنه موسیو بورج
ازمیرده منتشر ثقو دوفرانس ولولووان غزتهلری نامنه موسیو آنفریدزده زمو
مادام شنایدر ومادموازل شنایدر
صدای حق غزتهسی نامنه طورغود بك
آطنهده منتشر حیات غزتهسی نامنه مذکور غزته سیار محابری ممدوح رفقی بك
برنجی سیاحتدن صوکرا آنقرهدن ازمیره کلهرك دشمن مظالمی کورمکی آرزو
روس سفارتی استخبارات ومطبوعات هیئتی ارکانندن وپراودا وایزوستیا غزتـ
محابری موسیو ژورژ آمتاخوف ایله ۲۴ـ۱۰ـ۳۳۸ تاریخنده آیدینه کیدیلمش و ۲۵ـ۱۰
ازمیره عودت ایدیلشدر .

EK B – 2

دشمن برهانیه قدر خط کذرکاهنده‌کی تکمیل کویلری – بر ایکیسی مستثنا اولق اوزره – یاقش، کویلری کاملاً یاغما وتالان ایتش، اهالیسندن بر قسمی انکیزیسیون مظالمی تمثیلاً انواع اشکنجه‌لرله اولدیرمش، قادینلرینك عرضنه تجاوز ایتش، نهایت قاچارکن قادینلرك بر قسمنی‌ده برابرنده کوتورمشدر. اکثر منطقه‌ده باقیلان کویلردن باشقه مملکتك ثروتی تشکیل ایدن زیتونلك و انجیر باغچه‌لری‌ده احراق ایدیلمشدر.

انسانلغك یوز قارمسی اولان یونانلیلر وطان ونعمتیله پرورده اولدوغی حکومت متبوعه‌سنه اخانت ایتمك کی کوپکدن آشاغی بر ملت اولدوغنی کوسترن رومللر هر درلو مظالمی منتظم بر پروغرام داخلنده ترتیب و اجرا ایتش وبالغنیی ضابطلرینك امرلریله اوچ ترتیب ایدرك معین ساعتلرده وجوده کتیرمشلردر.

تورك ومسلمانلرك زنکینلرندن باره چکمك ایچون وسیله‌لر احداث ایدرلك: والیلری حبس ایتمك ویالآخره بهیدله پارەلرینی آلدقدن صوکرا آرزو ایتدکلرینی تخلیه‌وایسته‌دکلرینی نفی ویا اعدا ایلەمك، اشکنجه‌لرله انسان ضرب ایتمك، سونکو، توفنك، طوپوزله برچوق معصوملرك قانی ایچمك، دیری دیری قویویه آتمق، یاقق خونخوارلرك تعقیب ایتدکلری اعدا پروغرامی مقتضاسندن بولونمشدر. حتی دشمن تحت اشغالنده بولونان قصبه وقرالك اشراف ومنورانی طوپلایارق قیرلره کوتورمش، زوالیلره قارمه کورك ویرەرك مزارلرینی کندیلرینه قازدیرەرق صوکره سونکو ویا قورشونله اولدیروب دفن ایتمك کی وحشتلر کوسترمشدر. عینی عاقبت فجیعه‌یه معروض قالان نازللینك آتچه قریه‌سندن بر تورك ماکیسیت آلدینی اوچ دونم سونکو یارامیله اولو ظن ایدیلەرك دیری دیری مزاره کومولمش ومزار اوزرندەکی خفیف طوپراق طبقه‌سندن برمنفذ بولارق طیشاری جیقوب مندرسی کچمك صورتیله یکی بازاره التجا وحکومتجه یکی بازار خسته‌خانه‌سنده تحت تداویه آلینەرق اعادهٔ عافیت ایتش وبو آدم بوصورتله حیاتی قورتارمغه موفق اولمشدر.

ظلمك انواعنه شاهد اولان کویلونك معروض قالدقلری فجایع ومظالمی بر لسان سوزیله آکلاتیلرکن دیکه‌یین هرهانکی بر شخصك اورپرمه‌سی ایچون قرون اولا اهالیسندن اولمسی وبو عصرده اشیو مظالمی یاپمق ایچون‌ده او انسانلك‌دور وحشته‌منسوب بولونمسی لازمدر.

مظالمك شاهد وسامعی اولان هیئت بو حالدرك پك خونخوارانه و قصدی اولارق یاپیلدیغنده کاملاً متفق قالمش و ارتکاب ایدیلن اولان فجایعه قارشی هیچ تفرلرینی

یالکز هیئت میاننده هیچ بر انکلیزك بولونمامسی شایان دقتدر. تصادفی اولارق آمریکا قونسولوخانه‌سنده کوردیکم بر انکلیز سیاحته اشتراك ایده‌جکنی بنده کزه کون اول بیلدیرمش ایکن سوزیی طوتمامش و وعدندن نکول ایتمشدر.

هیئت مختلف طبیعتده، مختلف ملیته منسوب ذواتدن عبارت اولدقلری ایچون مع کوروشلری و قناعتلری‌ده تخالف ایتمشدر. آمریقالیلر یانلیش دشمن جکیلیرکن وبایلد اشغال‌دمی واقع اولدوغی کی تحمیقاتی تعمیق آرزوسنی اظهار ایتش، فرانسزلر نه ز اولورسه اولسون مظالم وفجایعك عینی درجهٔ نفرتی موجب اولدوغنی نظر دقته آلا یالکز کورمکله اکتفا ایتش، ایتالیان غزته‌جیسی عینی نفرتی اظهار ایتمکله برابر ح متفرینك تعقیب ایتدیکی سیاست ایله فرانسز و یونان اداره‌لری آرەسنده‌کی فرق است کی مختلف اجنبی اداره‌لرینك رأیه‌لرینی تأثیراتی آکلامغه چالیشمشدر.

روس غزته‌جیسی ایسه اساساً معلوم اولان یونان وحشتی کورمکه بیله لزوم ـ ایتمیه‌رك تکرار حکومتمزك آغوش شفقتنه دوشن زوالیلرك احوالنی تدقیقه ح مساعی ایلەمشدر.

دور وحشتی احیا مقصدیله ارتکاب ایدیلن مظالمدن صولدیرجه متأثر اولان فرا یوزباشیسی تورك حقنی و تورك انسانلغنی آلدنن کلدیکی قدر وامکان نسبتنده مداوا ایده‌جکنی وشاهد اولدوغی مظالمی هر یرده یوتون آجیقلغیله آکلاتاجغنی هیئت‌حضو وعد وتأمین ایلەمشدر. بونلکله برابر هیئتی تشکیل ایدن تکمیل ذوات یونان وحش متفق قالمش وحقیقتی منافعه ایده‌جکلرینی بیان ایتمشلردر.

هر کون کورملری تکلیف ایدیلن هیئت هر یرده عینی مظالمك عینی صورتله و اولدوغنه قناعت کتیرمك « آرتق کورمکه لزوم یوقدر، چونکه کرمیه کیتسه‌ك منظره قارشیسنده قالاجغز » کبی بر قناعت اظهار ایتمشلردر.

دشمن مظالمنه معروض قالان کویلردن کوروبن و تحقیق ایدیلنلر زیرده عر ایدیلمشدر:

جمعه اوواسی — استاسیون جوارنده‌کی تکمیل اولو یانمشدر.

دومللی کوی — کوچك سکه‌سی قسماً روم اولوب کویه یرلی رومللر طرفندن آ ویرلمش، کوی قسماً یانمشدر. کویه عائد جامعلرده احراق ایدیلمشدر.

قایاس — بر خریستیان کو

قوناق بوغازی — بو

ستاسیونی آرەسنده

بش خانەلی برمسلمان کوینی اولوب دوملی کوی رومنری طرفندن بوتون
اشیاسی ایله احراق، اهالیسندن بری جوجق ومتباقیسی قادین وارکك اولق
اوزره اون اوچ کیشی شهید ایدیلمشدر.

تیریاندا — براساسیون اولوب یاقلندەکی طاهر بك جفتلکی ایله احراق ایدیلمشدر.

طورهلی — (٢٠٠) خانەلی بر کوی اولوب (٨٧) سی یانمش. کوی یاغما وتخریبه
اوغرامش، عرصه تجاوز ایدیلمشدر. یونانلیلر رجعتلرنده کویدن یکرمی
بش ارکك وقادینی شهید ایتمش، بدایت اشغالدن صوك کونه قدر شهدا مقدارى
الی یی تجاوز ایلەمشدر.

طورهلیه مربوط چای باشی، احمدلی، قوشچی برون کویلری تماماً یانمش،
چای باشندن سکز، احمدلیدن آلتی، قوشچی برولدن درت کیشی قتل
ایدیلمشدر. یونانجیلیه مربوط یکی کویك یارسی یاقلمش ویالنیز آیدینلن
چکیلن دشمن ایقاع ایتمشدر.

بو منطقەده دشمن هانکاره (٢٣) کیشی طوپلایەرق هانکارلە برابر احراق
ایتمشدر.

بینه طوربهلیه مربوط قریلجه کوی وطولوم کویلری اشغال اثناسنده تورکلره
خدمت ایدیورسکز بهانەسیله دشمن طرفندن یاقلمشدر.

جلاد استاسیونی — یاندیقی کبی استاسیون یاقلندەکی شمندوفر مأمورینه مخصوص اون
بش خانەده کاملاً یانمش، جلاددە اثر قالمامشدر.

بهلهوا — بوکوی قوز پیکار استاسیونله اون بش دقیقه مسافەدەدر. کوی هر نه قدر
یالنیزلن مصون قالمش ایسەده سنهلردنبری کندیلرینه قومشولق ایدن چیرکیجه
کوی رومنلری کویدن بری جوجق، بری ارکك ومتباقیسی قادین اولق اوزره
(٣٢) کیشیی سونکودن کچیرمشلردر.

سنجوق — بوکویك اوجدە ایکیسی یانمشدر. دشمن کویدن ٣٧ مسلمانی قسماً غلاز یاغی
دوکمرك یاقق، قسماً سونکو وقورشونله أولدیرمك صورتیله شهید ایتمش
وشهیدلر براوك ایچنه قوناق اوزرلرینه خفیف طوپراق طبقەسی أورتولمشدر. هیئت شو
جمیع منظرەنك حامی اولان اوەقدر کیتمش، منظرەنك تأثرله شاهدی اولان هیئت
تعفندن اوطه قیوسی اوکنده فضله طورامامشدر.

سلطانیه — ٥٠ : ٦٠ خانەلی بر اسلام کوینی اولوب تورکلره خدمت اسنادیله بدایت

اشغالده یونانلیلر طرفندن یاقلمش، بوکون اورادە هیچ برانسان وهیچ بر
قالمامشدر.

عزیزیه — دشمن چکیلرکن کویك نصفندن فضلهسی یاقشدر.

خاووجیلی — سکسان خانەلی بر اسلام کوینی اولوب دشمن اشغالنك بدایتنده یاقتر
اولا اوچ، چکیلرکن ایکی کیشی شهید ایتمشدر. حتی زوالليلردن براختیار
قلاخوز دیه عزیزیه قدر کتیروبرك یانجه ایتمشدر. کویك زیتونلق
ویرمقدار انجیر آغاجی ده یاقیلمشدر.

زیتون آلان، کوجیلی کویلری ده بدایت اشغالنده دشمن طرفندن یاقیلمش، بارینا-
هیچ بر أو قالمامشدر.

بلاطحق — ایکی محلهلی ودرت یوزی متجاوز خانەلی برکوی اولوب نصفی یانمش، کو
انواع مظالم ارتکاب، عرصه تجاوز ایدلمش، دشمن چکیلرکن کوی اهالیسنه
(١٥٠) یه قریب مسلمانی شهید ایتکله صوك وظیفهٔ دنائتی ده ایفا ایتمشدر
بوردان یوزه قریب برابرنده کوتوردیکی قادینلن آنجق برقسمی عود
ایدەبیلمش، متباقیسنك حیات ومماتی مجهول قالمشدر.

سه کوی — بوکویدن یالکز برجامع ایله بش آلتی أو یانمش ایسەده بوکا مقابل کو
تکمیل یانجه أولری یانغینه معروض قالمشدر. دشمن کویدن یکرمی کیشی
شهید ایتمشدر.

لشاپ — درده اوجی یانمشدر.

دره کوی — نصفی یانمشدر.

قیریلجه پیکار — کوی یاقندن قورتولمش ایسەده اهالیسی وأولری کاملاً یاغما یه معروض قالمشد
کوش کوی — کاملاً یانمش، هیچ برأو قالمامشدر.

یکی کوی — درنده اوچی یانمش، اهالیسنك حیات ومماتی مجهول قالمشدر.

تاشلی — ٢٠٠ خانەلی برکوی اولوب دشمن مظالمندن بختیار برصورتده قورتیلمش
ایدیلن کوی اهالیسندن درت کیشی شهید ایدیلش، ایکی أو یاقیلمشدر.

کرمنجك — ٩٢٠ خانەلی اولان بو ناحیه مرکزی واستاسیون هان کاملاً یانمش
ناحیه یونان اشغالی آلتنده قالدیغی مدت ظرفنده (٨٠٠) کیشیسی ضایع ایتمش
بویجاره لردن (٢٠٧) سی دشمن چکیلرکن یونانلیلر طرفندن قتل ایدیلمشدر

معروض قالش، اشكنجه‌نك الامدهشی تطبیق ایدیلشدر. یونانلیلر ٦٣ کیشی‌یی
پر أوه طولدیرارق هپسنی سونکودن کچیرمش، برقویویه آتمشدر. یونلر
میاننده طقوز یرندن سونکولەرك أولدی‌ظنیله قویویه آتیلان «عالم» اسمنده‌کی
بر کنج هیئه سونکو یارالرینی کوسترمش وکوی اهالیسی طرفندن قویودن
چیقاریلان بو کنجك باشنده‌کی قویو برمسی وقعه‌نك مادی دلیلی هیئه
قارشی ابراز ایتمشدر.
دیکر شریف‌علی اوغلی احمد اسمنده‌کی شخص قیاتیلدقاری اوطه‌نك باجاسه
جیثه‌رق کندیسنی أولدرمدن قورتارمش وکندیسنی هیئه تقدیم واوراده
جریان ایدن وقعه‌یی نقل ایتمشدر.
بنه بوکویدن اون‌یاشارنده براسلام قیزینك قارنه سونکو صوقیلمش وسونکو
یارامی هیئه کوسترمشدر.
خضر بکلی — ٣٠٠ خانه‌لی اولان بوکوی کاملاً یاقیلمشدر.
٧٠٨ ثمن کوللی — ٤٠ خانه‌لی اولوب یالنمش ایسه‌ده انسانجه ضایعات ویرمشدر.
رئیس کوی — (٦٥) خانه‌لی اولوب (٥٥) ی دشمن طرفندن یاقیلمشدر. بوکویدن
(آلکساندرا) اسمنده بردوقتور ١٣٠٠٠ لیرا آلمش.. کویلیلر بودوقتورك
ازمیرده موقوف اولدیغی سویلیورلر.
٧١٠ قره آغاجلی — ١٢٠ خانه‌لی اولوب اوجده ایکیسی یانمش. ایکی کیشی شهید ایدیلمشدر.
اوزوملی — ٣٠٠ ی متجاوز خانه‌یه مالك اولان کویك اوجده‌ایکیسی یانمش وخراب
اولمشدر.
ترکلی — فرقباش خانه یانمشدر. دشمن بوکویدن (٥٢) مسلمانی طوپوزله باشلرینه
اورمق، اوسطوره ایله کسمك صورتیله أولدیرمش. بوزوالیلر میانده بالکز
٧٦٥ قباجلی حسین نامنده‌کی شخص قورتولمشدر. بومدهش وقعه‌یی هیئت مرقومه
حسینك آغزندن دیکله‌مشدر.
عمربکلی — کوی یانمش ایسه‌ده کویك باغ وباغچه طاملری کاملاً احراق ایدیلمشدر.
دشمن بدایت اشغالدن رجعته قدر کوی اهالیسندن (٢٧) کیشی‌یی قتل
واحراق ایتش و(٧) کیشی‌یی أسیر صفتیله حبس ونفی ایله‌مشدر.
قره پیکار — آیدین متصرفلغنجه استحصال ایدیلن معلوماته نظراً بوکویدن ٢٠٠ خانه

اولمق ٢٣٣٨ نفوسه مالك اولان کویده حالاً ٨٠٠ کیشی قالمشدر. دشمن
بدایت اشغالده (٢٨) کیشی‌یی استانبول اوکنده أولدیرمش وکوی تمامیله
ایدیلمشدر. دشمن چکیلدکن ٣٣ قادینی برابرنده کوتورمش وبیچاره‌لرك
حقنده هیچ بر معلومات آلنامامشدر.
قره‌پیکار مرکز ناحیه‌سی ایله ناحیه‌یه مربوط قزادن الی کیشی اسیر
اولارق کوتورلمشدر.
دشمنك یاندیغی بونجه مطالله رغماً اهالی کویده‌کی روم مکتبنی تحت محافظه
آلمش وتورکك فضیلتی شو مادی دلیل ایله هیئه کوسترمشدر.
میشه‌لك — ٦٠ خانه‌لی برکوی اولوب کاملاً احراق ایدیلش. کویلودن برمقدار آلمه
أولدیرلمشدر.
آرزولر — ٧٠ : ٨٠ خانه‌لی اولان بوکوی یونانلیلرك رجعتنده کاملاً یاقیلمشدر.
محمدلر — ٥٠ خانه‌دن عبارت اولان بوکوی دخی کاملاً یانمشدر.
قره‌کلیسا — ١٢٠ خانه‌لی اولوب کاملاً احراق ایدیلمشدر.
ایکیز دره — بوکوی درت محله‌دن عبارت و٢٠٠ خانه‌لی‌اولوب کاملاً احراق‌ایدیلش وه
بر أو قالمامشدر.
قریلجه‌کوی — قسم اعظمی یانمشدر.
آخورکوی — ٨٠ خانه‌لی اولان بوکویدن آنجق یکرمی أو یانمدن قورتیله‌بیلمشدر.
حاجی‌علی‌اویاسی — ١٢٠ خانه‌لی اولوب کاملاً یانمشدر.
صندقلی — ٦٠ خانه‌لی اولوب کاملاً احراق ایدیلشدر.
کورتلر — ٨٠ خانه‌لی اولان بوکویده کاملاً یانمشدر.
جیق صوروق — ٧٠ خانه‌لی اولوب تماماً یانمشدر.
یك کورد — ٦٠ خانه‌لی اولوب کاملاً یاقیلمشدر.
نازللی مرکز قضاسی — بوقصبه‌یوقاری وآشاغی نازللی نامیله ایکی قسمدن عبارتدر. یو
نازللی ٤٠٠٠ ، آشاغی نازللی ١٥٠٠ خانه‌در . یوقاری نازللیدن ٣٩٤٠
و آشاغی نازللیدن اوجده‌ایکیسی یانمش وبوکون همان همان برنازللی قصبه
قالمامشدر. اوچه یوقاری نازللیده ١٢٠٠٠ ، آشاغی نازللیده ٥٠٠٠ نفو
وارکن بوکون هرایکیسنده ٣٠٠٠ کشی قالمشدر. قصبه‌یی دشمن چکیلر

EK B – 5

جیقارلشدر. قصبه‌نك سكنه‌سی هنوزعودت ایتمدیكی ایچون ضایعات مقداری تماماً تثبیت ایدیلهمهمشدر. ایسان ضایعاتنك (٣٠٠)دن فضله اولماسی پك محتملدر.

قیوجاق — بوراده ٥١ أو ، ١١ آخور، ٣٣ مغاره، ١٠٧ دكان، ١١ قهوه‌خانه، ٧ خان ٢ جامع ، ١٠ فرون ، برحكومت وبرباديه داٴره‌سی ، برحلواقابریقه‌سی یاغمش و ١٠١ حیوان اثنای رجعتنده دشمن طرفندن كوتورولمشدر. دشمن بوكویدن ٢١ كشی یاقمش ، ١١ كشی‌ده غائب ایتمشدر. یونانلردن باشقه ایكی قویو انسان جسدلریله دولودر. یونانلیلرقاچارلركن كویدن اوچ قادین كوتورمش ویوقاریلر هنوز عودت ایتمهمشدر .

قیوحاقده «قسطوپل» اسمنده‌كی یونان یوزباشیسی معیتنده‌كی چاوش اورلهلی «غوردیبالی» اسمنده‌كی بر خونخوار ایله یدی كشی‌نی طوپلایارق كندیلرندن مهم مقداردهٔ پاره‌ایسته‌مش وبالآخره بچاره‌لری دیلیم دیلیم كسه‌رك شهید ایلهمشدر. بو اشخاص میانده آطه‌لیلی حافظ علی افندی اسمنده‌كی ذات ایسته‌دكلری پاره‌یی اوزرلرندن ویرهمدیكی تقدیرده قالان ٢٠٠ لیره‌ای كتیرمك ایچون كیتمش وقارغشه‌لقدن استفاده ایدهمدیكی حیاتی قورتارمشدر . وقعه‌یی بالذات حكایه ایدن حافظ علی افندی بوروملرك ازمیرده بولوندقلرینی افاده ایتمكده‌در .

جوبان عیسی — سكسر أو یاغمشدر . دشمن كویلودن ١١ كشی‌نی یاقمش. بش كشی‌نی برلكده كوتورمشدر .

كنجه‌لی — ٥٠ خانه‌دن عبارت اولان بوكویده ٤٧ أو یاغمشدر.

یه‌سلك — ٥٨ خانه یاغمشدر .

قواجیلی — ٢٦٥ خانه‌لی اولان بوكوی كاملاً یاقیلمشدر.

قزیل دره — ٦١ خانه یاغمشدر.

خوزسولی — ١٨٠ خانه‌لی بركوی اولوب ٣٠ أو یاغمشدر. دشمن چكیلركن كویلودن ٢٠ مسلمانی یاقق وسونكولهمك صورتیله شهید ایتمشدر.

بلارا — ١٧٠ خانه‌لی اولان بوكویدن یدی خانه یاغمش. درت كشی شهید ایدلمشدر .

كرمنیز — ٥٠٠ خانه‌لیدر. (٤٨٠) ی یاغمش ، خراب اولمق اوزره (٢٠) خانه قالمشدر اولجه (١٥٠٠) ی متجاوز نفوس وارایكن حالاً ٣٠٠ كشی قالمش وكوی اهالیسندن صوك كه نارده یدی كشینك دریمی یوزولمك وسكز كشی‌ده

برهانیه — ٣٦٥ خانه‌لی اولان بومعمور كوی كاملاً یاقیلمشدر. كوی اهالیسندن كنی سونكو و قورشونله شهید ایدیلش ، اللی قدر قادین و قیز برلك كوتورولهرك یونلردن آنجق اوچ آتیسی عودت ایدهبیلمشدر .

اورتاچی — ٢٧٢ خانه‌لی اولوب كاملاً یاغمش، هیچ برأو قالمامشدر. كویدن ٢٤ ارا انواع مظالمله شهید ایدیلش، یونانلیلر چكیلركن ١٦ قادین كوتورهرك بیچاره‌لردن آنجق سكزی عودت ایدهبیلمشدر. كوی كاملاً یاغمایه معروض قالمش ١٥٠٠ رأس قویون ، سكی، اوكوز، باركیر وساٴره‌دن عبارت سوروسی یونانلیلر طرفندن كوتورولمشدر.

آنجه — ٣٠٠٠ خانه‌دن عبارت اولان مركز ناحیه دشمن یاقمینه معروض قالمش، آنك ٣٨٦ خانه یاقیلمندن قورتولمشدر. كویده‌كی یوروك علی نامنده‌كی ماهر بومباجی یونانلیلر طرفندن تخریب ایدلمشدر. مقدما ١٢٠٠٠ نفوسه مالك اولان ناحیه حالاً ٥٠٠٠ كشی قالمشدر. یونانلیلرباشكلری اثناسنده ٤٦ كشی‌یی اولدیرمش ویدلرینی قیرمش شهیدلر انفاس آرامسندن و قویولردن جیقارلشدر. ناحیه‌دن ٢٥ قادین و یونانلیلر طرفندن برلكده كوتورولمش، زیتونلك وباغچه‌لرنده‌كی ده یاقیلمشدر.

سلطان حصار — دشمن چكیلركن ٢٢ أو یاقمش ودرت مسلمانی شهید ایتمشدر. یونانلیلر بدایت اشغالدن صوك گونلرینه قدر ناحیه‌دن جمعاً ٥٢ كشی‌یی اولدیرمشلرد ١٢ كشی‌ده كریدوآتنه جیخانه‌لرینه كوتورولمشدر.

كوشك — ٢٥٠ خانه‌لی اولوب آنجق ٣٤ خانه یاقینندن مصون قالمش، متباقیسی یاغمشدر. یونانلیلر طرفندن اشعال ایدیلدن اول ١٢٠٠ نفوسه مالك اولان مركز ناحیه‌ده حالاً ٢٥٠ كشی قالمشدر. دشمن چكیلركن اوچ ، رجعتندن ایكی گون اول اون بر اركك وبرجوجق شهید ایتمشدر.

قره تپه — ٦٥ خانه‌لی اولان بوكویدن ٤٧ أو یاغمشدر. كچن سنه‌كوی اهالیسندن (٢٠٠) كشی‌یی أووجامع ایچنه قویارق جامع وأوی آتشله‌مك صورتیله یاقمشدر اوزون‌دره — كوی یاغمدن هرنه قدر مصون قالمش ایسه‌ده برلكده كوتوردیكی یكری كشیدن اونی شهید ایتمش ، متباقیسنك حیات ومماتی مجهول قالمشدر .

اومورلی — ٧٠٠ خانه‌لی اولان بوكویك یوز خانه‌سی قورتولمش ، متبقیسی یاقیلمشدر

آیدین — متصرف بك‌افندیدن آلنان رسمی معلوماته نظراً شهردن ١١٥٠٠ خانه‌یانمشدر. ارائه ایدیلن بو ارقام میانینده ٥٠ تکه، جامع ومسجد، ٤٠٠٠ خان، حمام، دکان وسائره ، ١٣٠ دقیق ، باغ وباموق فابریقه‌سی ؛ ١٦٠ مکتب، مدرسه؛ ٢٠ اماکن میریه موجوددر ، دشمن رجعتی آتاسنده (٢٠٥) مسلمانی شهید ایتمشدر . شهر حال حاضرده بر خرابه حالنی آلمش ، آیدینده بولنان آیدین مبعوثی دوقتور مظهر بك‌افندی دشمن مظالمی حقنده هیئته ایضاحات ویرمشدر.

یونانلیلر آیدینی ترك ایتمدن بر هفته اول اهالیی فوریس فابریقه‌سنه ، اشبالرینی استاسیونه طوپلامش ، برهفته مقدماً یاقا و بیقما عملیاتی ایله مشغول اولمشدر. تخریب ویاقمین عملیاتنك ختامندن صوکرا قتل عام اجرا ایدمجك اولان یونانلیلر عسکریمزك ایکی قولدن آیدینه تقربی اوزرینه فابریقه‌دکی خلق جانلرینی قورتارابیلمش استاسیونده طوپلایه‌رق کوتوره‌مدکلری اشبالری یونانلیلر طرفندن یاقیلمشدر.

سوکه — قصبه‌دن ١٣٦٠ خانه، ١٦ جامع ومسجد ؛ ٦٧٠ خان حمام ودکان ؛ فابریقه ؛ ٨ مکتب ومدرسه ؛ ١٠ اماکن میریه یاغمش ١٢١ کشی قتل وافنا ایدلمشدر.

دشمن سوکه‌یه آتش ویرمه‌دن اول سوکه‌ده مقیم ایتالیالی ژوزف نامنده‌کی برینه قصبه‌نی ساعت ٤،٣٠ ده یاقه‌جغرینی سویلش وحقیقة بوساعتده قصبه‌نی آتشلهمشلردر. بووقعه اوزرینه ژوزف عائله‌سیله برلکده بر ایتالیان پاپاسنك أوینه التجا ایتمش ، یانجه دیوارینك آرقه‌سنده طوریرکن برروفان ضابطنك افرادینه پاپاسنك أوینی آتشله‌مکی حقنده امر ویردیکنی ایشدیر ایشتمز کیفیتی پاپاسه آکلاتارق پاپاسی طپیشاری جیقارمش و بوصورتله أو یانمقدن قورتولمشدر. ژوزف وقعه‌یی تماماً هیئته آکلاتمشدر.

سلطان حصاردن کچیلیرکن هیئت حرکات ملیه‌نك بدایتدن ظفر کونته قدر ناموسکارانه وصادقانه جالیشدیغنی افاده وآیدین مبعوثی دوقتور مظهر بك طرفندن تأیید ایدیلن یوروك علی أفه ایله تماس ایتمش ؛ هنوز پك کنج یاشده جاهل وفقط ذکی اولان علی بهه‌نك آکلاتدیغی ناموسکارانه مناقبی هیئتده حسن تأثیر حاصل ایتمشدر . حتی آمریقالینك بری علی بهه‌یی آمریقانك ژورژ واشینغتونه تشبیه ایلهمشدر .

اشبو تحقیقات دشمن مظالمی رعایتله یرایر بالطبع تعمیق ایدیلمکسزین اجرا ایدیلش اولدوغندن آتیاً حکومتکه اجرا ایدمجکی تحقیقات رسمیه‌یه نظراً تنظیم ایدمجکی ایستاتیستیکلره رجوق حقایق ومکتوم قالمش اولان مظالمی ارائه ایدمجکی ودشمن طردنه فاجارق اطرافه طاغیلان اهالی هنوز تماماً یوردلرینه عودت ایتمدیکندن اضایعاتك تثبیت ایدیلهمدیکنی ، مع مافیه ضایعاتك بالاده ارائه ایدلن ارقامدن فضله اولدوغنی عرض ایدرم .

هیئت رفاقته مأمور
یوزباشی
اسماعیل حقی

EK B – 6

EK – C

THE BLIGHT OF ASIA

An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans and of the Culpability of Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of Smyrna

By

GEORGE HORTON

CHAPTER XX

HISTORIC IMPORTANCE OF THE DESTRUCTION OF SMYRNA

THE destruction of Smyrna by the Turks was an event of great significance in Church history. At the time of the birth of the Prophet, about A. D. 570, Christianity had covered, in addition to the area known in general today as "Europe," the ancient province of Asia, extending as far east as the Caspian Sea, a broad strip of Syria, and a wide belt of North Africa clear across to the Atlantic Ocean.

In A. D. 30, according to Kurtz, historian of the Christian Church, there were five hundred Christians in the world; they had increased to five hundred thousand by A. D. 100, and they numbered thirty million in the year 311.

Asia Minor and Africa are famous in the history of the Church as the habitat of many of the most famous Christian fathers and martyrs, such as Polycarp of Smyrna, Tertullian of Carthage, Clement of Alexandria, Chrysostom of Antioch, Origen of Tyre, Cyprian of Carthage and a host of others. Saint Paul was born in Tarsus of Cilicia.

In the eighth century, Timotheus sent a band of missionaries from Mesopotamia to convert the Tartars, who went as far as the Caspian Sea, and oven penetrated into China, "planting and reviving in those parts a knowledge of the gospel." **The Seven Churches of Revelation were in Asia Minor, and the fact that Smyrna was the last of these, and kept her light burning until 1922, emphasizes the significance, in Church history, of her destruction by the Turks.**

The object of the Emperor Constantine in founding his capital was to build a distinctly Christian city that should be the metropolis of

Christendom. Its splendors, its refinement, its art and culture, its wealth, its power, its fame as a center of learning and of piety are unforgettable even today. In the presence of its gentlemen and great dames, the knights and ladies of Western Europe were mere boors and hoydens. Wrecked, plundered and mismanaged by the Latin knights, a calamity from which it never recovered, there was enough of its culture left, when the Turks finally laid hands on it, to scatter over Europe and regenerate the West. The Renaissance, that wonderful awakening from the darkness of the Middle Ages, was largely due to the learning brought into Europe by the scholars of Constantinople, fleeing from the Turk. Those scholars had kept the light of the old classic culture burning during all the years of European darkness and ignorance.

If Constantinople could have been spared and Christianity saved in the Near East, the results to civilization would have been incalculable. What a glorious city a Greek Constantinople would be today, if it had always stayed Greek, with its long traditions and its immense treasures of ancient culture! Another and more beautiful Paris, bestriding the Bosphorus, great in commerce, learning, science and all the graces and influences of Christian civilization.

Thus says Sir Edwin Pears, in his well known history:

"The New Rome of Constantine Augustus passed under the power of a horde of Oriental adventurers, Turanians by original descent, mongrels by polygamy. This was the greatest victory ever won by Asia in her debate with Europe. For many decades thereafter there seemed at least a possibility that the East might destroy all the fruit of Marathon."

Quoting again from the same author:

"Under the rule of its new masters Constantinople was destined to become the most degraded capital in Europe, and became incapable of contributing anything whatever of value to the history of the human race. No art, no literature, no handicraft even, nothing that the world would gladly keep, has come since

1453 from the Queen City. Its capture, so far as human eyes can see, has been for the world a misfortune almost without any compensatory advantage. Poverty as the consequence of misgovernment is the most conspicuous result of the conquest affecting the subjects of the Empire. Lands were allowed to go out of cultivation. Industries were lost. Mines were forgotten. Trade and commerce almost ceased to exist. Population decreased. The wealthiest state in Europe became the poorest; the most civilized the most barbarous. The demoralization of the conquered people and of their churches was not less disastrous than the injury to their material interests. The Christians lost heart. Their physical courage lessened."

This description of the condition of Asia Minor as the result of the capture of Constantinople continued down to the ultimate complete destruction of the Christians by the Turks. Nothing changed in the nearly five centuries that have passed. The Turk has not altered either in his character or his methods. The scenes described by Pears as following the taking of the Queen City, the massacres and violation of women, were duplicated at Smyrna, with the added horror of the sufferings of the Christians on the quay.

After Constantinople, Smyrna, "Ghiaour Smyrna," became the last stronghold of Christianity and Greek culture in the Near East. It had its great and valuable libraries, its learned men, its famous schools. The Greeks and Armenians could at any time have attained safety by abjuring their faith. Yet, though there have been apostates, they have, in general, kept the faith and have suffered.

The only civilization that has existed in Turkey since that black year, 1453, has been that supplied to it by the Christian remnant of the old Byzantine Empire. For that reason the work of the American and other missionaries took on a great importance. They went out originally to Turkey to convert Moslems. They found that

they could not do this, but that their real mission was with the Christians, who were eager to be uplifted and enlightened. The recent rapid development of the latter in advanced agriculture, industries, commerce, education, was restoring Christianity in the Orient and reknitting the wasted and torn fabric of the old Byzantine Empire. To the great Christian Powers was given a tardy and last opportunity of repairing the wrong that was done the world when St. Sophia, the Temple of the Eternal Wisdom, fell into the hand of the Turk.

CHAPTER XXI

NUMBER DONE TO DEATH

HOW many were massacred in Smyrna and its dependent towns and villages! It is impossible to make any estimate at all accurate, but the efforts to minimize the number must at first glance fail of credence.

Official statistics give the Armenian inhabitants of Smyrna as twenty-five thousand and it is certain that the larger part of the men of this community were killed, besides many women and girls, also numerous Greeks. A dispatch to the "London Daily Chronicle" of September 18, 1922, says: **"The lowest estimate of lives lost given by the refugees, places the total at one hundred and twenty thousand."**

Reuter's Agency, in a dispatch of the same date, makes the following statement: "From none of the accounts is it possible to give the exact figures of the victims, but it is feared that in any case they will be over one hundred thousand."

Mr. Roy Treloar, newspaper correspondent, wired as follows (September 20, 1922): "Nureddin Pasha commenced a systematic

hunting down of Armenians, who were gathered in batches of one hundred, taken to the Konak and murdered."

The "London Times" correspondent telegraphed:

"The killing was carried out systematically. Turkish regulars and irregulars are described as rounding up likely wealthy people in the streets and, after stripping them, killing them in batches. Many Christians who had taken refuge in the churches were burned to death in the buildings which had been set on fire."

Mr. Otis Swift, correspondent of the "Chicago Tribune", visited the Greek islands on which refugees had been dumped by the rescue steamers and saw many of the victims of the tragedy, whose stories and the nature of whose wounds bore additional testimony to the ferocity of the Turks. Here is a short quotation from Mr. Swift's report:

"Hospitals of the Greek islands are crowded by people who had been beaten and attacked by the Turks. In a hospital at Chios I saw a child who still lived, although shot through the face by a soldier who had killed its father and violated its mother. In the same hospital there was a family of six orphan Armenians. A four-year-old baby of this family had been beaten with rifle butts because no money had been found sewn in its clothes."

There is no doubt that many thousands of the defenseless inhabitants of Smyrna and the surrounding country were done to death by Turks.

To the number actually killed on the days of the massacre must be added the deported Greeks who perished, the people who died in the flames or were killed by falling walls, those who expired on the quay and those who have since succumbed from want, injuries or grief. The extent of the catastrophe can be realized from the magnitude of the relief work that has been carried on ever since, and from the immense sums which have been raised,

principally in America, for the maintenance of the widows and orphans.

The following statement is from Mr. Charles V. Vickery, Secretary of the Near East Relief, 151 Fifth Avenue, New York:

"In regard to the amount of money which has been spent on relief, I would say that so far as the Near East Relief is concerned the total of money and supplies contributed by the American people has amounted to approximately ninety five million dol¬lars. So far as I know there are no available statistics of the amounts spent by other countries. The largest contributor has of course been Great Britain, but we do not have any figures here in our office."

"In answer to your second inquiry as to how much is still necessary, would say that it is extremely difficult to make an answer that would be reliable as there are so many uncertain factors in the prob¬lem, as you know only too well. So far as the Near East Relief is concerned, our program should very rapidly diminish after another year or two and the Executive Committee has definitely adopted a resolution to the effect that there shall be some sort of coordination or amalgamation of Near East agencies at the end of five years or sooner if practicable. This resolution was adopted approximately nine months ago."

"Near East Relief will need around four million dollars a year for the next two years if present indications are reliable."

One of the most important reports connected with the fire is that of the Reverend Charles Dobson, British chaplain of Smyrna, and a committee of prominent Englishmen, all inhabitants of the dis-trict, including the British chaplains of Bournabat and Boudja. **This report throws the responsibility of the fire upon the Turks, "whose fanatic elements, fed by the license of three days' looting, fired the city in the hope of driving out the non-Moslem and non-Jewish elements." Such a report from such a source, leaves no doubt as to the fact that Smyrna was burned by Turks, although these gentlemen do not take into account the circumstance that**

the town was in complete control of Khemalist troops at the time and that regular soldiers of the Turkish army, in uniform, were seen by abundant witnesses to set the fires. It is pertinent in this connection in that it relates incidents of greater ferocity than I have yet given, but which I refrain from quoting. (The entire report can be found in the "Gibraltar Diocesan Gazette", No. 2, vol 6, November, 1922.)

CHAPTER XXII

EFFICIENCY OF OUR NAVY IN SAVING LIVES

THE following radio messages were received by me on the evening of September thirteenth, while at sea, en route to Athens, and after:

Simpson **Date 9-13-22.**
Time 22:20

0113 fire has almost reached Consulate. Consulate has escaped with practically all official matter of value. A large number of other Americans have been taken on board and now being taken on board but have no complete muster as yet. Entire population on water front have placed many orphans and employees of American benevolent associations on Winona with request but not order to evacuate them to Athens promising your assistance in matter of their landing.

Signed Litchfield Capt.

Simpson **Date 9-14-22**
Time 11:30

For Horton. Winona leaving 4 p.m. today for Piraeus with three hundred and fifty refugees directed to report to you for instructions about evacuation. Simpson awaits arrival Winona due about 9 a.m. Friday

Signed Hepburn Capt.

Simpson rdo **Date 9-15-22**
Time 08:00

Direct for Horton. 0114 ref my 0114 dash 1136 Winona will have about 1000 refugees destroyer Odsafl left 7a.m. for Salonica with 600 all she could carry. Please announce and assist evacuation if possible.

Signed Hepburn Capt

Simpson rdo **Date 9-15-22**
S. S. Winona **Time 07.00**

Consul-General Horton, U. S. S. Simpson—Winona arrives 11 A. M. today with refugees. Please arrange to expedite debarkation. Short of provisions.

Singed Walter Master.

Simpson rdo **Date 9-15-22**
Simpson **Time 08:50**

1014 for Horton Am Consul September 14th, 5 p.m. Consulate completely destroyed by fire last night. Code funds and valuable documents saved. Three-fifths of city now burning and no apparent possibility of stopping fire. Your personal property including car lost Credit Lyonnais in midst of fire zone and manager and staff gone.

Signed, Barnes.

Mösyö Grescovich'in Orjinal Raporuyla İzmir Yangını Gerçeği

Küllerinden Doğan Şehir İZMİR 1922

MURAT KÖYLÜ

İzmir Yangını İstiklal Harbinin son büyük acısıdır. Bu yangın emperyalizmin kiralık ordusunun Anadolu'dan çekilirken hıncını adeta İzmir'den almasıdır. İzmir Yangını kadar iğrenç olan bir eylemde bu yangının Türkler tarafından çıkarıldığını iddia etmektir. İzmir'i yakan Yunan Ordusunun ve onların torunlarının Türkiye'ye olan hıncını anlamak mümkündür. Zor olan bu ülkenin nüfus cüzdanını taşıyan ve Yunan yalanlarının Türkiye'de savunuculuğunu yapanların bu millete olan hınçlarını anlamaktır. Dr. Murat Köylü'nün ilk kez açıklanan belgelere dayanan bu çalışması, bu iddiaların sahiplerine verilmiş, sakin, tutarlı, soğukkanlı ve en doğru cevaptır. Bu kitap her Türk aydının evinde bir gün kullanmak üzere bulunması gereken bir başvuru kaynağıdır. Çünkü bu yalanlar önümüzdeki yıllarda tekrar tekrar Türk milletinin gündemine taşınacaktır.

Prof. Dr. Ümit ÖZDAĞ
21.YY. Türkiye Enstitüsü Başkanı

Emperyalist güçler ve uzantıları, İzmir yangınını uzun yıllar boyu Türk Kurtuluş Savaşını ve Türk ulusunu karalamak için kullandılar. 9 Eylül Kurtuluş Günü'nü 'Türk vahşeti' olarak tanıtmak için akıl almaz bir çaba ve tabii para harcadılar!.. Sanki Yunan işgalci güçleri yıllarca Batı Anadolu'da en vahşi yöntemleri kullanmamış, Türk yurdu işgalci çizmesi altında ezilmemiş, Türkler tarihin ilk kez tanık olduğu bir kurtuluş destanı yazmamıştı.. İzmir Yangını, barbar Türk imajı yaratmak için kullanılabilirdi... Kullanıldı da...

Gerçeğin ne olduğu herkes tarafından gayet iyi biliniyordu aslında, fakat Murat Köylü'nün, "Küllerinden Doğan Şehir, İzmir 1922" kitabı, 88 yıllık alçakça yalanlara kesin noktayı koydu. Yeni emperyalistler ve yerli işbirlikçileri bu belgeler karşısında artık sonsuza dek susmak zorundalar... Bir yurtseverin kaleminden İzmir yangını gerçeğini mutlaka okuyun.. Teşekkürler Murat Köylü.

Ümit ZİLELİ
Cumhuriyet Gazetesi Köşe Yazarı

Murat Köylü tarafından kaleme alınan "Küllerinden Doğan Şehir, İzmir 1922" başlıklı bu kitap, üzerin de tartışılan bir konuya "İzmir Yangınına" tutarlı bir yorum ve bu yorumunu kanıtlayan bir bakış kazandırmıştır. Türk Tarihine her fırsatta iftira atanların, Ermeni konusunda olduğun gibi, İzmir'i Türkler yakmıştır suçlamasına karşı; Murat Köylü yakın tarihimizin bu olayını güvenilir bir şekilde açıklamaktadır.

Prof. Dr. Ergün AYBARS
Tarihçi

8 TL.

kripto
Ziya Gökalp Cad. İçel Sk. 6/4 Kızılay - Ankara • Tel: 0312 432 19 23 - Faks: 0312
www.kriptokitaplar.com • email: kripto@kriptokitaplar.com